

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 1 / 2026

СӨЕМЫЛКӘ

ISSN 0869-1398

«ДОЛИНА ЭШЕ»
тормыш биргән
сабак

акча туздырырга
ӨЙРӘТЕГЕЗ
үз дөньям

табында
милли ашлар
КУЛЛАМА

ГҮЗӘЛ
ӘХМӘДУЛЛИНА:

«Янәшәгездә сиңа ышанган
кешеләр булу кирәк!»

Гомер беркайчан да бер урында гына тормый – ул гел алга бара. Станцияләр яныннан узучы поезд сыман. Менә «Балачак» тукталышы, менә «Яшьлек», менә... Яшьлек! Кабатланмас яшьлек... Уй-хыялларның, теләкләрнең, өметләрнең иң якты, иң саф чагы. Керсез чагы!

Үткән көннәр истәлеген саклаучы альбомнарны ачуга аклы-каралы фотосурәتلәр килеп чыга. Яшьлектән сәлам булып... 17, 18, 19 яшьлек чагың! Һәм син мизгел эчендә уң белән шул вакытларга китеп барасың. Барысы да искә төшә...

«Яшьлектән сәлам» дигән бу рубрикага фотосурәтләрегезне сез дә җибәрә аласыз.

Сез бу вакыт кайда идегез, ниләр эшли, нәрсә белән мавыга идегез? Аларын да языгыз.

ЯШЬ ЛЕК ТӘН СӘЛАМ

ЯШЬ ЛЕК ТӘН СӘЛАМ

Таныш булыгыз – Тәтеш педучилищесының беренче курс студенты Гүзәл Зәйнуллина. 18 яшь миңа монда. Эх, нинди чаклар булган!

Бер группада укыган дуслым, Әтрәч кызы Гүзәлия: «Син матур киенә идең – бу ак шарф синдә генә иде», – дип искә төшерә.

Үскәндә эни безгә бөтен киёмне Казаннан, «Детский мир» кибертеннән ала иде. Өстемдәге бу пальто да шуннан алынган. 11 нче сыйныфта укыганда яратып кидем мин аны. Студент елларымны да шул пальтода уздырдым.

Ә менә бу ак шарф заманында бик модный иде. «Заготконтора» кибертләре бай иде бит элек. Эни Каратунга баргач, шул кибертән: «Сания апаң сиңа дип бирде», – дип алып кайтты. Зур танышлык белән генә! Озынлыгы – 2, киңлеге 1 метр иде бу шарфның, үзе шундый калын, хәтта плед итеп ябынып та була. Мондый шарфлар башкаларда да булгандыр, әмма ак төстәгесе, чыннан да, миндә генә иде!

Гүзәл ХИЛАВИЕВА.
Апас.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2026

1926 елдан башлап «Азат хатын» исеме белән чыкты. 1991 елда «Сөембика» итеп үзгәртелде. Хатын-кызларның бөтөнтатар айлык иҗтимагый-сәяси һәм әдәби-нәфис журналы 1913–1918 елларда чыккан «Сөембика» журналының давамчысы.

Элемтә, мәгълүмати технологияләр һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчелек буенча Федераль хезмәтәндә (Роскомнадзор) 2024 елның 27 апрелендә «Сөембика» дип теркәлгән. Теркәү таныклыгы Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009 елларда журнал Россия матбугатының Алтын фондына кертелде.

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мәгълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчермәләре белән бергә жиберелгәндә генә кабул ителә.

Гамәлгә куючы: «ТАТМЕДИА» акционерлык җәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Нашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Альбина Гайнуллина 8 (843) 222-09-78
Гөлнур Хәсәншина
Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Сайт мөхәррире
Камила Димәхәмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмағыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ландыш Сабирова
Марат Биктимиров

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка материалларны «Сөембика»дән күчереп басу тыела.

Тышлыкта:
Гүзәл Әхмәдуллина
Фото: Евгения Ртищева

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның этәлгәе (фото, текст) аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.suyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы: ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда П2204 (яңгы еллык),
П8299 (берьялык)
Татарстаннан
читтә: П0279

Нәшер итүче: «ТАТМЕДИА» АҖ,
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кагазь форматы 60х90^{1/8}
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 26.12.2025 ел.
Чыгу көне: 15.01.2026 ел.
Заказ М-2911
Тираж 2711

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә; элемтә бүлекләре – нәшриятның газета-журнал экспедициясенә (420066, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2. Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Суюмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс» полиграфия-нәшрият комплексында басылды. 420066 Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчеләге булган очракта нәшриятның техник контроль бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучым!

Кулыгызда «Сөембикә» журналының 2026 елның беренче саны. Димәк, сезнең белән кимендә ярты ел, ә кемнәр беләндер, бәлки, ел дәвамында бергә булачакбыз.

Берничә ел элек соцчелтәрдә шулай яңа сан чыгуы турында пост куйгач, Австралиядә яшәүче милләттәшөбез Финзия: «Әх, укып чыгарга иде бу санны!» – дип комментарий калдырган иде. Мин аңа журналның электрон версиясен Пресса.ру сайтында укырга тәкъдим иттем. Ә ул күңелемә жылылык өстәп: «Юк, минем аны кулыма тотып, типография буявының исен тоеп укыйсым килә», – дип җавап бирде. Сөз дә яңа килгән журналның типография буявы исен яратучылар – журнал битләренең жылысын тоючылар.

Кызганыч, басма матбугатның (газета, журнал, китап) кәгазь версиясен укудан тәм табучылар саны елдан-ел кими бара. Бу безне, әлбәттә, бик борчый. Редакциядә дә бу турыда еш сөйләшөбез. Аннан кабат шул ук фикергә әйлөнөп кайтабыз: «Кәгазь басма – затлы укучы өчен инде ул хәзер». Ә андыйлар бүген, әйе, күп түгел. Ләкин сөз – алар арасында! Дөнъяның, тормышның, әдәбиятның яңалыкларын нәкъ элеккечә басма битләрдә күрергә телсөз.

Һәм без сөзнең өчен – шушы затлы укучыларыбыз өчен – журналыбызны тагын да ныграк яратып һәм җан жылыбызны өстөп чыгарачакбыз!

Бергә булайык!

Безне сайлаганыгыз өчен рәхмәт сөзгә!

Сөзне яратып – Лариса МАЛИКОВА.

«Безнең тышлыкта»

«Спа-процедураларны сайлаган хатын-кызлар барыбер күбрәк үзләрен яратучылар, дим мин. Әйткәнемчә, без кешене ял иттерәбез, аның эмоциональ фонын яхшыртабыз. Беренче чиратта үзенең киләчәге турында кайгыртучылар игътибар бирә моңа.»

10

«Без һәркемгә яратып карыйбыз»
Гөлнур Хәсәншина

6

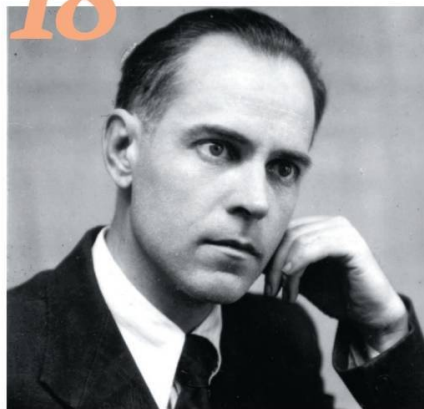
«Долина эше»ннән
алган сабак
Чулпан Галиәхмәтова

14

Фәрештә
куллары
Лилия Гәрәева

18

Рухы белән
татарныкы
Ландыш Әбүдәрова

Заман һәм без

Яулап алган намаз

Дилбәр Закирова

Тыйнаклык артында –
бунтарьлык

Чулпан Галиәхмәтова

Татар дөньясы

Йөз елдан соң очрашу

Гөлнур Сафиуллина

Мәдәни тормышӘллә йолдыз,
әллә кар төшә...Кемгә җыр,
кемгә «тусовка»

Лилия Гәрәева

Яшәеш

Безнең почта

Яшисе килеп
яшәү

Гөлнур Сафиуллина

«Нырты челтәр
бәйләмен яңарттым»

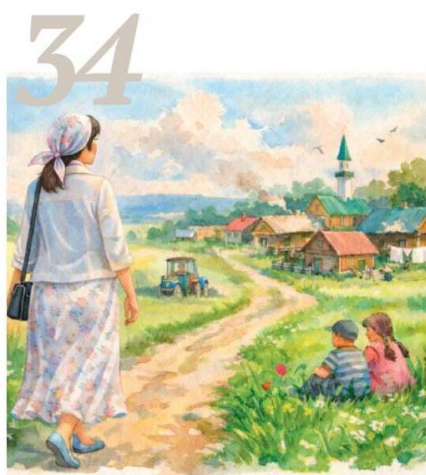
Зилә Нигъмәтуллина

Ақча туздырырга
өирәтегез!

Лилия Гәрәева

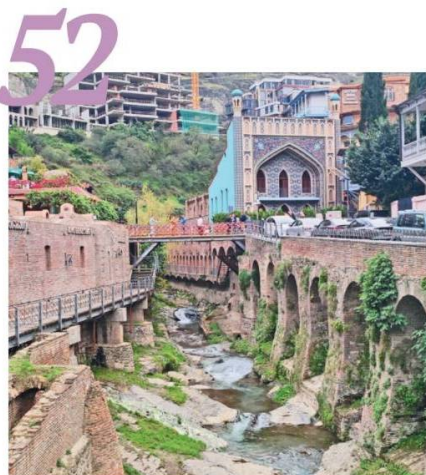
Чишмәләргә
йөзек салдым...

Эльмира Закирова

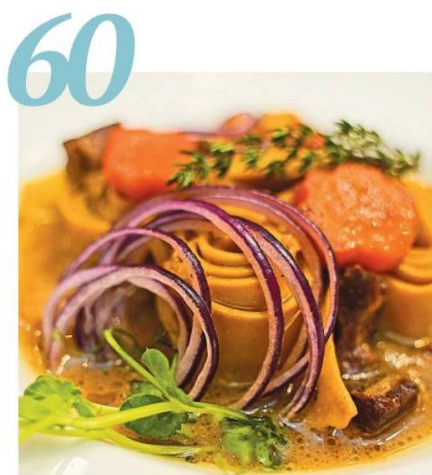
ХужабикаГрипп һәм ОРВИ.
Ничек аерырга?Десерт
ашау
этикетыЭмоцияләрне ничек
дөрөс белдерергә?Мүк җиләге –
Россия суперфуды

Кысыр

Миләүшә Каһарманова

Маршрут: Казан –
Тбилиси – Трабзон

Эльмира Закирова

Куллама

Айгөл Саттарова

«ДОЛИНА ЭШЕ»ННӘН АЛГАН САБАК

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Жәйдән бирле Россия җырчысы Лариса Долинаны күзәттек. Ижатын түгел, күчемсез милкен сату-алу эшләрен. Җырчыны кемдер яклаган, кемдер гаепләгән чакта, икенчел торак базарында алыш-бирешләр саны азайды дип риелторлар борчыла башлады. Сатып алучы акчасыз да, милексез дә калу куркынычы барлыгын аңлады. Шулай да Югары суд сатып алучы ягына басты. Илдә фатир алам дип, ярык тагарак тирәсендә калучылар болай да аз түгел. Үзеңне ничек сакларга, икенчел торак базарынан милек сатып алганда нәрсәләргә игътибар итәргә кирәк? Белгечләр белән энә шул хакта сөйләшәбез.

Бер Долина гына түгел

Лариса Долинага үзе укыткан вуз ректоры шалтыратып, аның белән уку йортының Куркынычсызлык хезмәте башлыгы элемтәгә керәчәген әйтә. (Онытмагыз: нейрочелтәрләр ярдәмендә тавышны алыштырып сөйләшеп була!) «Куркынычсызлык хезмәте» исә җырчының акча счетларына мошенникларның кул сузуы туры-

да хәбәр итә. Кыскасы, җырчы белән телефоннан «ФСБ офицеры» да, «Росфинмониторинг хезмәткәре» дә сөйләшеп, аңлату эшләре алып бара. Долинага акчаларын куркынычсыз счетларга күчерергә һәм бу хакта беркем белән дә сөйләшмәскә киңәш итәләр. «Банкта да мошенниклар эшли», – ди алар. Чынлап та, банк хезмәткәрләре җырчының зур суммадагы акчасын кая күчерүе

белән кызыксына, әмма ул аларны гастроль турлары өчен кирәк дип алдый. Мошенниклар моның белән генә туктап калмый: фатирыннан да колак кагу ихтималы белән куркыта башлый. Ашыгыч рәвештә фатирын сатуга куйдырталар. Сатып алучы Полина Лурьега балалары белән бергә яшәр өчен зуррак фатирга күчәргә теләвен әйтә җырчы. Мошенниклар таләп иткәнчә, исәп-

хисап тере акчалар белән, банк ячейкасы аша алып барыла. Фатирын сата да, жырчы акчасын «көч хезмәтләре»нән килгән курьерга тапшыра. Менә шуннан соң гына ул мошенниклар тозагына эләккән аңлап ала, һәм сатылган фатирын яңа хужасына тапшырудан баш тартып, судка гариза яза. Район суды жырчыны яклап чыга. Сатып алучы исә үз чиратында судка бирә. Шуннан судлар марафоны башлана. Фатирның яңа хужасы – эшкуар ханым эшнә Россия Югары судында карауга ирешә һәм анда алдагы суд карарларын гамәлдән чыгарырга дигән карар кабул ителә. Эш апелляция инстанциясенә кабат каралу өчен кайтарыла. Долина Югары суд карарына шикәят бирерме, вакыт күрсәтер.

Бездә дә юк түгел

Бу меңгә бер очрак, житмәсә, Мәскәүдә, миллионнар әйләнеше дип тынычланып утырасы түгел. Мондый очраklar еш булмаса да, килеп чыга. Мәселән, үзбөзнең Казанда гына да Әхмәдуллиннар гаиләсе инде ике ел буе булмаган фатирлары өчен ипотека түләп, арендадан фатирда яшәргә мәжбүр. Өч ел элек гаилә башлыгы ике бүлмәле фатирын өч бүлмәгә алыштырырга тели. 75 яшьлек ханымның фатирын сатып алып өчен үзенекен сата, 15 елга ипотека рәсмиләштерә. Әбидән нигә сатулары белән кызыксына. «Жылы якка, диңгез буена китеп яшисем килә», – ди ул. Сату-алу процессыннан берничә атна узгач, пенсионерның фатир саткан акчасын мошенникларга күчәрү ачыклана. «Жыйган акчагызны саклап калу өчен фиктив рәвештә фатирыгызны сатарга кирәк», – дип ышандыра аны мошенниклар. Алдануын аңлаган әби фатирыннан чыгып китүдән баш тарта, ә яшә гаилә урамда кала. Әлегә кадәр суд эшләре бара. Мондагы төп геройлар Лариса Долина кебек медиа шәхес булмаганлыктан, билгеле, бу вакыйга бөтен дөньяга таралмый. Әхмәдуллиннарныкы шәхси очрак булып исәпләнә, алар үз көчләре белән яңа фатирлары өчен көрәшә.

**Динат ШАКИРОВ,
Башкортстан Республикасы
адвокатлар коллегиясе
адвокаты: «Долина эше»
фатир сату-алу килешүләрен
«ялгыш фикергә этәрү» яки
«басым астында ясаган»
дигән сылтау белән гамәлдән
чыгару буенча шикәятләргә
дулкынын кузгатты».**

Фатир сатып алам дип ярлык тагарак янында калган очраklar булуга карамастан, нәкъ менә «Долина эше»нән соң күчмәсез милек базарында берәз тотрыксызлык килеп чыга башлады. Берничә сатучы, Долинадан үрнәк алып, фатирларын шулай ук мошенниклар йогынтысында сатканнарын белдерде. Кайбер очраklarда судлар алар ягына басты, сатып алучыларны тораксыз, акчасыз һәм еш кына ипотека кредитлары белән калдырдылар. Моннан тыш, «Долина эффекты» башка өлкәләрдә дә күренә башлады. Мисал өчен, автомобильләрен саткан кешеләр, безне дә мошенниклар алдады, дип мөлкәтен кайтарырга тырышты.

Әлегә очраklar күчмәсез мөлкәт сатып алучының якланмаганлыгы турында сөйли. Кеше еллар буе эшли, акча жый, фатир сатып ала, ә берникадәр вакыттан соң сатучы мәхкәмәгә шикәят бирә һәм фатирны үзенә кайтарта. Мондый хәл минем белән булмас дип, беркем

гарантия бирә алмый булып чыгамы? Димәк, законнарда эшләнәп бетмәгән урыннар бар.

– «Долина эше» фатир сату килешүләрен «ялгыш фикергә этәрү» яки «басым астында ясаган» дигән сылтау белән гамәлдән чыгару буенча шикәятләргә дулкынын кузгатты, – ди Башкортстан Республикасы адвокатлар коллегиясе адвокаты, полковник, Башкортстан Иҗтимагый палатасы эксперты Динат Шакиров. – Гәрчә, бәхеткә, Россия Югары суды гадел карар чыгарып, бу бәхәскә нокта куйды кебек. Һәрбер сатып алынган мең фатирга берничә дистә килешүгә генә кире кайтару буенча судка иск килергә мөмкин. Әмма, кызганычка, «Долина эше» аркасында, сатучы «ялгыш фикергә этәрелгән» яки «басым астында булган» дигән нигез белән судлар килешүләргә ешрак гамәлдән чыгара башлады. Чынлап та, мондый практика бар, сату-алу килешүе билгеле бер вакыттан соң гамәлсез дип таныла һәм фатир сатучыга кайтарыла. Дөрес, алар еш очрамай, «Ялгыш фикергә этәрү» йогынтысында ясалган килешүнең гамәлсезлеге Россия Федерациясе Гражданлык кодексының 178 нче маддәсе белән көйләнә. Мошенникларга алданып фатир сатканнар, нәкъ менә шушы маддәгә нигезләнәп судка гариза яза.

Фатир сатып алучылар үзгәрә башлады

Тормыш дәвам итә. «Бу сату-алу да алданган әле, болай итмим», дип туктап калмый берәү дә. Бигрәк та фатир мәсьәләсендә. Торак базары һәрвакыт хәрәкәттә – яшәү өчен фатир кирәк. Икенчел торак базарына мөрәжәгать итүчеләрнең дә үз сәбәпләре бар: беренчедән, сайлау мөмкинлеге зуррак – икенчел торак фонды бар жирдә дә бар. Икенчедән, фатирлар әзмә-күпме ремонтлы – сатып алуга кереп яшәп була, өстәвенә, очсызрак та. Өлешләп түлүгә кереп, проблемалар белән очрашканнар, төзелмичә ярты юлда калмаячак дип дә әйтергә мөмкиннәр.

Евгения КОЖЕВНИКОВА,
«Дэвра Недвижимость»
риелтор компаниясе
житәкчесе

Күчәмсез милек сатып алганда 5 төп кагыйдә.

1. Объектны һәм субъектны җентекләп тикшерү

Торак документларын, тыюлар (обременение) юклыгын тикшерегез. Сатучының кем икәнлеген белү мөһим. Аның кредит тарихын, бурычлары булу-булмавын һәм банкротлык куркынычын ачыклагыз.

2. Килешүнең максималь «чисталыгы»

Сату-алу килешүендә торакның тулы бәясе күрсәтелергә, барлык пунктлар да җентекләп язылырга тиеш. Акчаның сатучыга дәүләт теркәве (Росреестр аша) узганнан соң гына күчүе хәерле.

3. «Тере» акчаларсыз исәп-хисап

Акчаны кулдан кулга бирмәгез. Иң куркынычсыз юл – банк аша, аккредитив яки исәп-хисап счёты кулланып түләү. Бу – акчаның кая китүен раслаучы төгәл дәлил.

4. Сатучы белән аралашу

Әгәр сатучы 65 яшьтән өлкәнрәк булса, аның туганнары белән дә аралашу мөһим. Килешү көнөндә сатучыдан наркология һәм психоневрология диспансерынан белешмәләр таләп итегез. Әгәр сатучы үзенә башка торак ала икән, ике килешүне дә бер вакытта үткәргәргә һәм аның чынлап та торак алуын күзәтергә тырышыгыз. Әгәр ул фатир алырга җыенмаса, сатучыдан «бу килешүне мошенниклар йогынтысында ясамыйм» дигән язмача расписка алу зыян итмәс.

5. Профессионалларга мөрәҗҗәгать итү

Тәҗрибәле риелтор яки юрист сатучыны да, сатып алучыны да тикшерәчәк, барлык процессларны дөрес оештырачак. Профессионалларның эшчәнлегенә страховкаланган, бигрәк тә Сәүдә-сәнәгать палатасы, Татарстан Республикасы Риелторлар гильдиясендә торучыларның. Үз эше өчен менә шундый җаваплылык алган белгечләр сезне киләчәктә мәхкәмәләрдән һәм акча югалтудан саклап калыр.

– Күпләр икенчел базардан баш тартып, фатирны яңа төзелешләрдән сатып алуга өстенлек бирә башлады. Бу тенденция зур түгел, әмма ул бар. Профессионалларда да, гади халыкта да билгеле бер курку күзәтелә, – ди «Дэвра Недвижимость» риелтор компаниясенә нигез салучы Евгения Кожевникова. – Хәзер клиентлар фатир турында белешү этабында ук сатучының яше белән кызыксына. Элек бу сорауны залог (задаток) бирергә килгәч кенә бирәләр иде. Тагын да аңлыраклары хужаның милкен сату сәбәбе һәм әлегә фатир урынына нәрсә алуы белән кызыксына. Мондый сораулар бирелми иде элек. Сатучының яше алтмыштан узган булса, күпләр объектны карарга да килми, шалтырату эта-

бында ук исемлектән сызып ташлыйлар.

«Долина эше»нең бер уңай ягы барлыкка килде», – ди белгечләр, – сатып алучылар документларны җентекләп тикшерә.

– Торак базарында сатып алучылар хәзер игътибарлырак, кат-кат кызыксыну, белешмәләр сорау да гадәти хәлгә әйләнде. Элек килешү вакытында ике яктан да наркология һәм психоневрология диспансерынан белешмәләр генә соралса, хәзер фатир сатып алучылар расписка язуну таләп итә. Кайберләре килешү барышын видеога төшерүне дә шарт итеп куя. Профессиональ агентлыклар махсус документлар әзерләде инде: анда сатучы, мошенниклык схемалары корбаны булмавын та-

нып, үз имзасын куя. Шулай ук «алмаш килешүләр» (встречная покупка) ешайды. Элек мондый килешүләр балалар өлешен сатканда була иде, хәзер 60–65 яшьтән өлкәнрәк сатучылар акчаларын шундук башка торак сатып алуга юнәлтә башлады.

Ышану кирәкме?

Холкыбыз буенча, без кешегә ышанучан халык, хәтта сату-алу эшендә дә. Күп очракта документларны өстән-өстән генә карап чыгабыз, шуның аркасында әллә нинди проблемаларга очрыйбыз. Ни дисәк тә, кешеләргә карата ышаныч бар, бигрәк тә өлкән буында. Шуңа күрә дә илебез белән мошенникларга миллионлаган акчалар күчерәбез. Риелторлар да сатып алучылар миллионлаган (хәзер Казанда икенчел торак базарында бер бүлмәле «хрущевка»ның уртача бәясе 5 миллион сум. – Ч. Г.) бәяле зур алыш-бирешләр вакытында сатучыга чиктән тыш ышаналар, дип әйтә. «Мин бит хужаның үзе белән турыдан-туры сөйләшәм», – диләр. Күзгә-күз карап елмаеп сөйләшү – ул әле килешү чисталыгына гарантия бирми. Килеп чыккан яхшы мөгамәләгә генә ышанып, сатучыдан наркология һәм психоневрология белешмәләрен сорамау, сатуның сәбәпләре белән кызыксынмау, аның алга таба нишләрчә аңламау – бүтән зур хата.

– Күчәмсез милек сатып алу – бик җаваплы адым. Объектны гына түгел, «субъектны» да (сатучыны) тикшерергә кирәк: элеккеге хужалар кем булган, хәзерге хужа акчаны нишләрчә? Беренче карашка, бу сезнең эш түгел дә кебек, әмма сатучының максатын аңламау, аның акчасын мошенникларга тапшыруына китерергә мөмкин, – ди Евгения Кожевникова.

Фатирның түбән бөядән булуы да сатып алучыда шик тудырырга тиеш дип саный риелтор. Сатучының милек агентлыгы белән эшләмичә, сату-алу эшләрен үзе генә уздырырга җыенуы да сагайтырга тиешле билге. «Чөнки «кара» килешүләр еш кына профессионаллар катнашмаган

жирдә була. Профессионал барысын да тикшерә һәм шикле килешүдән баш тарта», – ди риелтор.

«Долина эффекты» гомуми базарда бәяләргә йогынты ясамаячак, дип саный Евгения Кожевникова. Аның әйтүенчә, базарда мондый очраklar 5–10 процент кына. Ләкин бу очрак килешүләрнең юридик ягына, структурасына нык тәэсир итте. Сатып алучыны күбрәк саклау һәм сатучыны жентекләбрәк тикшерү ягына үзгәрешләр керде инде.

«Долина эше» очрагы законнарның күпмедер дәрәжәдә чиле-пешле булуын да күрсәтте. Ни өчен әле сатып алучы сатучының үз акчасын мошеникларга тапшыруы кебек гамәлләр өчен җавап бирергә тиеш? Акча тапшыру факты булган, ә безнең законнар бу җәһәттән сатып алучыны якламый. Теоретик яктан караганда, кеше үз гамәлләрендә ирекле һәм үз акчасы белән ни теләсә шуны эшли ала. Законнардагы бу житешсезлек ачыктан-ачык күренде. Закон чыгаручыларга сораулар туды. Әмма шуны да онытмаска кирәк: Гражданлык кодексында сатып алучы объектны

тикшерү өчен бар көчен куярга тиеш дип язылган. Димәк, сатып алучының җаваплылыгы булып санала.

Ничек сакланырга?

«Без, торақ базары профессионаллары, сатучыны һәм объектны тикшерү мөмкинлекләренә закон дәрәжәсендә нык чикләнүен күрәбез. Хужалар турындагы барлык мәгълүматны яптылар. Хәзер гади кеше өземтә (выписка) соратып та хужаны тикшерә алмый, чөнки анда паспорт мәгълүматлары юк. Сатучының никахта булу-булмавын да тикшерү кыенлашты, чөнки күп кенә паспортларда никах мөһерә куелмый. «Выписка из Домовой книги» бирү дә туктатылды, анда кем теркәлгән күрә булмый. Дәрәс, былдан яңа өземтәләрдә теркәлгән кешеләр турында мәгълүмат булырга тиеш дип көтелә, ләкин элек кемнәр теркәлгән булганын белү барыбер авыр булачак. Законнардагы бушлыklar һәм сатып алучыларның: «Мин үзем дә куркынычсыз килешү үткәрә алам», – дип уйлавы – ялгыш. Һәр эшнең үз остасы булуын

онытмасыннар иде», – ди риелтор Евгения Кожевникова.

Адвокат Динар Шакиров сату-алу килешүләрен нотариуста раслатырга киңәш итә һәм моны законга үк кертергә кирәк дип саный.

«Күчмәсез милек буенча барлык килешүләргә нотариаль рәвештә раслатырга тәкъдим итәр идек. Бу очракта нотариуслар килешүнең чисталыгын, сатучы турында мәгълүматны, тыюлар һәм чикләүләр барлыгын тикшерәчәк. Димәк, бу фатир сатып алучы өчен куркынычларны киметәчәк. Әмма бу очракта нотариаль хезмәтләр өчен тарифлар гражданның өчен кулай булырга тиеш», – ди адвокат.

Күптән түгел фатир сату-алу юлларында йөргән кеше буларак, үземнең дә киңәшәм бар: икенчел базардан фатир алсагыз, килешү төзегәндә, һичшиксез, хужаның хатыны йә ире дә булуын, пенсионерның якыннары белән килүен таләп итегез һәм бар документларны риелтор гына түгел, үзегез дә жентекләп тикшереп чыгыгыз. Фатир сатып алу – кибеттән товар алу гына түгел ул.

Михаил ИВАНОВ,
Россия Үзәк банкның
Идел-Нократ баш идарәсе
составындагы Татарстан Республикасы
Милли банк бүлегенә баш ыкътисадчысы,
ыкътисад фәннәре кандидаты

Гадәттә, социаль инженерлар булачак корбаны белән элементгә кергәнчә, аның турында мөмкин кадәр күбрәк мәгълүмат җыярга тырыша. Бу мәгълүмат әңгәмәне башлау һәм кешенең уяулыгын киметү өчен җитә. Кешедә курку хисен уяту – мошениклар өчен башкарылган ярты эш. Куркуга калган кешене үз йогынтыга алу күпкә җиңелрәк. Мошениклар төрлө катастрофалар, табигать афәтләре һәм эпидемияләр вакытында активлаша. Финанс буенча карар кабул иткәндә үзегезгә карата басым сизәсез икән, бу – мошениклар белән эш итүгезнең төгәл билгесе.

Аларны танып белү өчен берничә билгене санап үтәм. Сизнең белән үзләре элементгә чыгалар. Димәк, элемент инициаторына сездән нәрсәдер кирәк. Сизнең белән акча турында сөйләшәләр. Мошеникларның төп максаты – сезнең акчага юл табу. Сизне тотрыклылык халәтеннән чыгаралар. Мошениклар көчле хисләр уятырга тырыша: куркыталар йә бик нык сөөндерәләр. Шулар рәвешле алар башыгызны бутый һәм уяулыгыгызны киметә. Сизгә басым ясыялар. Яхшылап уйларга вакыт бирмәс өчен, мошениклар ашыктыра. Сизне нәрсәгәдер мәҗбүр итәләр, шартлар куялар: «хәзер эшләмәсегез, соң булачак». Әгәр психологик уңайсызлык хисе тоясыз икән, сөйләшүне шунда ук туктатыгыз.

Көтмәгәндә нинди дә булса финанс оешмасыннан ашыгыч сорау яки тәкъдим белән шалтыратсалар, трубканы куегыз һәм интернеттан оешманың рәсми сайтынан телефон номерын табып шалтыратыгыз. Номерны кулдан җыегыз! Беринди «кызыксындыргыч тәкъдимнәргә»: «отлышлы кредит», йә көтелмәгән «компенсация»ләргә шундук ризалашмагыз. Үзегезгә уйларга вакыт бирегез, танышларыгыз белән киңәшегез, компания һәм алар рекламалаган «уникаль акция» турындагы мәгълүматны интернетта тикшерегез.

Иң мөһиме: тәнкыйт күзлегеннән карау, гамәлләрегезне анализлау. Игътибарлы булырга, ашыкмаска һәм күпчелек финансы процессында салкын акыл белән эш итәргә кирәклеге онытмагыз. Ә моның өчен бар яктан озаклап уйларга кирәк.

«БЕЗ ҺӘРКЕМГӘ ЯРАТЫҢ КАРЫЙБЫЗ»

Без хәзер гел каядыр ашыккан дөньяда яшибез. Телебездә дә шуның белән бәйлә сүzlәр: өлгермибез, соңга калабыз, вакыт җитми, дип зарланабыз. Бу берөзлексез йөгөрү, чабу кайларга илтеп җиткерер... Менә ни өчен кайчак туктап тын алу, уй-фикерләрне тәртипкә салу, хыял-максатларны барлау, ниятләрнең ныклығын, дәрәслеген ачыклау кирәк безгә. Ял итү кирәк! Әйттик, су аккан тавышны тыңлый-тыңлый бер-ике сәгатькә булса да онытылып тору... «Моның өчен иң рәхәт урын – бездә, килегез!» – ди TERRAPIA спа-салонына нигез салучы Гүзәл ӘХМӘДУЛЛИНА.

Аның киңәшен истә тотып, Казан шәһәре-
нең Кави Нәжми урамы 8 нче А йортында
урнашкан спа-салонга бару безгә авыр
булмас, ә менә Гүзәлнең үзенә TERRAPIAга
килеп җитү өчен шактый урау юллар узарга
туры килгән.

«Матурлык индустриясендә эшләрмен дип уйламадым»

Бьюти-сферада эшләү турында хыялланып үсмәгән Гүзәл. Ул – Яшел Үзән районының Олы Ачасыр авылы кызы. Алар гаиләдә өч бала, Гүзәл – төпчеге. Әнисе Кадрия, токарлыкка укып чыга да Яшел Үзән шәһәрен-
дә, «Серго» заводында эшли башлый. Олы Ачасыр егете Фирдүс белән шул чакта танышалар. Өйләнешүгә кайна-
тасы аларга авылга торырга кайтырга куша. Өлкәннәргә
берсүзсез буйсынган заманнар... Кадриягә әнисе: «Үзең
хәл ит, кызым, әмма син бик тырыш, булдырырсың», –
ди. («Әминә әбинең тормыш фәлсәфәсе иде бу – соңын-
нан кемнеләр гаепләмәс өчен җитди карарларны без
үзебез кабул итәргә тиеш идек. Эти белән әни дә безгә
үз фикерләрен беркайчан көчлөп такмады. Минем дә
балаларны шулай тәрбиялисем килә», – ди Гүзәл.)
Гарәфетдиновлар шулай итеп авылга кайтып төпләнә.
Аларның туачак кызлары Гүзәл өчен дә матурлык
индустриясенә юл ерагая, катлаулана...

Фото: Евгения Ртищева

Авыл баласы эшләп үсә. Гүзәл сыер көтүе дә көтә, печән дә жыеша, бакчада чүп тә утый... Гүзәл 8 нче класста укыганда әниләре аягын сындырып, бер ел буюрын өстендә ята. Абыйсы белән апасы мәктәпне тәмамлап инде шәһәргә чыгып киткән: өйдәге бар мәшәкатъ аның өстенә кала. Сыер саварга, ашарга пешерергә өйрәнгән ел бу. Әнисе – Олы Ачасырда гына түгел, тирә-күрше авылларда да атаклы аш-су остасы. Төпчек кызга да таләпләр югары була!

Шул елны Әминә әбисе аларга торырга килә. Гүзәлнең күңеленә иң якын кешеләрнең берсе... Киңәшчесе, сер сандыгы! Ул аны әле дә сагына. («Балачагы сугыш чорына туры килгән Әминә әбинең. Әнисе авырып киткәч, тормышны ул алып барган. Энеләрен үстергән, башлы-күзле иткән, аның балаларын карашкан. 30 яшендә генә кияүгә чыккан. Сугыштан соң ир-атлар аз булган бит – берәү дә мәхәббәт эзләп йөрмәгән. «Мин яратуның ни икәннән белмим... Сез бәхетле, яратып, яратылып яшисез», – дия иде безгә. Яраткан кешемнең кадерен белергә дә әби өйрәтте мине...»)

Әминә әбисе оныкларын тирә-юңдәгеләргә карата мәрхәмәтле булырга да өйрәтә. Мунча яккан саен, ялгыз, ятим әбиләренә юндырган кеше бит ул. Берсендә урамнарындагы жиде карчыкны мунча кертә! («Беркөнне апаем шалтырлата: «Әни анда күрше әбиләрен мунча керттеп чыгарган», – ди. «Шаккатма, син дә шундый булачаксың, Гөлназ апай. Шуны күреп үскәч, без башкача була алмыйбыздыр», – дим».)

Әтиләрен алар бик иртә югалталар – 50 яшендә үк китеп бара. Йөрәк... Аның хакында әле дә авылда: «Берүзе трактор күтәргән кеше ул», – дип сөйләләр. Эшкә дәрманлы, көчле кеше була: тракторы батып калгач, күтәреп чыгара шул. Инештән су ташыганда егермешәр литрлы өч чиләкне берьюлы алып менә. Эшкә батыр, ә күңеле нечкә була әтиләренең: Кадриясе икенче баласын тапканда, икесе дә үлгән, дигән хәбәр китерәләр. Тәгәри-тәгәри елый ир... Ә аннан: «Йсән-нәр!» – диләр. Олы кызына исемне ул үзе куша – Гөлназын башкалардан аерып яратуын да яшерми. Хәер, әти-әни яратуы барысына да мулдан элгә. Балаларының үсеп, читкә чыгып китүләрен Кадрия белән Фирдүс икесе дә авыр кичерәләр. Төпчеләре Гүзәл дә мәктәпне тәмамлап Казанга укырга кергәч, әтиләре хәтта балалар йортыннан тәрбиягә берәр бала алырга тели. («Әти вафат булганда, без ирем белән өйләнешмәгән идек әле. Әмма алар танышырга өлгерделәр. Бу кайгы килгәч, Рушан: «Мин аңа «әти» дип әйтә алмый калдым», – дип өзгәләнде. Әтиләр белән танышуга ул: «Гаиләдәге мөнәсәбәтләр, әти-әни йомшаклыгы менә нинди булырга тиеш икән!» – дип шаккаткан иде. Ул үзе тормышта күпне күргән, төрле хәлләр кичергән...)

«Үземне эзләгән еллар...»

– Мәктәпне әйбәт тәмамладым, БДИ нәтижеләрем дә яхшы иде. Спа-салоннар турында әле берни белмим, анда эшләрлек һөнәр алу турында да уйламыйм... Хыялым журналист булу иде...

Ул елны әнисенең сөңлесенең кызы да мәктәпне тәмамлай: Гүзәл Казанда аларга ияреп йөри – алар документларын кая бирә, ул да шунда тапшыра. Казан дәүләт университетының экология факультетында аңа: «Сез уздыгыз, студент булуыгыз белән котлыйбыз!» – диләр. Документларын тапшырып, сөенеп авылга кайтып китә. Әмма берәздән шалтыратып: «Сез узмадыгыз, бу урынга башка кешене алабыз», – диләр. Читтән торып, эшли-эшли укый Гүзәл. Казан технология колледжында белем ала, аның беренче һөнәре – лаборант-эколог. Университетның экология факультетында практикалар шактый озак, ә аны эштән хәтта сессиягә дә авырлык белән жибәрәләр – татар филологиясе, тарихы һәм көнчыгыш телләр факультетына күчә Гүзәл. Аның икенче һөнәре – филолог. Диплом ала, тик бер көн дә укытучы булып эшләргә туры килми. TERRAPIAга килеп житкәнче ни белән генә шөгыльләнми: беренче курста укыганда ук официант булып урнаша, повар да була, кибеттә сату да итә. Кiem-салымнан алып йөк машиналарына кадәр сата!

Беренче баласы белән декрет ялында утырганда тортлар пешерә. Үзлегеннән өйрәнә! Шактый клиентлары жыела – фатирга гына сыймый башлый: йә цех ачарга яки бу эшне туктатырга кирәк була. Гүзәл икенчесен сайлый.

Аннан улы белән декрет ялына китә һәм үз-үзенә: «Житәр, башка кемгәдер чыгып эшләмим», – ди. Берничә проектка тотынып карый. Килеп чыкмый... Кемдер: «Миннән булмый икән», – дияр, кул селтәр иде, ә Гүзәлнең хәтта кәефе дә төшми. «Борчылма, синен өчен бу тәжрибә иде. Ә тәжрибәне акчага сатып алып булмый – аны бары тик шушы юл белән генә тупларга мөмкин», – дип әйтеп торучы Рушаны бар бит аның.

Ә аннан ул тәвәккәлләп шушы проектка тотына.

«Бездән елмаеп китәләр»

Гүзәл – франчайзи, ягъни гади телдә әйткәндә бренд белән эшләү хокукын сатып алган эшмәкәр. Ул эшкә тотынганда мондый салоннар Әстерханда һәм Мәскәүдә генә була әле. TERRAPIAны башкалардан аерып торган төп үзенчәлек – чөчләр өчен тәгаенләнгән уникаль спа. Казан өчен генә түгел, гомумән, Россия өчен яңа юнәлеш. Бу – Кытайда уйлап табылган процедура: чөчләрне, аларның матурлыгын, сәламәтлеген генә кайгыртып калмый, кешенең нерв системасына да тәэсире бар – жыелып килгән стресстан котылырга ярдәм итә, йокыны жайга сала. Ул күбрәк башка, биткә, муенга акцент ясый.

– Бу проектка килеп чыгуым очраклы булгандыр дип уйламыйм. Массаж белән кызыксына идем инде. Декретта вакытны бушка уздырасы, тик ятасы килми. Нинди эшкә тотынып карыйм икән дип озак эзләндем, төрле курсларга да күп йөрдем. Һәм, ниһаять, күңелемә якын өлкәне таптым.

Безнең миссия – азга гына булса да кешене үзе белән үзен генә калдыру, бары тик үзе турында гына уйларга, ял итәргә, тынычланырга булышу. Телефонны сүндереп,

Ни генә булса да, ЭЧКЕ ДӨНЬЯСЫНЫҢ ТОТРЫКЛЫЛЫҒЫ кеше өчен бик мөһим.

дедлайнны онытып... Кеше эш белән шулкадәр мавыккан хәзер: беренче тапкыр килгәндә хәтта процедуралар вакытында да телефоннарын кулдан төшермәүчеләр бар. Безнең бурыч – аларны тулы релакс халәтенә кертү.

Клиентларыбызның гомуми портретын ясау авыррак. Дус кызы, әнисе яки берәр туганы белән яшш кызлар да килә. Баштанаяк эшкә чумган урта яшьләрдегеләр дә. Олырак апалар да. Даими клиентларыбыз шактый. Әниле-кызлы районнардан, Әлмәттән, Чаллыдан, Түбән Камадан киләләр. Безнең сертификатларны алып, әниләренә, хатыннарына бүләк итүчеләр бик күп. Сәгать ярым, ике сәгать булса да, хатын-кызга мондый ял – яңа эмоцияләр бик кирәк. Кечкенә балалы әниләр процедуралар вакытында йокыга китә – кайбер вакыт уятырга жаллп торабыз.

Мине күбрәк хатын-кызлар белән эшлөү кызыксындыра иде. Франшиза булгач, бер яктан билгеле исем астында эш башлау җиңел дә кебек. Әмма без гел аларны кабатламыйбыз – үз үзенчәлекләребез дә бар. Мәсәлән, ир-атларны үзләрен генә кабул итмибез – җәмәгәте белән парлап килгәндә генә хезмәт күрсәтәбез. Ир-атларның үз таләпләре: хатыныма да, миңа да массажны ир-ат ясамасын, диләр. Белгечләребез арасында исә диндәгеләр бар, алар да инде ир-атларга кагыла алмый. Шуңа күрә якин киләчәктә безнең клиентлар арасында бары тик хатын-кызлар гына калыр.

Спа-процедураларны сайлаган хатын-кызлар барыбер күбрәк үзләрен яратучылар, дим мин. Аларга комфорт бик мөһим – хезмәт күрсәтү югары дәрәжәдә булырга тиеш. Тәкъдим иткән процедураларыбыз сәламәтләндерү процедуралары түгел. Әйткәнемчә, без кешенә ял иттерәбез, аның эмоциональ фонын яхшыртабыз. Беренче чиратта үзенең киләчәге турында кайгыртучы кешеләр игътибар бирә моңа. Күпләр, гадәттә, иң соңыннан гына эмоциональ фон турында уйлый. Әмма тикшерүләр шуны күрсәтә: хәтта сугыш, төрле кризислар вакытында да спа-салоннарга һәм психологларга мөрәҗғәгать итүчеләр күбәя.

TERRAPIAда бер тапкыр булган кеше, анда кичергән рәхәт мизгелләренә онытмыйдыр. Керүгә син мастер белән икәүдән-икәү генә каласың. Башка беркем дә юк – ишек артында кемдер йөрми, сөйләшми, телефоннар шалтырамый. Юк, сез өчәү икән! Беренче мәлдә тынлык бар әле, берәздән аны су тавышы алыштырачак. Башта сине эрбет агачыннан эшләнгән мичкә эченә кертпәп утырталар. Урман исләрен алып килгән пар эчендә каласың... Бөтен гәүдәңә рәхәт бер жылы тарала. Вакыт шунда ук әкрәнә, борчу-мәшәкатләр әллә кая югала. Тәндәге киеренкелек эреп юкка чыга... Бу спа-салонның бер үзенчәлеге – камералар куелмаган. «Кунакларга бу бик ошый», – ди Гүзәл. Әлбәттә, ошый: һич тартынусыз массаж өстәленә менеп ятасың, душка кереп китәсәң, кабат үзәңне массаж ясаучы кулына тапшырасың... Аннан ул сак кына синең чәчләреңә кагыла. Әле көчәеп, әле азрак әкрәнәбрәк су чылтырый. Мастер чәченә нидер сөртә, аны юып төшерә дә, яңасын сөртә... Күп тапкыр кабатлана торгач, син аның исәбен югалтасың. Алай гынамы, вакыт исәбен югалтасың... Аквамедитация микроциркуляцияне көчәйтеп жибәрә, ул исә мигрень вакытындагы авыртуларны киметә, күпмедер дәрәжәдә кан басымын көйли, массаж белән икесе бергә кушылганда исә стресстан котылу өчен иң шәп чара, диләр.

– Чәчләргә процедуралар нибары бер аппарат белән ясала. Әмма ул аппаратны алып кына ерак китеп булмый, барысы да безнең кызларның остальгыныннан, энергиясеннән тора. Командабызда иң яхшы белгечләр эшли. Алия белән, мәсәлән, курсларда бергә укыдык. Анда бер-береңә массаж ясап карыйсың, ә Алиянең ясагы миңа шунда ук ошады. Хәрәкәтне тәмамлап бетерә, куллары кечкенә, әмма шундый көчле. Иң яхшы массажистларыбызның берсе – бертуган апам Гөлназ. Ул балалар бакчасында эшли, балаларны бик ярата иде, тик документлар белән эшләүдән арыды. «Син яңа эш ачсаң, ияреп китәм», – дия иде. Шулай эшләде дә: бер икеләнмичә чыгып китеп, яңа һөнәргә өйрәнде.

Беренче тапкыр килүчеләр, кызларның ничек массаж ясауларын яратып калалар да, кулларың ошый, дип, кабат язылалар. Массажда вакыт бик тиз уза. Ахырда күпләр: «Бетте дәмени? Бигрәк аз булды», – диләр. Ә без сәгатькә карап эшлибез – ул озаграк та, кимрәк та була алмый.

Үзем белән беренче көннән үк эшләгән кызларга бик рәхмәтлемен – алар барысы да миңа тугрылыклы.

Бьюти-сферада шулай бит ул: профессиональ яктан үсеп, билгеле бер дәрәжәгә житкәч, белгеч синнән китә икән, аның белән бергә клиентларның бер өлеше дә китәргә мөмкин. Моңы дәрәс кабул итәргә, үпкәләмәскә кирәк: аларның берсе дә эшкә мәңге синен белән булам дип, вәгъдә биреп керми. Мин моңа да әзер. Андый чакта кабат Әминә әбиемнең сүзләрен искә төшерәм: «Аллаһының сере бар, кызым, борчылма. Ул сиңа ничек яхшырак икәннен үзе белә», – дия иде.

Гүзәлнең үзе өчен һәр яңа клиент – яңа танышу да. Сиңа массаж ясаган – тәненә кагылган кешегә күңеленә ачу шундый табигый бит инде... Кыска гына шушы вакыт эчендә дә шактый аралашырга өлгәрсен. Жырчы Сәйдә Мөхәммәтжанова һәм аның әнисе килеп киткәч, алар белән сөйләшкәч, Сәйдәнең мондый үрләргә менүендә аның әти-әнисенен өлеше нинди зур булуын аңлагач, үз балаларын тәрбияләүгә мөнәсәбәтә үзгәргән.

– Башкалар кебек алдан язылып бер пар килде. Керүгә: «Ә без сездә мунча булып дип уйлаган идек», – диләр. «Бәлки сезгә ошар, узыгыз», – дим. Карап әйләнделәр дә: «Соцелтәргә бер әйбер язасыз, килсәң икенчегә тәкъдим итәсез», – дип чыгып киттеләр. Кәефем төште, билгеле – алар хаклы түгел: үзебездә булмаган бернәрсәгә дә вәгъдә итмибез. Ул арада кире әйләнеп керделәр: калырга уйлаганнар. «Юк, инде башка клиентларны көтәбез», – дидем. Көтми идек. Мондый кешеләргә массажны ничек кенә эшләсәң дә яратмаячаклар. Шуңа вакыт «юк» дип әйтә алуым үзем өчен зур бер адым булды. Иң курыккан нәрсәм – акча колы булу... Тормышта иң мөһиме ул түгел, клиентларның эшенә, сыйфатлы хезмәт тәкъдим итүенә баялап, синен яннан елмаеп, күзләре үзгәреп китүе мөһимрәк. Бүген синдә әни белән кыз яки апа белән сеңел очрашты, рәхәтләнеп ял итте. Әле алар: «Моннан чыгабыз да, кафега кереп утырабыз, аннары кибертләрдә йөрибез», – дип сөйләшәләр. Алардагы яхшы кәеф шунда ук сиңа да күчә... Башкалардан нәрсә белән аерыласыз, дигән идегез. Менә сезгә җавап – без килгән һәркемгә яратып карыйбыз...

Гүзәлнең бизнес өлкәсенә яңа аяк басучыларга берничә киңәш дә бар.

– Беренче мәлдә үзгәчә турында белгертү, ишеттерү бик авыр. Блогерларга мөрәҗҗәгать итеп карадым, кайсылары җавап та бирмәде. Бер-ике жырчыга бик рәхмәтлемен – алар шунда ук килде. Аннан соң инде башкаларга чыгу да җиңеләйде. Кайчандыр безне ишетмәгәннәр хәзер үзләре яза. Яңа эшкә тотынучыларга да шуны әйтер идек: кәефегезне төшермәгез – сезне барыбер күрәчәкләр, ишетәчәкләр. Бизнесың караган өлкәгә бөтен нечкәләкләргә белән өйрәнергә, белергә кирәк – бу икенче киңәш. Проектка бөтен акчагызын кертмәскә тырышыгыз: зурга көчегез житмәсә, кечерәктән башлагыз. Үзегезне тулысынча шушы эшкә багышлауга әзер булыгыз: хөкүмәт эшеннән кайтасың да, ишегеңне ачып кергәч, эшенең турында онытасың. Ә монда кайтасың да тагын эш турында уйлыйсың. Әмма иң мөһиме – яңа эшкә тотынганда янәшәңдә

сиңа ышанган, булдырасың дип әйткән кешеләр кирәк. Миңа иң зур терәк ирем булды...

«Гайләм – бәхетем»

Рушан белән танышканда аларның икесенә дә нибары 16 яшь була. Дәрәс, Гүзәл аны башта үзеннән өлкәнрәк дип уйлый: егет, чыннан да, инде күпне күргән, төпле, акыллы булып чыга. Бер-берсенә гашыйк булганнарың сизми дә калалар. Гомерлеккә булып чыга... «Өйләнешик», – дип, Рушан 18 яшь тулуға әйтә башлый.

22 яшь тулгач никах укыталар. Кыен вакытлар күп була – барысын да бергә кичерәләр. Юклык, акчасызлык интелктерә... Туйга акча эшләргә дип, Рушан промышленность альпинизмы белән шөгыльләнә башлый. Эш тәкъдим итәләр. Аның Чернобыльдән ерак түгел Чернигов бистәсендә икәннен ире үзе дә барып төшкәч кенә белә... Аерым торы яргы елга сузыла. Кайтуга ЗАГСка гариза бирәләр. Ә Рушан тагын командировкага жыена, бу юлы Ямал-Ненец округына. Еракка! Ул эшләгәчкә жирдән вертолет билгеле бер вакытта гына оча... «Әгәр кайтып өлгөрмәсәң, мине ЗАГС каршында ташлаган кебек буласың бит. Сине кичерә алырмынмы икән аннары?» – ди Гүзәл. «Вәгъдә бирәм, кайтам – туйга әзерлән», – дип, Рушан жыенып чыгып китә. Һәм... елап утырган хатыны янына кире әйләнеп керә. Үзләре әйткәндәй, кинодагы кебек... «Өлгөрмәсәм нишләргән, дип уйладым», – ди...

Туйлар матур гына үтә, язылышалар. Уртақ тормыш кеше фатирыннан башлана. Кызлары Ясминә туар алдыннан үз почмакларына күчәләр. Рушан тырыша! Гомумән, тырыш, булдыклы кеше аның ире. Ул бүген производствода инженер коммуникацияләрен төзү белән шөгыльләнә. Зур-зур компанияләргә белән эшли, аның оешмасы тендерларда катнаша – исеме бу өлкәдә күпләргә таныш. Мәскәү технология институтында укуын, моңарчы югары белем алу аның өчен хыял булуын менә күпләр белмидер. Бу Рушанның хыялы да, максаты да булган, ә алдына куйган максатларына ирешә торган егет ул.

– Кайберәүләр: «Ирең белән уртақ эш эшләп булмый», – диләр. Ә мин була, дим. Миңа ошый! Рушанга да ошый. Аның оешмасының документ эшләрен дә мин алып барам. Сораулар чыгып кына тора... Әмма беләм, ялгышсам, ул ачуланмаячак, нигә болай эшләдең димәчәк. Хатаны махсус ясамыйсың бит... Моңы белү эшемне күпкә җиңеләйтә. Кешеләр белән аралашу, проблемаларны хәл итү, үз эшемнең нәтижәсен күрү ошый миңа.

Гайлә белән бергә ял итәргә яратабыз. Кызыбыз Ясминә Татар дәүләт жыр һәм бию ансамблендә бии, житәкчесе аның киләчәген зур сәхнәдә күрә. Ә улыбыз Әнвәр бассейнга йөри. Бер генә үкенечем бар: безнең бу үрләргә житүебезне, оныкларын әти күрми китте...

Әңгәмәбез тәмам. Әйтергә оныттым: Гүзәл житәкчеләгән спа-салонга барырга телсез икән, тагын бер мәгълүмат – анда сезнең машинаны да аерым урын көтә.

Гөлнур ХӘСӘНШИНА

ФӘРЕШТӘ КУЛЛАРЫ

Лилия ГӘРӘЕВА

2745 данә тактик носилка (жыелганы белән бергә – 5977), 3833 подсумка, госпиталь өчен 2269 эчке кием, 625 жөйсез күлмәк, 1367 коры душ, жылы чыгармый торган 800 юрган, 500 дән артык мендәр, 343 маскировка ятымәсе, дроннардан саклый торган 200 ятымә, жылы костюмналар, башлык, чехоллар... Сания САФИУЛЛИНА житәкчелегендәге волонтерлар төркеме өч ел эчендә үз куллары белән тегеп, фронттагыларга һәм госпитальләргә тапшырган ярдәм бу.

Сания Кавиевна белән узган ел «Ел хатын-кызы. Ел ир-аты: хатын-кыз карашы» конкурсында танышып калган идек. «Өченче буын героинясы» дигән номинациядә катнашты ул. «2022 елның ноябрендә районыбызда беренчеләрдән булып нәкъ менә ул фронттагы егетләр өчен бик тә кирәк булган тактик носилкалар тегү инициативасын белдерде. Бу эшкә апасыларны да жалеп иттә. «Көмеш волонтер»лар белән бергәләшеп, тегү цехы ачтылар», – дип сөйләделәр аның турында.

Актив волонтерлар белән очрашканда: «Махсус хәрби операциядә кемеgez катнаша?» – дигән сорау бирелми калмый. Сания апага исә якын кешеләрен фронтка озатырга туры килмәгән. Ләкин күңелендә әнисенәң Бөек Ватан сугышына

китүче солдатлар белән хушлашулары турында сөйләгән хатирәләр саклана: «Таулар арасындагы станция. Сугышка китәсе солдатлар саф булып тезелгән. Озатырга килгән хатын-кызларның елаганын хәтта оркестр тавышы да баса алмый...»

– Өлешчә мобилизация башлангач, телевизордан солдатларны махсус хәрби операциягә озату турында сюжет күрсәттеләр. Ә минем күз алдымда – әнием сөйләгәннәр (елый). Ни өчендер мин бу егетләргә Бөек Ватан сугышына китүчеләр белән тинләштердем. Әгәр бөтен ил халкы бердәм булып күтәрелмәсә, 1945 елда Бөек Жигу көне килмәгән булыр иде бит. Бу юлы да халык белән бергә тотын-сак кына, бу операцияне тизрәк төгәлли алачакбыз дип уйладым.

Әле бу хәлләр башланганчы әнем Украинаның Полтава өлкәсендә яши иде. Соңгы тапкыр мин аларда 2013 елда булдым. Андагы искелеккә, жимереклеккә, хужасызлыкка исем китеп йөрдәм. Ул вакытта бездә бөтен жигрдә капитал ремонт бара, юллар ясала, йортлар төзелә, булганы яңартыла иде. Зур шәһәрләргә әйтмим дә, хәтта безнең кечкенә генә Апасыбызда да күпме эшләр эшләнә. Ә анда...

Сания апа 1958 елгы. Урал якларында – Шахта бистәсендә туып-үскән ул. Пермьдә политехнология институтын тәмамлап, хезмәт юлын Воркута шәһәрәндә башлап жибәргән. Кыргызстанда туган Ильяс исемле татар егете белән гаилә корып, бер кыз үстергәннәр. Апаска кайтып төплөнүләрәнә 22 ел.

Кунакка гына дип кайткан жирдән Татарстанга гашыйк була алар. Ләкин күчәнү өчен кайсы районны сайларга? «Шундый ераклардан кайткач, әти-әниегезнең туган якларын да барып карагыз инде», – дип киңәш бирә туганнары. Сания апаның әнисе – Мәслим, әтисе Алабуга якларыннан була. Иренең нәсел җепләре исә Апас районының Борнаш авылына тоташа.

– Кормашта бер йорт сатыла икән. Апастан 15 кенә чакрым ераклыкта. Барып карадык та ошаттык. Бистәдә яшәгәч, авыл тормышы балачактан таныш иде. Шул ук атнада базардан тавыклар алып кайттык, – дип уртаклаша Сания апа ул беренче көннәрен хатирәсен. – Шулай итеп, 2004 елның мартында тормышыбызның яңа этабы башланды. Монда безне иң гәҗәпләндергән халыкның эшчәнлеге булды. Йорт-жирләре төзек, табыннары мул. Беркемнән бернәрсә көтмиләр, бер эштән дә курыкмыйлар. Бәйрәм булса, хатын-кызлар «ә» дигәнче табынын корып куя...

Төнъякта эшләгәч, эш стажым тулган, башка эшләп йөрмәм дип уйлаган идем. Мәшгульек үзгә җитәкчесе Эльбрус Абдуллович үзенә чакырып, Апас районы Башкарма комитетының инфраструктура үсеше бүлеген җитәкләргә тәкъдим итте. Бик зур, бик җаваплы вазыйфа иде ул минем өчен. 2008 елда капитал ремонт программасы башланды бит. Минем эшем шушы программаның үтәлеше белән бәйлә, бөтен оешмаларны берләштерә торган зур эш булып чыкты. Биш ел эшләдем анда.

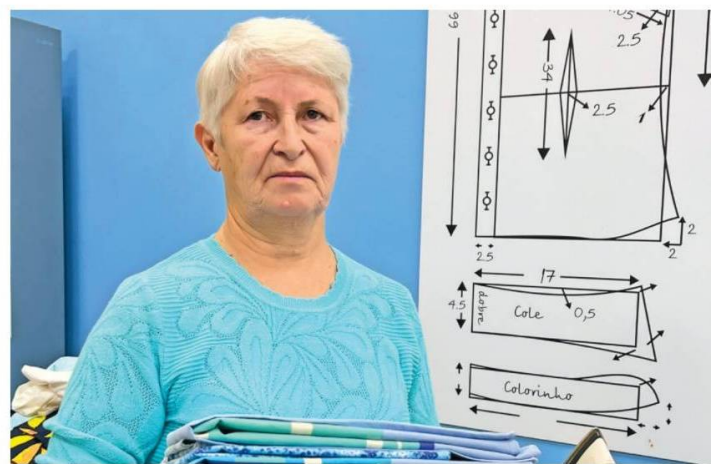
Аннары 2022 елның көзе килде. Өлешчә мобилизация диләр... Күңелдә ниндидер хәвеф. Әле мобилизациягә кадәр үк мин бу конфликтның Украина белән генә булмасын аңладым. Анда бәрелдем, монда сугылдым... Егетләргә кирәк әйберләрен алыр өчен акча җыялар икән. Кайдадыр волонтерлар ятмалар үрә башлаган. Мин нәрсә эшли, ничек булыша алам, дигән үй белән генә яшәдем ул көннәрдә. Мәскәүдә «Золотые руки ангела» дип аталган хәйрия фонды носилкалар тегә дигән мәгълүмат күземә чалынды.

Телефоннарына шалтыратып: «Мондый фонд Татарстанда да бармы?» – дип сорадым. «Бар», – диләр. «Золотые руки ангела-Татарстан» волонтерлар хәрәкәте координаторы Лариса Николаевна Ситникова, шушы проекттан башлангыч алган «Ценим жизнь» хәйрия фонды җитәкчесе Илнар Илдарович Зиннәтуллин белән танышлыгыбыз шулай башланып китте. Бу октябрь ахыры иде. Ә 4 ноябрдә мин Казанга барып, тактик носилкалар тегәргә өйрәнәп кайттым. Алар миңа бу носилкаларны тегү өчен кирәк булчак берничә комплект стропа һәм стропаларны беркетергә пистолет биреп, трафаретын берничә көннән әзерләп куярбыз дип озатып калдылар.

Әмма мондый эшләргә бер генә кеше башкара алмый. Бер кеше ничә носилка тегәргә мөмкин? Берне, икене, күп булса, унны. Ә команда белән меңне дә тегә аласың. Без бит команда рухы белән үскән буын.

Казанга кадәр, район Башкарма комитетына кереп, нияtlәрәм турында сөйләгән идем инде. «Укып кайтам да, волонтерлык эшен башлап җибәрәбез», – дидем. Район башлыгы Айрат Җиһаншин бу идеямне хуплап, бина табарга вәгъдә биреп калды. Хәзер без җыела торган «Алга» яшүсмерләр клубына ремонт ясалган гына иде әле, аның берничә бүлмәсен бирделәр.

Мәчеттә дин дәресләрен укыткан укытучыбыз Люция Зиятдиновага үземнең волонтерлар төркеме тупларга теләвемне әйттем. Ул бу хакта бергә укыган ханымнарга җиткездә. Беренче көнне үк унлап кеше җыелдык. Мин өйрәтеп торам, берничә хатын-кыз стропаны үлчәп кисә, берничәсе пистолет белән беркетеп җыя тора... Әле ул чакта тегү машиналарыбыз юк, җыелган носилкаларны тегәргә Казанга җибәрә идек. Каратундагы тегү цехы җитәкчесе Ләйлә Яхинага рәхмәт, гыйнвар аенда ул безгә бер машина бирде. Икене «Ценим жизнь» фондыннан алып кайттык. Дүртенчесен волонтерлар арасында узган «Добрый край – изгелек җире» конкурсында җиңеп алдык.

Тылдагы каһарманлык » фидакарьләр

Башта алар «Фома 180» дип аталучы шушы носилкаларны гына тегә. Үзе жиңел, үзе тиз жыела торган бу носилканың конструкциясен «Фома» позывнойлы егет уйлап тапкан. Аны салыр өчен, бил каешына эләктереп куела торган букчасы да тегелә. «Эвакуацион подсумок» дип аталучы бу букчага носилкадан тыш, 10 метр озынлыктагы эвакуация стропасы, сапер ыргаклары һәм... догалар, матур теләкләр, жылы сүзләр язылган хатлар, балалар ясаган рәсемнәр дә салына.

– Безнең апаларның билгеләнгән көне, сәгәте бар. Һәрберсенә ярты көн генә эшләргә рөхсәт итәм. Алар үзләре көне буена да эшләргә риза. Бер кеше бер генә эш эшләми, төрлесен башкара. Кичтән бүген башкарылганнары турында хисап язып, иртәгәсә өчен эшнә эзерләп куям, – дип таныштыра Сания апа үзләренең эшчәнлегә белән.

Астагы залда ике зур кисү өстәле тора. Берсендә стропалардан носилкалар жыйсалар, икенчесендә жылыны чыгармый торган юрган өчен тукуыма кисәләр. Билгеле бер вакыт арасында тепловизорларга һәм дроннарга күрсәтми торган бу юрганнар өчен фронттагы егетләрдән күпме рәхмәт ишеткән алар. «Көмеш волонтер» кулы белән шундый 800 юрган тегелгән инде. Аның өчен кирәкле барлык тукуыма (уртасына изолон тыгып калдырып, өч катлы итеп тегелә ул) халыктан жыйелган сәдака акчасына алына. Район да ярдәм итә, билгеле.

– Акча жью минем инициатива түгел. Кызлар үзләре, Аллаһ ризалыгы өчен, дип жыя башлады. Авыл мәчетләреннән дә сәдака жыеп китерәләр, – ди Сания апа.

Фронттагыларга гына түгел, госпитальдәге яралылар өчен дә киёмнәр тегәләр монда. Ике жулыкны тоташтырып, жөйсез сорочкалар тегү идеясе үзләренеке.

– Ростовтагы госпитальгә шалтыратып, нәрсәләр кирәген сорашкан идек. Яралы кешене кузгатмый гына ачып карап була торган киёмнәр кирәген айттеләр. Без уйлаштык да: «Әбиләребезнең сандыкларында үлемтеккә дип жыйган никадәр баш жулыгы әрәм булып ята», – дидек. Бик күп жулыктар китерделәр.

Аннары Казаннар чыкты: эчке киёмнәр кирәк, тегә аласызмы, диләр. Эчке киёмгә заказны командирлар үзләре дә бирә. Госпитальдә карават башына элөп куярга органайзерлар тегәбез. Карават янында тумбочка да булмаса, бик кыен бит. Ә бу органайзерның берничә кесәсә бар, анда нәрсә барлыгы күренсен өчен, кесәнең алгы ягына чөлтәр куярга дип уйлап таптык.

Волокушаларны «Ценим жизнь» белән бергә тегәбез. Алар күп функцияле. Баулары кулны кисмәсен дип, тоткычларына йомшак шланглар да кидереп калдырабыз.

Суыклар башлангач, солдатларга жылы костюмнар кирәк булды. Флистан аларны да тегәргә өйрәндек. Калган кисәкләреннән жылы башлыктар тегәбез. Бер әйберне дә әрәм итмиз, бар да эшкә ярый.

Кешеләрдән жыйелган тукуыма, жулык, урын-жир тышларын башта өбезгә алып кайтып юабыз. Аннары монда үтүклибез. Теккәннән соң, госпитальгә жиһазларны тагын бер кат юлып үтүклибез. Бу эштә клубка килә алмаучылар да катнаша: «Юасы әйберләрегезне бирегез, юып китерәбез», – дип алып китәләр, – дип

сөйли Сания апа, райондашлары белән горуранлы. – Яңгырдан сак-
тый торган «дождевик»ларны да
күп текте. Анда яңгыр гына түгел,
жилләр дә бик көчле исә икән.
Без теккән «дождевик»лар егетләрне
жилдән дә ышыкты.

Күптән түгел бер полковник
килгән иде. «Кызлар, тизгә бәйләп
куя торган «наколенники» тегә
алмассызмы?» – дип сорады. Каршы
килмәдек, әлбәттә.

Апас районында Сания апа баш-
лап жибәргән «Көмеш волонтерлар»
хәрәкәте бүген 70 тән артык кешене
берләштерә. Ә тулаем алганда,
районның 56 авылынан 700 кеше
волонтерлык белән шөгыльләнә.

– Бер-беребез белән гел элемтәдә.
Күптән түгел генә Нурлаттагы волон-
терлар килеп, нәрсәләр теккәнбезне
карап киттеләр. Яулыктардан теккән
сорочкаларыбыз бик ошады аларга.
Дроннарда сактый торган ятмә-
ләрне үрергә өйрәнә киттеләр.
Бу идеяне безгә Илдар Усманов ди-
гән волонтерыбыз әйтте. Идеяләр
генә әйтеп калмый ул, үзенең
командасы да бар. Мондый ятмә-
ләрне 200 не үрдек инде.

Волонтерлар көче белән 88 пар
йон оекбаш бәйләнгән. Апастан
88 яшылек Фәния апа үзе бер капчык
йон эрләп алып килгән. «Мендәргә
тутырган синтепоннарны да халык
белән бергәләшеп жыйдык, – диләр
«көмеш волонтерлар». – Сүтмәгән
уенчык, бишмәт калмады... Яралы-
ларны күчереп йөрткәндә, башлары
бөрелмәсен өчен кирәк икән алар».

Бирегә килгән һәр апаның үз
тарихы. Фәһинур Нәбиуллина үзе
генә түгел, өч сөңләсә дә волонтер-
лар хәрәкәтендә.

– Үзем Апаста яшим, сөңләләрем
өчсә дә Әнәледә. Атна саен клубка
килеп эшлиләр. Лүзия сөңләмнең
ике оныгы хәрби операциядә. Күп-
тән түгел генә менә кызының ире
һәлак булды... – дип, үзләренең
волонтерлык тарихын сөйли Фәһи-
нур апа. – Бер хезмәтебез дә жәл
түгел. Андагыларның барысы да үз
туганнарыбыз, үз балаларыбыз
кебек. Узган жәй ялга кайткан бер
солдат кергән иде. «Безгә жибәргән
ул әйберләрне кемнәр теккән

күрәсем килде, – ди. – Чәкчәк пеше-
рүчеләрне белмисезме, егетләрнең
өйдә пешкән ризык ашыйсылары
килә, алып барыр идем аларга», –
дип сорады. Күрше авылда бер
хатын пешергән белә идем. Аңа
шалтыратып, чәкчәккә күп итеп
казак бирдек. «Ничек алып барып
житкерерсең, авыр була бит», – дип
борчылган идем, «Машина сатып
алдым, шуның белән барам», –
дигәч, юлга нинди ризык әзерләп
жибәрә алабыз, барысын да әзер-
ләдек. Базымдагы тозлаган кыяр, по-
мидорларга кадәр биреп жибәрдем.
Әйтәм бит, берсә дә жәл түгел,
егетләр генә исән-сау кайтсын».

Венера апа Салаватованың да
кияве хәрби. «Кызым ике баласы
белән сабыр гына аны көтеп яши, –
ди ул, маскировка ятмәсә үрү
эшнәннән аерылмыйча. – Үзебезнең
командабыз бар, үзебезгә билгелән-
гән көнне килеп, маскировка ятмә-
ләре үрәбез. Аллаһы Тәгалә риза-
лыгы өчен, балаларыбыз исән-сау
кайтсын дип, күңел кушкан өчен
йөрибез». Венера Нурлисламовна –
лаеклы ялдагы мәдәният хезмәткәре,
китапханәче. Үзенең классташларын-
нан бер төркем туплап, волонтерлар
төркеменә килеп кушылган.

«Алар янында мин дә үземне класс-
ташларым янында кебек хис итәм.
Сез аларның бер-берсә белән ду-
лыкларын, бер-берсә өчен сөенү-
ләрен күрсәгез!» – дип, гажәпләнүен
яшерми Сания Кавиевна.

Гөлфәния апа Хәмидуллинаның
да улы бер ел инде СВОда. Контракт
төзеп, үз теләгә белән киткән.
«Туганнарым арасында анда булчы-
лар шактый. Энекәшем дә барды.
Аның да улы киткән иде, яраланып
кайтты», – дип сөйли гомере бую
мәктәптә рус теле һәм рус әдәбияты
укыткан Гөлфәния Габделбариевна.
Фәһинур апа белән парлап юрган
тегүдә алар. «Кирәк булса, атнага
дүрт, биш көн дә килергә әзерләр», –
ди алар турында Сания ханым.

Гөлфия апа Ибраһимова волон-
терлык хәрәкәтендә беренче көннәр-
дән үк диярлек катнаша. «Башта
носилкалар өчен стропалар кискән
идек. Нинди эш бар, барысын да
эшләп чыктык. 2024 елдан маски-

ровка ятмәләре үрә башладык.
Ятмәгә беркетәсе тасмаларны
башта өйдә кисә идек. Жәйге матур
көннәрдә урамыбыз белән кистек
әле без аны. Авыл Советы рәисе
аның өчен утларга кадәр куйдырды.
Безнең урамдагы Габбас абый без
кискән тасмаларны шуруповерт
белән чорнап торды. Изге эштән
беркем дә читтә калмый», – ди ул.

Волонтерлар хәрәкәтендә мәктәп
укучылары да актив. Апас урта
мәктәбенең 8 нче «Б» сыйныфы
укучылары 5 нче класстан бирле
клубтагы апаларга булышырга килә.
Сыйныф житәкчеләре Флорида
Мифтахова әйтүенчә, балаларны
беркем дә мәжбүр итми, бу аларның
үз теләкләре. «Алга» клубында во-
лонтерлар штабы оешканын белдем
дә, үземнең дә катнашасым килде.
Дәрәсләр беткәч, тизрәк жыенуым-
ны күрәп, укучыларым: «Апа, сез кая
барасыз?» – дип кызыксына башла-
дылар. Аннан: «Без дә барабыз», –
диделәр. Сания Кавиевнага шалты-
раттым: «Укучыларыма экскурсия
уздыра алмассызмы?» – дидем. Менә
шул көннән бирле һәр атнаның
пәнжешәмбесендә, дәрәсләр беткәч,
классыбыз белән без монда.
Укучылар арасында әтиләре, абый-
лары СВОда булчылар бар. Безгә
инде башка сыйныфлардан да ку-
шылдылар. Әти-әниләр дә каршы
түгел, сөенәләр генә.

Сабуллашканда Сания апа бер
могжизалы хәл турында сөйләде.

– Һәрвакыт Аллаһы Тәгаләнең
ярдамы тоям. Бервакыт, әле эшли
генә башлаганда, клубның ачыкчла-
рын югалттым. Бу – кешеләрнең
миңа булган ышанычын сынау иде.
«Ачыкчларны табарга ярдәм итсәң
иде», – дип ялвардым Аллаһка.
Ул миңа булышты – кояш нуры бе-
лән аларның кайда ятуын күрсәтте.
Карга төшеп баткан булганнар.
Менә хәзер дә иң кирәк вакытта
юлыма кирәкле кешесен чыгара,
иң кирәк вакытта акчасы да табы-
ла... Шундый әйбер тегәсе иде дип
уйлап кына куям, кемдер аңа ярак-
лы тукума алып килә. Бу миңа көч
көнә түгел, дәрәс юлда булуыбызга
ышаныч та бирә. Ә ышаныч белән
яшәве һәм эшләве күпкә җиңелрәк.

Фотолар: Нәҗип Җиһанов музеееннан.

Ландыш
ӘБҮДӘРОВА

Өй түрендәге тәрәзә төбөндә торган бәләкәй радио – балачак иптәшем. Бигрәк тә кышкы салкын иртәләремне бизи иде ул. Әбием мамык шәлен кат-кат уранып, кулына жылы бияләйләрен кия дә: «Кызым, мин су ташып, малларны карап керәм. Хәзер радиодан концерт башлана, шуны тыңлый тор. Кемнәр җырлаганны соңыннан миңа сөйләрсез», – дип чыгып китә. Өйалдында көянтә-чиләкләр шалтыраганы ишетеләп кала. Ул да булмый, радиодан газиз тавышлар – иң элек Татарстан радиосының позывное ишетелә башлый. Дикторларның затлы, зыялы сөйләмен җыр, рояль, баян, скрипка алыштыра. Диктор концерт барышында җырчыларны, композиторларны, җыр сүзләренең авторларын әйтеп бара. Барысы да таныш, колакка ятышлы татар исемнәре. Шунда еш кына Александр Ключарёв дигән ят, әмма чөлтерәп торган яңгырашлы исем дә яңгырый. Әмма бер генә ят аваз да ишетелми...

РУХЫ БЕЛӘН ТАТАРНЫКЫ

Һәр көнне «Казан сөйли!» дип башлаган Татарстан радиосының позывное да әнә шул чөлтери торган фамилияле Ключарёв бүләк иткәнлеген мин озак еллар узгач кына белдем. Дөрөсрәге, ул позывной композиторның «Туган жирем минем – Татарстан» (Гөлшат Зәйнашева сүзләре) дигән җырының бер музыкаль өзеге икәнлеген. Радиядан «Идел дулкынары», «Безнең дуслар» (Мәхмүт Хөсәен сүзләре), «Яз җыры» (Мөхәммәт Садри) һәм башка бик күп җырларны, татар халык җырларын яңгыраталар да Александр Ключарёв музыкасы яки эшкәртүендә, диләр.

Ул арада хыял канатлары мине әллә кайларга алып киткән була. Күз алдында гел бер сурәт җанлана:

радионың теге ягында рояль артында музыкант утыра (5-6 яшьлек авыл баласы рояльне телевизордан гына күргәнмендер инде.) Анда ап-ак күлмәктән, кара фрактан, муенына галстук-күбәлек таккан Александр Ключарёв исемле композитор, мин шулай әсәрләнеп тыңласын өчен, очына-очына уйный... Чынлыкта барысы да нәкъ күз алдына китергәнчә булса да, радионың теге ягында берәү дә махсус минем өчен уйнап та, җырлап та утырмаган. Ә Александр Ключарёв 1906 елда – Сәйдәшевләргә заманында ук туган да, гажәеп зур мирас калдырып, 1972 елда ук вафат булган инде...

Соңрак композитор белән аңлы рәвештә кызыксына башладым.

«Рус булып туганмын, рухым белән татарныкы, аның шигъриятенеке, музыкасыны-кы һәм гүзәллегенеке»

дигән аның сүзләрен Казанда еш кабатлыйлар. Мәкаләләргә башисем булып чыга, эпиграф итеп куялар. Казанның Кабан ярында сәүдәгәр Хөсәенов йортында шушы сәүдәгәрнең хисапчысы булып эшләгән Сергей Ключарёв гаиләсендә туган малайны татар моңнары нәрсәсә белән үзенә шулай жәлеп итә алды икән?

Моң юлы

Александр Сергеевичның татар моңына килү юлы да бер сызыктан гына бармаган. Хәер, шул ук вакытта жырдан гына үрелгән дияргә дә була. Һәм менә ни өчен.

Сашага 2 яшь вакытта Ключарёвлар гаиләсе Оренбургка күчеп китә. Әнисе Надежда Семёновна гармунда уйный белгәнгәме, бәләкәй Саша да уен коралларына тартыла. 5 яшендә ул гармун, скрипка, цитра, гитарада уйный. Оренбургта яшь егет этнограф һәм композитор Александр Затаевич белән таныша. Күршесендә генә өлкән яшәтгә кучер Гали агай яши. Булачак композитор үзенә хатирәләрендә Гали агайны татар халык көйләрен бик моңлы итеп жырлый иде дип искә ала. Малай аның жырларын стена аша гына тыңлап йөри-йөри дә, танышып, үзе өчен махсус жырлавын үтенә башлый. Сүзләрен ул вакытта аңламаса да, татар моңы йөрәгенә үтеп керә, күрәсәң. Соңыннан Казанга кайткач, Александр Сергеевич бик яхшы итеп татарча сөйләшәргә өйрәнә. Шагыйрьләр, жыр текстлары авторлары белән якыннан аралаша, һәр жырының һәр сүзенә игътибарлы була. Татар кызына өйләнеп яши башлагач, хәтта хатыны да еш кына татарча сүзләргә иреннән сорый торган булган, диләр. Казанның Иске Татар бистәсендә, хәзерге Ш. Мәржани урамының 42 нче йортында туган малайга татар моңы бу жирнең суты белән үк сәңгәнемә икән әллә?

Оренбургта музыка училищесына укырга кергән егет укуын 1923 елда Казанга кайткач, музыка техникумының фортепиано классында тәмамлап чыга. Аннан Йошкар-Олага драма театрына музыка житәкчесе булып китә. 1928 елда Мәскәүгә юл тотса, анда Эшчеләр театрында шулай ук музыка житәкчесе булып эшли, П. И. Чайковский исемендәге консерваториядә укып чыга. Аның музыкалы юлы Мәскәүдән Уфага барып чыга. Анда Башкорт теле һәм әдәбияты фәнни-тикшеренү институтының музыка секторында мөдир булып эшли. Шул вакытта күренекле хореограф Фәйзи Гаскәров белән дуслаша. Ничек була ул дуслык? Композитор тез өстенә кәгазь куеп көй ижәт итә, аны баянчылар шунда ук уйнап күрсәтә, Гаскәров бию теленә күчәрә. Нәкый Исәнбәт, Фәйзи Гаскәров һәм Александр Ключарёв Татарстан-

ның Татар дәүләт жыр һәм бию ансамбле өчен ижәт иткән атаклы «Аулак өй» композициясе дә әнә шулай туа.

Шундый урау юллар белән ул 1937 елда туган шәһәре Казанга әйләнеп кайтып, Татар радиокомитетының музыкаль бүлеген житәкли башлый, ТАССРның Министрлар Советы каршындагы сәнгать идарәсендә музыкаль фольклор кабинетына да мөдирлек итә. Бер үк вакытта ТАССРның Жыр һәм бию ансамбленең һәм Татар дәүләт филармониясенен сәнгать житәкчесе дә.

Һәм гомер буена ижәткә була. Композитор Василий Виноградов һәм шагыйрь Мөхәммәт Садри белән экспедицияләргә чыга, татар халык жырларын эшкәртеп, ике зур жынтык бастырып чыгара, 200 ләп башкорт халык жырын эшкәртә, мари жырларына да өлеш кертә. Гомер буена фольклор әсәрләрен эшкәртү белән беррәттән аның ижәт мирасында жырлар, романслар, сюиталар, балет һәм симфонияләр бар.

Ул халык жырларын эшкәртүгә үтә дә житди карый. Халык жырларының асылын югалтмыйча, аны югары сәнгать дәрәжәдә яңгырату Ключарёвга гына хас үзенчәлекле бер стильгә әйләнә. Ул эшкәрткән «Әллүки», «Пар ат», «Кара урман», «Агыйдел» кебек бихисап халык жырларын ул асылташны кашлы йөзеккә әйләндергән кебек хәзинәгә әйләндереп, яңадан халыкка кайтарып бирә.

Александр Ключарёв ижатындагы Идел мотивы – биредә яшәүче халыкларның күңел кылларының бер дулкында тирбәлүен чагылдырган моңлы жырлар булып яңгырый. Аның әнә шундый яктылык сирпелеп

Алексей Егоров,
композитор,
Нәжип Жәһанов
музее мөдире

Өлкән иптәше буларак, Александр Ключарёв Казан Шарык музыка техникумында укып йөргән Нәжип Жәһановны Мәскәүгә композиторлыкка укырга китәргә күндерә. 1931 елда музыка техникумының 2 нче курсын (фортепиано, виолончель һәм фагот классы) тәмамлаган Жәһанов комсомол куллагасы белән Мәскәүгә китеп, анда Музыка техникумының Композиторлар бүлегенә укырга керә. 1935 елда аны тәмамлап, П. И. Чайковский исемендәге консерваториянең өченче курсына Композиторлар бүлегенә алына. 1938 елда аны тәмамлап, Казанга кайта. Казанда алар Александр Ключарёв һәм Мансур Мозаффаров белән ТАССРның Композиторлар союзын оештыралар. Александр Ключарёв күренекле фольклорчы була. Нәжип Жәһановның, ректор буларак, Казан консерваториясендә Фольклор-этнография кабинеты ачуы да аның йогынтысыннан башка булмагандыр дип уйлыйм.

«Колумб Америка ачкан кебек, мин дә үзем өчен татар көен ачтым».

■ Мансур
Мозаффаров,
Нәжип Жәһанов,
Александр
Ключарёв,
Латыйф Хәмиди.
Казан.
ТАССР
Композиторлар
союзы.
1960 нчы еллар.

торган «Канатлы яшылек» дип аталган жырлар жыентыгы 1970 елда Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясенә лаек була.

Музыкаль Казан

Узган гасырның 40–50 нче еллары Казанының Жуковский, Гоголь, М. Горький, К. Маркс урамнарына ачкыч тишегеннән генә бер күз сирписе дә, ярты сәгатькә генә колак саласы иде. Горький урамында Опера һәм балет театры Камал театры белән бина бүлешә, шунда гына радиокомитет урнашкан, кул сузымында гына музыка училищесы... Александр Ключарёв белән Мансур Мозаффаров бер йортта яши, күрше йортларда Салих Сәйдәшев, Нәжип Жәһанов, Латыйф Хәмиди, Заһид Хәбибуллин... 1939 елда Композиторлар союзы оештырыла, аның беренче рәисе итеп Нәжип Жәһанов сайлана, Мансур Мозаффаров белән Александр Ключарёв беренче идарә әгъзалары итеп сайлана. 1940 елның 26 августында ВКП(б) УК Мәскәүдә татар сәнгате декадасы үткөрү турында карар кабул итә. Фәрит Яруллин «Шүрәле» балетына, Жәлил белән Жәһанов «Алтынчәч» операсына ныклап тотына... 1945 елда Жәһанов тырышлыгы белән Пушкин урамында консерватория эшли башлый.

Кыскасы, эшкә килсәләр дә, яңа жыр, яңа опера, яңа көй яңгырый, өйгә кайтсалар да, яңа әсәр турында сөйләшәләр. Биредә һәр почмактан иҗат нуры бөркелә, һәр кирпичтә татар сәнгате тарихы языла. Бер мизгелдә иҗат шатлыгы кабына, икенче мизгелдә хәвефле хәбәрләр килеп ирешә...

Менә Александр Ключарёв дустаны – композитор, скрипкачы Заһид Хәбибуллин белән халык жырларына импровизацияләр ясый. Тиңе юк импровизацияләр, чөнки татар халык жырлары буенча бу икәүгә тиң белгечләр юк. Гармунчылар Фәйзулла Туишев, Фәйзи Биккинин, жырчылар Гөлсем Сөләйманова, Мәрһәм Рахманкуловлар таң калып тыңлап тора да, шушы байлыкны сәхнәдән халыкка түкми-чәчми житкерергә ашыга.

1947 елда Олег Лундстрем һәм аның джаз оркестры «буржуаз» саксофоннары, концерт костюмнары белән Шанхайдан Казанга кайтып төшә. «Капиталистик» ноталарга ияләшкән оркестрга СССРның ике шәһәр-ренә кайтырга рөхсәт ителә: Свердловск һәм Казан. Мәскәүгә якын, консерваториясә дә бар дип, Лундстрем Казанны сайлый. Казанга кайткач, аларны Бөгелмәгә жиһәрмәкчә булалар. Бәхеткә, оркестр филармониядә концерт куярга өлгерә. Бөек Ватан сугышыннан йончыган халыкка бу концерт яңа сулыш кебек тәэсир итә. Филармониянең сәнгать житәкчесә Александр Ключарёвкә Казанга нинди оркестр килеп төшүен аңлар өчен бер мизгел житә: ул аны башкалада алып калу өчен бөтен көчен сала. Музыкаль коллективның джаз оркестр булып сакланып калуы өчен дә (1948 елда джаз буржуаз сәнгать дип игълан ителә) күп тырыша. Шул вакытта туган дуслык гомер буена сузыла...

Александр Ключарёвның 90 еллыгын билгеләгәндә, концертта Олег Лундстрем да катнаша. Ул анда Ключарёвның «Идел симфониясә» башкарылганда, симфоник оркестрга дирижёрлык итә. Композиторның нәкъ аның оркестры өчен иҗат иткән «Самба» әсәрен дә концертларында еш башкара торган була.

1959 елда А. Ключарёв Салих Сәйдәшевнә «Наёмщик» (Тажи Гыйззәт пьесасы) музыкасына нигезләнеп опера иҗат итә (либреттосын Тажи Гыйззәт пьесасына нигезләнеп, Хәй Вахит язды).

Ключарёвның улы Эмиль Александровичның истәлектәреннән күренгәнчә, композитор бик матур рәсемнәр дә ясый белгән, бик тәмле итеп пешерә торган булган. «Аның юмор хисә бик бай иде, ишегалдындагы бөтен этләргә дус иде, табигатьтә булырга, балыкка, ауга йөрергә ярата иде.

Аның эш кабинетында рояль, борынгы зур өстәл тора иде. Ул тәрәзә янына баса да еракка карап, тәмәке тарта. Клавишаларга сирәк кенә кагыла – көй аның күңелендә туа иде».

Казанда Александр Ключарёв истәлегә 7 нче музыка мәктәбендә саклана. Мәктәп аның исемен йөртә. Милли музейда аның белән бәйлә 300 дән артык музей коллекциясә саклана. Алар арасында кулъязмалар, хатлар, фотографияләр, афишалар, композиторның кулы тигән көнкүреш әйберләре бар. Быел күренекле композитор, фольклорчы Александр Ключарёвның тууына – 120 ел. Бәлки әле күргәзмә оештырылып, аларын да күрәп булыр...

■ татмедиа

100 мең сум

Бүләкләр уйнату
2026 елның
4 февралендә

Газета-журналларга
язылып телевизор һәм
башка бүләкләр от

ЯЗЫЛ

2026 елның беренче яртыеллыгына «ТАТМЕДИА» АЖнең ике басмасына языл (акциядә катнашучы басмалар белән tatmedia.ru сайтында танышып була)

Өлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны tatmedia.ru сайтында белә аласыз. Акция 2025 елның 6 октябреннән 2026 елның 20 мартына кадәр уздырыла. Гаризалар 25.01.2026 кадәр кабул ителә. Реклама. Яшь чикләве 16+. Бүләкләр рәсемдәгедән аерылырга мөмкин.

«ТАТМЕДИА» акционерлар җәмгыяте, ТР, Казан шәһәре, Декабристлар урамы, д. 2, ГРН 1071690057834

ЖИБӘР

«Акция» билгесен куеп, язылу квитанцияләренәң копиясен безгә 2026 елның 25 гыйнварына кадәр жибәр (телефон номерыгызны язарга онытмагыз!). Адрес: 420066, Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 яки podpiska@tatmedia.ru

ОТ

Телевизор, тегү машинасы, вертикаль пылесос һәм башка бүләкләр от. Иң зур бүләк – 100 мең сум акча! Бүләкләрне уйнату 2026 елның 4 февралендә узачак.

ТЫЙНАКАЛЫК АРТЫНДА – БУНТАРЬАЛЫК

Александр ДАЛМАТОВ,
режиссер,
тарихчы,
журналист

Фото: Анна Арахамия

КЕШЕ НИНДИ ГЕНӘ ЮЛ БЕЛӘН БУЛСА ДА БӘХЕТЛЕ БУЛЫРГА ТИЕШ. Әсәр язсам да, кино төшерсәм дә һәрвакыт ижатымда кызыл жеп булып әнә шул фикер ята икән дигән нәтиҗәгә килдем. «Ай булмаса, йолдыз бар» сериалы да кешенең бәхетле булырга тырышуы хақында.

ЯШЫЛЕК ЖҮЛӘРЛЕГЕ БЕЛӘН КҮП ӘЙБЕРЛӘР ЭШЛӘП БУЛА. Киноплатформага чыгарыр өчен «44 нең май аенда» фильмының русча дубляжын эшлим хәзер. Фильмны кабат карыйм. Анда хатын-кыз героинялар – Резеда Сәлахова белән Гөлчәчәк Гайфетдинова – чын-чынлап зур-зур агачлар аудара. Мин хәзер ул күренешләренә төшерергә кыймас идем. Куркыныч бит. 35 яшькә җиткәндә нигәдер күбрәк уйландыра башлады.

Кайчак сиңа нидер әйтәләр дә, җавап бирә алмый каласың. Нәрсәгә бер сүз эндәшмәдем инде дисең аннан соң. **ӘЙТКӘН СҮЗ – КӨМЕШ, ӘЙТМӘГӘН – АЛТЫН.** Бу – минем тормыш кагыйдәләремнең берсе.

Әмма бунтарлыгымны югалтмадым. Аны сиздермим генә. Кайвакыт берәр ситуация турында блоглар төшерәсем килә. Мәсәлән, социаль челтәрләрен татарча алып бармаган татар җырчылары турында. Бу күренеш ачуымны китерә. Аннан уйлыйм: әйттең ди, шуннан нәрсә була? Проблемаларны конфликт белән хәл итү ягында түгелмен. **БӘХӘС ЯХШЫЛЫККА КИТЕРМИ, АНЫҢ БЕЛӘН ХАКЫЙКАТ ТАБЫП БУЛМЫЙ.**

КӨЧЛЕ КЕШЕ КЫЧКЫРЫП ЙӨРМИ. Ул йә кыйнап ташлый, йә бер сүзен әйтеп куя да китеп бара. Кычкыруны суга батканда тыпырчыну дип саныйм.

«Документаль кинолар карарга яратасың, үзең төшерергә кирәк», – дигән иде әни. Ул бик акыллы кеше. Хәтта тавыкларның режимнарын үзгәртә алды. Тавыклар, гадәттә, биштә кунакыйлар, безнекеләр – сизгездә. «Әниң су агымын да үзгәртәргә мөмкин», – ди әни турында әти. Әни китап сүзләре, цитаталар белән генә сөйләшә. **БЕЗНЕҢ ГАИЛӘДӘ ХАТЫН-КЫЗЛАР БИК АКЫЛЛЫ.** Әби дә үз вакытында коммунизм тәгъликатлары укытып йөргән җизнигә дингә килергә киңәш иткән. «Болар озакка бармаячак», – дигән.

Алтынчы класстан бирле кино төшерү хыялы белән яшәдем. Башта ук кинорежиссурага китмәү – телевидениедә матур кешеләр генә булырга тиеш дигән комплекстандыр, мөгаен. Безне, син булган дип, яһүд балалары кебек үстермәделәр. Кино төшерергә өйрәнү өчен театраль училищегә барырга кирәк дип тә фикерләдем. Берәүгә дә әйтмәгән серне әйтәм сезгә: анда укып актер була алмам дип уйладым. Хәлил була алмыйм, Булат була алмыйм, Отелло була алмыйм... Ә нәрсәгә анда өченчә-дүртенчә планда йөрергә дигән уй туктатты. Кино төшерергә кайда укырга барасын белмәдем һәм аны эзләмәдем дә. Язмыш агымына үземне йомычка кебек салдым. Начар ягым бар: үземә кагылган мәсьәләләрдә авырлык-

лар яратмыйм. Ә менә **ЭШ ӨЧЕН ӘЛЛӘ НИЛӘР ЭШЛӘРГӘ ӘЗЕРМЕН.** Бу барысы да без кемгәдер тиеш дигән уйдан килә. Без «тиеш» дип үскән буын бит инде.

Мәктәптә укыганда газета-журналларга языштыра идем. Журналистика буенча китүемә «Алтын каләм»дә Гран-при алуым этәргеч бирде, югыйсә татфакка керер өчен консультацияләргә йөргән идем. Кинорежиссурага бормалы юллар аша килеп җиткәнемә һич үкенмим – тәҗрибә туплап килдем. **ГОМУМӘН, РЕЖИССУРАГА ТӘҖРИБӘЛЕ БУЛЫП КИЛЕРГӘ КИРӘК.** Тормышны, кешеләрне белмәсәң, нәрсә әйтә аласың соң син?! Безне легендар журналист Римзил Вәлиев укытты. Аның белән бер энциклопедиялек белем тупладым. Йөзләргә фильм төшерер өчен геройларым бар.

МИН ГОМЕРЕМ БУЕ ТАТАР МОХИТЕНДӘ ЯШӘРГӘ ӨЙРӘНГӘН. Тарихны яратсам да, тарих факультетына укырга кермәвем шуннандыр, мөгаен. Университетны тәмамлагач, тарих буенча аспирантурага кердем. Архивларда утырырга, эзләнәргә бик ярата идем. Узган гасыр башындагы Идел буендагы ачлык турында укыдым. Боларны кино итеп төшерсәң дип уйлый идем. 2016 елда инде Мәскәүгә Герасимов исемендәге Бөтенроссия дәүләт кинематография институтының режиссерлар һәм сценаристларның Югары мәктәбенә укырга кереп, өч ел укыдым.

Архивларда утырып, тарих буенча фәнни эшләр башкарасы килә. Татар тарихына кагылышлы, әле беркайда да чыкмаган мәгълүматлар бар миндә. **ФӘННИ ЭЗЛӘНҮЛӘРДӘН ТУКТАП ТОРГАНЫМ ЮК.** Нәсел, авыл турында китаплар эшлим. Әмма төп эшем, әлбәттә, кинорежиссура.

ПОПУЛЯРЛЫК КАЗАНУ ТУРЫНДА БЕРКАЙЧАН ДА УЙЛАМАДЫМ, МОҢА КЫЗЫКМАДЫМ ДА. Ул тыйнаклыктан да киләдер, мөгаен. Әти ягыннан нәселебез бик тыйнак. Гомумән, оста презентацияләр ясап, үзем турында матур тәэсирләр калдырырга теләп йөргән кеше түгел мин. Моның белән, бәлки, кире тәэсир дә тудырамдыр.

РЕЖИССЕР КЕШЕ УКЫРГА ТИЕШ. Бик күп әсәрләр укырга кирәк. Театрга барып, әйбәт куйганнар икән, моны төшерергә кирәк дип йөрәп булмый бит ул.

ЧЫН КИНОЛАР ТӨШЕРЕР ӨЧЕН КИНОИНДУСТРИЯ КИРӘК. Ул булса, заказы булачак, хезмәткәрләр барлыкка киләчәк. Безнең бит тотып алырлык костюмерлар, кино-рәссамнар да юк. Моңы үстермәсәк, «кино-кино» уйнап йөрү белән генә чикләнәчәкбез.

Әйе, «Ай булмаса, йолдыз бар» сәхнәдә куелган әсәр. Әмма аның телеспектакльләре юк, 30, 40 яшьлекләр белми дә ул әсәр турында. Бу сериалны эшләгәндә **КАРАУЧЫЛАР АУДИТОРИЯСЕН ЯШӘРТҮНӘ МАКСАТ ИТЕП КУЙДЫМ. ГОМУМӘН, МИН ТӨШЕРГӘН КИНОЛАРНЫ ЯШЫЛАР КАРАСЫН ИДЕ ДИП ТЫРЫШАМ.** Артем Пискунов фильм өчен уннан артык җыр язды. Моңы да яшьләргә җәлеп итәр өчен эшләдек.

Үсмерләр өчен төшергән киноларыбыз юк. Ул мине бик борчый. Үсмерләрнең игътибарын җәлеп итәр өчен киноны хәзерге көн турында төшерергә кирәк. **АКЧА БЕЛӘН ГЕНӘ БУЛМЫЙ, ИДЕЯСӘ ДӘ КИРӘК.** Иң элек аңларга тиешбез: «кино-кино» уйныйбызмы, әллә татар киносы булдыру теләге белән янабызмы.

Татарлар өчен кино төшерергә теләм, һәм бу фикерем үзгәрмәде. Әмма аңларга тиешбез: чынлап торып сакланарга телибезме, әллә шул сөйләнгән уйнап кына йөрибезме. Моңа халык үзе хәл итми. Халыкның зыялылары, интеллектуаль көчләре: «Ну, егетләр, әйдәгез концептуаль яктан сакланыйк, безнең гимназияләр булсын, кино булсын...» – дип әйтәргә тиеш. **МИЛЛӘТНЕ САКЛАП КАЛУ ӨЧЕН БҮГЕНГЕ ТОРМЫШ БЕЛӘН ГЕНӘ ЯШӘҮНЕ МАКСАТ ИТЕП КУЯРГА ЯРАМЫЙ.**

Халыкны саклау, халкым дип яшәү миңа кечкенәдән салынгандыр. Питрәч районындагы туган авылым Колкамәр бик кечкенә, кырык йортлы гына. Бабай ел саен Сабантуй үткәрә иде. Без моңа кечкенәдән күрәп үстек. Бабай тәрбиясендә үскән балалар без. **«НӘСЕЛНЕ ТАПЛАМАГЫЗ»,** – дип әйтә иде ул безгә.

Сарыклар яратам. Авылда сарыклар үрчәтәбез. **НӘСЕЛ ЧАКЫРУЫ БАРЫБЕР БАР УЛ.** Бабайның әнисе ягында күлпәп сарык асраганнар. Кыю кешеләр булган инде алар. Миндә дүрт нәсел холкы симбиозы. Үзәбезнең нәсел – бик юаш, тыныч, әби ягыннан – бик акыллы, зирәк, бай нәсел, ә менә бабайның әнисе ягыннан – авантюристлар. Тәвәккәлләп, әллә ниләр эшләгәннәр. Идея өчен миндә дә энергия күп, әмма өй салу, машина алу буенча үшәнерәк мин.

Компромиссларга барырга туры килә. Тормышта үземне принципияль кеше дип атый алмыйм, әмма... Мөхәммәт Мәһдиев әсәрен төшерергә тәкъдим иткәч, «Кеше китә, җыры кала» әсәре өчен озаң көрәштем. Идея дигәндә бик принципияль кеше мин. **ИДЕЯНЕ ТОРМЫШКА АШЫРГАНДА КОМПРОМИССЛАРГА БАРА АЛАМ.**

Кунакка барсам, өңдә нинди китаплар булуы белән кызыксынам. **МИҢА КИТАПТЫ ЙОРТ КЫЗЫК.** Берсендә яңа фатир алган кешегә кунакка бардым. «Минем фатир турында бер сүз әйтмәдең», – ди. «Мин беркайчан да машиналарга һәм фатирларга сокланмыйм», – дидем. Иң мөһиме – өйдә чисталык һәм пөхтәлек булсын. Әмма өйнең архитектурасына, бакчасына, хәтта өй түбәсенә япкан калайга сокланырга мөмкинмен.

Сәхнә кызыктыра. Әмма Әлмәт театрында «Фәхрине үтереп ташладылар» киноспектаклен чыгарганда үз житешсезлегемне аңладым: миңа плейбек – экран кирәк икән. **ЭКРАНГА КАРАП КЫНА КАРТИНА ТУДЫРА АЛАМ.** Ике театрдан спектакль куяр өчен тәкъдим алдым, әле сөйләшүләр бара.

БӘХЕТ УЛ – СӘЛАМӘТЛЕК ҺӘМ КҮҢЕЛ ТЫНЫЧЛЫГЫ. Көннән-көн шуңа инанам. Бернинди шау-шулы премьералар да, мактаулар да аны алыштыра алмый.

КЕШЕЛӘР ТУРЫНДА КАЙГЫРТЫРГА ЯРАТАМ. Өйләнгәч, үземне кайгыртуларыннан да ләззәт кичерә башладым.

ГАИЛӘДӘ ТӨП КАГЫЙДӘМ: НӘРСӘ ГЕНӘ БУЛСА ДА, ҮЗЕҢНЕ БӘХЕТЛЕ ИТЕП ТОЯРГА. Сәламәт икәнсең, бәхетле булырга тырыш дип өйрәтәм Гөлшатны да (Гөлшат Әбделманова – Кәриев исемеңдәге Казан татар дәүләт яшь тамачы театры актрисасы). Минем өчен икәүләп чәй эчеп, тыныч кына утыру да – бәхет.

ГАИЛӘ УЛ – БЕР-БЕРЕҢ БӘХЕТЛЕ БУЛЫРГА ЯРДӘМ ИТҮ. Ләкин хатын-кызга иренә күбрәк булышырга кирәк. Хатын-кызның зирәклегә, сабырлыгы булмаса, уңышларга ирешеп тә булмас иде, миңа калса. Гаиләне саклауда аның роле зуррак, билгеле. Ул күбрәк сабыр булырга тиеш. Мәсәлән, ир кеше кич нервланып эштән кайта, ди. Ул ишек төбәндәгә чүп капчыгын тибеп җибәрәп кереп китә. Шушы вакытта хатыны эндәшми калса, менә ул зур компромисс инде. Әмма моңа бар хатын-кыз да булдыра алмый. Тик ул аңларга тиеш: ир шул капчыкка тибүе белән бөтен стрессларын, негатив эмоцияләрен чыгара. Әгәр дә хатын шул чүп капчыгын алып иренә башына кундырса, бу гаилә булмый инде. Табигать шулай яраткан: акыллы хатын-кыз гел юл бирә белә.

Тормыш биргән сабак берничә минем. **КЕШЕ СҮЗЕН БАШКАЛАРГА ӘЙТМӘСКӘ.** Син аны гади сүз итеп кенә кабул итәрсен, ә ул аның зур сәре булып. **УЙЛАМЫЧА БЕР АДЫМ ДА ЯСАМАСКА ҺӘМ ҮЗАРА ДУС БУЛМАГАН КЕШЕЛӘР БЕЛӘН ЭШ ИТМӘСКӘ.**

Зират мине балачакка кайтара. Аралашу мохитем гел өлкәннәр булды. Балачак хатирәләрем белән бәйлә кешеләр бүген барысы да зиратта. Әби-бабай белән үсеп, артык социальләшмәгән кеше мин. **ЗУР КОМПАНИЯЛӘРНЕ ӨЛЕ ДӘ ЯРАТМЫЙМ.**

Искелек белән бик авыр хушлашам. Иске киёмнәрне дә ыргыта алмыйм, алар кадерле минем өчен. Безнең авылда йөз еллык шкаф бар. Мин аны ыргыттырмыйм. **ИСКЕ ӘЙБЕРЛӘР – НӘСЕЛ, БАБАЛАРЫҢ БЕЛӘН ТОТАШТЫРУЧЫ КҮПЕР УЛ МИНЕМ ӨЧЕН.** Тормышта нәселең белән тоташтыра торган бер әйбер кирәк бит инде. Иске капканы сүткәч, аның келәсен, тоткасын бик озаң эзләп йөрдәм. Аны бит кемнәр генә ачып кермәгән. Хатирәләр белән яшәү түгел ул, аларны символ итеп кабул итәм. Ә алар тормышта булырга тиеш.

ТОРМЫШНЫҢ ИҢ ЗУР УҢЫШЫ – ҮЗЕҢНЕ ТАБУ. Мин үземне таптым. Һәм күңелдә һәрвакыт өмет булырга тиеш.

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА әзерләде.

Бу юл – һәркемнең үзенеке. Монда берәү дә икенчесен кабатламый. Кемдер аңа тормышының түгәрәклегенә, бөтенлегенә рәхмәт йөзеннән баса, икенчеләр – язмыш күтәрә алмастай булып тоелган сынауларын җибәргәч, өченчеләр... «Мин намазга ничек бастым» дигән яңа сәхифәгә хатларыгызны сез дә юллый аласыз. Бәлки, нәкъ менә сез язган юллар кемнеңдер күңеленә кагылып, һәм ул беренче тапкыр кыйблага карап: «Илаһи ният кылдым...» – дип кабатлар...

ЯУЛАП АЛГАН НАМАЗ

Барысы да истә. Миңа 10 яшь. Рамазан ае... Апамның: «Әйдә минем белән тәравих намазына!» – дип чакыруы бүгенгедәй күз алдымда. Аның үзенең дә дус кызына ияреп кенә баруы иде. Гомеремдә беренче тапкыр мәчеткә аяк бастым. Беренче тапкыр Коръән аятләрен укыганның ишеттем. Күңелдә моңарчы булмаган хисләр уяңды... Күңелем күбәләк сыман өйгә ашкына, тизрәк кайтып: «Әнием, минем дә намаз укыйсым, мәчеткә йөрисем килә», – дип хәбәр итәсе иде!

Әти белән әнигә «намаз», «хәләл ризык» кебек төшенчәләр әле бик якин булмаган чаклар. Башта минем намаз уку теләгемне бик җитди кабул итмәделәр. «Бала бит әле, бүген әйтер дә иртәгә онытыр», – диделәр ахрысы. Ә мин чынлап торып намаз укый башлагач, әти белән әни безне сектага эләкте дип уйладылар. «Ничек инде 10 яшьтә үз теләгең белән иртүк торып, йокыңны бүлөп намаз укырга була?!» – дип гаҗәпләнделәр. Апам мине бердәнбер аңлаучы кеше иде, намазларны бергә укый идек. Тик ул да 11 нче сыйныфны тәмамлап Казанга укырга керде. Ул киткәч, әти белән әни намаз укуымны бөтенләй тыйды: «Моннан ары намаз укыганыңны күрмиз!» – диделәр. Йөрәгем урталай ярылган күк булды... Шуннан соң намазны бер ел буена өстемә зур юрган ябынып яшереп укыдым. Шул бер ел эчендә бүлмәмдәге идәннең һәр сантиметрын өйрәндем – кайда шыгыр-дамый, шунда басып укыйм. Алай да берсендә әти сизде. «Тагын бер тапкыр күрсәм, бүлмә ишегеңне алып ташлыйм», – диде.

Иң авыры иртәнге намазны уку иде. Тәһарәт алырга кирәк, ә юынганда әти белән әнине ничек уятмаса соң? Идәннәре дә бит аның баскан саен шыгырды. Жаен таптым: идәнгә ике мөңдәр салам да, юыну бүлмәсенә кадәр шуларга баса-баса барам. Тагын сизделәр, тагын орыштылар... Инде нишләргә? Ятар алдыннан бүлмәгә су кертеп калдыра торган булдым. Иртән уянам да, бүлмәдә генә тәһарәт алып, тыныч кына намаз укыйм. Беркөнне, күрәсеп, суны ялгыш түгкәнмен, ул карават астына ук аккан... Шунан иртән кереп әни күргән, исе китеп: «Үзең зур кыз, үзең астыңа пес иттеңме?» – дип сорады. Юк, дия алмадым...

Шулай бер ел вакыт үтте. Шул бер ел эчендә безне апам белән психологларга, күрәзәчеләргә, авылда өшкерә торган карчыкларга алып бардылар. Туганнар да бер-бер артлы өйгә килеп, безне «акылга утыртырга» теләделәр. «Әти-әниегезне җафалаган өчен балалар колониясенә илтәбез», – дип тә куркыттылар. Йөрәктәге иманны беркем алып ыргыта алмавын алар әле берсе дә аңламый иде...

Шул ел эчендә елый-елый күпме дога кылганымны, төнге намазларга уянып, әти-әнинең йөрәген йомшартуын күпме сораганымны бер Раббым Үзе генә белә. Күңелем сизә иде – аз гына сабыр итәргә кирәк. 10–11 яшендә кыз балалар нәрсә турында хыяллана икән ул? Ә мин намаз күлмәген киеп, берәүдән дә яшермичә ачыктан-ачык намаз укырга ярасын иде, дип хыяллана идем.

Инде миңа 11 яшь тулды. Беркөнне әнием янына утырып, барысын да сөйләп бирдем. «Сездән яшереп бер ел намаз укыйм», – дидем. Ачыктан-ачык укырга рөхсәт итүләрен үтәндем. Раббым шунда догаларымны кабул итте – әни миңа рөхсәт бирде! Шатлыгымнан шунда ук өйдә озын күлмәк эзләргә керештем. Язучы Кояш Тимбикова – минем дәү әниемнең сеңлесе. Ул мин намазга баскан елларда вафат булды. Аның кайбер киёмнәрен, «төсә итеп сакларга» дип, безгә дә биргәннәр иде. Үземә яраклы озын күлмәкне шул киёмнәр арасынан таптым. Тыныч йокла, Кояш апа, күлмәгеңне киеп намаз укуларымның савабы сиңа да барсын.

Шулай итеп Раббым әти-әниемнең йөрәкләрен ачты. Намазымны яулап алдым! Миннән дә бәхетле кеше бар иде микән ул көннәрдә?! Белмим...

Намаз укырга рөхсәт бирелгәч, күпмедер вакыттан соң яулык, хижаб кию теләгем туды. Балигы булдым. Хижаб киеп йөрү мөмкинлеген ничек яулап алуым бөтенләй башка хикәя...

...2024 ел. Апрель. Рамазан ае. Әти-әнием инде ничәнче ел рәттән ураза тоталар. Әнием 6–7 еллап намазда, хижаб киюенә дә берничә ел. Ул: «Кызым, намаз вакыты бүген ничәдә әле?» – дип сораганда күземнән яшьләр килә... Үзем 10 елга якин мөселман баш киёмнәре тегү белән шөгыльләнәм – әнием аларны бик яратып кия.

Барысы өчен дә Раббыма чиксез рәхмәтлемен! Намаз укуны, хижаб киюне яулап алырга туры килгән өчен дә, 10 яшьлек кечкенә Дилбәрнең яшереп намаз укыганда елый-елый кылган догаларын кабул иткән өчен дә, әнием белән бергә басып бүген укыган намазларыбыз өчен дә....

Дилбәр
ЗАКИРОВА.
Чистай.

ЙӨЗ ЕЛДАН СОН ОЧРАШУ

Кырынкүл

Төмән өлкәсендәге иң борынгы татар авылларының берсе ул Кырынкүл. Биредә аны күбрәк Казарово дип беләләр. 2014 елга кадәр шәһәр яны авылы дип саналган, ә аннан Төмәннең чикләре киңәйгән – Кырынкүл хәзер документларда шәһәрнең бер микрорайоны. Халык биредә элек аучылык белән шөгыльләнгән, балык тоткан, мал асраган, иген иккән, сүдә иткән. Төмән базарына үзе суккан кирпичне алып барган. Бөек Ватан сугышы алдыннан Кырынкүлдә ашханәләр тресты оештырыла: совхоз Төмәннең бөтен ашханәләрен бәрәңге, кәбестә, кыяр, помидор белән тәмин итеп тора.

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Төмән шәһәре һәм Төмән өлкәсе – милләттәшләребез күпләп яши торган төбәкләрнең берсе. 2010 елгы җанисәп буенча, биредә 239 меңнән артык татар гомер итә, бу – өлкәдәге халыкның 7,1 проценты дигән сүз. Күпме бу, әллә азмы? Чынлыкта, бу сан гел үсүгә бара. 1816 елгы җанисәп буенча, өлкәдә 25 мең татар яшәгән. Саннар, гомумән, уйландыра: 1858 елда Тубыл губернасында гына 154 мәчет исәпләнгән, шуның алтысы таштан салынган булган. XX гасыр башында губернадагы 275 татар авылының һәммәсендә дә азан яңгыраган. 63 авылда мәдрәсә эшләгән. 1923 елга кадәр Төмән губернасында татар волостьлары булган, алар районлаштыру барышында бетерелгән. Төмәндә – «Коммунизм байрагы» (1919 ел), «Юксыллар чаткысы» (1922–1923 нче еллар) һәм «Коммунизмга» (1931–1936 нчы еллар), Тубылда «Колхоз юлы» (1930–1936 нчы еллар), «Ленин юлы» (1957–1963 нче еллар), Ялуторда «Күмәк хужалык» (1931–1935 нче еллар) дигән татар газеталары нәшер ителгән. «Красное знамя» Төмән өлкә газетасында даими рәвештә татарча кушымта чыккан. 1948 елда Төмән өлкәсендә 155 татар мәктәбе эшләгән... Ә бүген милләттәшләребез ничек көн күрә, алар башка халыklar арасында югалып калмаганмы? Татар эзен, татар сүзен эзләп йөрүбез.

(Ахыры. Башы 2025 елның 12 нче санында.)

...Авылның иске өлешендә берни дә үзгәрмәгән кебек. Бер катлы йортлардан гына торган урамнар буйлап узып, мәчет янына килеп туктыйбыз. Кырынкүл өстендә акшам намазына чакырып азан яңгырый. Ап-ак пәрделәр эленгән, төрәз төпләрендә яран гөлләре үсеп утырган йортлар нурга күмелә...

Тарихы шактый кызыклы бу мәчетнең. Аның турында беренче тапкыр 1820 нче елларда искә алына. Ул, әлбәттә, агачтан салынган була. Еллар уза. Мәчет бинасы шактый туза, аны инде яңартырга кирәк була. Яңа мәчетне төзетергә, беләсезме, кем алына? Хатын-кыз! Ямбай авылыннан Бибичамал Әпсәләмова. Ул – бу якларның атаклы сүздәгәре Нигъмәтулла Кармышаков-

Сәйдуковның бертуган энесе Хәбибулланың хәл-әхвәл-сәламәтлеге. Нигъмәтулла хажиниң мәчет төзелеше белән үз шөгыльләнәргә вакыты булмаганлыктан, бу эшкә, күрәсәң, энесенең хатынына тапшыра. Димәк, төзелешнең бөтен чыгымын да ул күтәргән дип әйтергә мөмкин. Яңа мәчетнең нигезе инде таштан салына. 1885 елда Төмән губерна идарәсе мәчетнең проектын хуплый һәм полиция идарәсенә төзелешнең барышын күзәтә барырга куша. Мәчетне карап, жылытып торы бурычын авыл халкы үз өстенә ала.

Кырынкүл мәчетенең калган язмышы башка гыйбадәт йортлары белән уртака: 1929 елда аны мәктәп итеп үзгәртәләр, 1960 елда манарасын кисәләр. 2001 елда исә иске мәчет бинасы янында яңасы төзелә. «Хәдичә» мәчете элеккегесен хәтерләтсә дә, ул инде ике катлы, ике манаралы.

Бу авыл татар халкына күренекле галим, фольклорчы Хәмит Ярмине биргән. Без аны вафатыннан соң Тукай премиясенә лаек дип табылган сирәк шәхесләрнең берсе буларак та беләбез. 1904 елны 5 маенда Кырынкүлдә дөньяга килә ул. Әтисе Хөснетдин авылының мулласы була. Язмышы бик катлаулы: сигез яшендә ятим кала, һәм аны Ямбай авылының атаклы сәүдәгәр Нигъмәтулла хажини тәрбияли. Үсеп буйга җиткәч, өйләнгәч, инде дүрт баласы тугач, ул үзенең балачак тарихын кабатлый – бер ятим баланы алып үстерә. Мөхәммәт-гали исемле ул егет совет елларында авылда мулла вазыйфасын башкара. Ә Хөснетдин хәзрәтнең үзен утызынчы елларда сөргенгә сөрәләр, ул Ханты Манси ягында үлеп кала... Хәмит – Ямбай ягында, кайчандыр әтисен тәрбияләгән Нигъмәтулла хажини мәктәбендә укый. Төмән педагогика техникумында белем алганда беренче тапкыр фольклор экспедициясенә чыга. Кырык ел буе халык авыз иҗатын, бигрәк тә әкият һәм бәетләрне өйрәнә ул – үзеннән соң бөкләп бетергесез зур мирас калдыра. «Идегәй» дастанының халык арасында таралган вариантларын туплау белән шөгыльләнә. Татар халык иҗаты үрнәкләренең 12 томлыгын әзерләүдә, чыгаруда да аның өлеше байтак.

Туган ягында аны онытмыйлар – Кырынкүлдә Хәмит Ярмин исемен йөртекән урам бар.

Ямбай

Ямбай, Ембай, Ембаево, Малчын, Малцын... Сүз – барысы да бер авыл турында бара. Кайчандыр бу татар авылында яшәү абруй саналган. Аның тарихы икенче гильдия сәүдәгәр һәм меценат Нигъмәтулла Кармышаков-Сәйдуков исеме белән турыдан-туры бәйләнгән. Күз алдына гына китергез: узган гасыр башы. Ямбайның таш кибетләрендә алтын-көмеш, кытай ефәге сатыла. Нигъмәтулла хажини затлы товарларны кайдан гына кайтартмый! Франциядән – хушбуй һәм бижутерия, Кытайдан – фаянс, такта чәй, тәмләткечләр, Төркестаннан – келәм, тукумалар, кипкән җиләк-җимеш... «Кармышаков-Сәйдуковлар сәүдә йорты» кибетләрен хәтта Алма-Ата, Джаркент (Жаркент, Казакъстан), Синьцзян (Кытай, Уйгыр автоном районы) шәһәрлә-

рендә дә очратып булган. Сәүдәгәр үзе дөнья күргән кеше, ул Палестинада, Сүриядә, Мисырда, Төркиядә, Гарәпстанда булып кайткан.

Ямбайны мәгърифәт үзәгенә дә Нигъмәтулла хажини әйләндерә. Авылда мәчет һәм мәдрәсә салдыра – Россиянең төрле шәһәрләреннән иң яхшы төзелеш материалларын кайтарта. (Алай гынамы соң: мәчет манарасы тимерендә «Бөтендөнья Париж күргәзмәсе» дигән язусакланган!) Шунда ук шәкертләр өчен йорт, ашханә, кунакханә, беренче мөселман китапханәсе төзетә. Иң яхшы мегаллимнәрне китертә. Укытучыларга хезмәт хакы түләүне, ике йөзгә якын шәкертне ашату-эчәртү, яшәү чыгымнарын үз өстенә ала. Икенче бер күренекле сәүдәгәр, җәмәгать эшлеклесе Әхмәт-вали Мәңгәр язган истәлекләр сакланган. 1911 елда, Төмән ярминкәсе вакытында Малчынны барып күрә ул. 1905 елда, янгын чыгып, ярты авыл көлгә әйләнә. Шулай вакыт авылны яңадан торгызу эшенә Нигъмәтулла хажини тотына. Бу эш өчен үз зур гына күләмдә акча чыгарып бирә, авыл халкы да җыя. Әмма җыелган акча җитәрлек булмагач, Мәкәрҗә ярминкәсенә барып, андагы сәүдәгәрләр, байлардан бурычка акча ала. Бер ел эчендә 176 йорт төзеп керәләр, ике мәчет, биш мәктәп ачыла: шуларның берсе кызлар мәктәбе була. «Малчында эшләр кооператив оештырып башкарыла, һәм аларны мөфти Ризәтдин Фәхретдиннең кече улы Габделәхәт җитәкли. 1912 елда инде авыл алган бурычларын түләргә хәлгә килә. Әмма сәүдәгәрләр һәм байлар Нигъмәтулла хажидан ул бурычны алмады: акчаны Петроградта салынып яткан мәчет төзелешенә төмәмләү эшенә бирделәр», – дип язса Әхмәт-вали Мәңгәр.

...Нигъмәтулла хажини вафат булганга инде бер гасырдан артык. Әмма аның кылган игелекләре, яхшылыктары турында әлегәчә сөйләләр. Ул кешенең нинди милләттә, диндә булуына карамыйча ярдәм иткән. Татар һәм рус телендә бик күп газета-журналлар яздырып укыган. Өенә Исмәгыйль Гаспралы нәшир иткән «Тәрҗеман» газетасы да килеп торган. Үзә оештырган китапханәне Мисыр, Сүрия, Иерусалим һәм Төркестанда сатып алган китаплар белән баерткан. Бер дин галименең өч томлык китабын заманы өчен бик зур акчага – 700 сумга сатып алуы билгеле. Аның тырышлыгы белән Ямбай мәдрәсәсе иң мәртәбәле уку йортына, ә Ямбай мәчете Себернең иң матур гыйбадәтханәсенә әйләнә. Төмән өлкәсендә генә түгел, күршедәге Курган һәм Свердловск өлкәләрендә дә унлап мәчет төзетә ул. Әмма моның өчен күпме акча тотуын әйтүне һәрвакыт тыйган. Нигъмәтулла хажини бик тыйнак яшәгән: мәдрәсә өчен ике катлы зур йорт салдырса да, үзә бер катлы агач йортта көн иткән. Сәяхәтләренә берсеннән ул, бик зур акчалар түләп, Пәйгамбәребезнең чәч бөртеген Себергә алып кайта. Бу кадерле ядкарь бүген Төмән өлкә музейендә саклана, диделәр.

Нигъмәтулла Кармышаков-Сәйдуковның дәрәжәсе үзә кебек сәүдәгәрләр арасында бик югары була. Ул вафат булгач, бер рус фабриканты хәтта Ямбай авылында аңа һәйкәл куярга тели. Әмма аңа: «Шәригать буенча

бу тыелган, Нигъмәтулла хажиньң исемен мәңгеләштерергә телесез икән, мәчеткә яки мәдрәсәгә ярдәм итә аласыз. Китапханәне китаплар белән баетырга, сыйныфларга уку әсбаплары, дәреслекләр алырга мөмкин. Шулай эшләсәгез, үзегезнең исемегез дә тарихка кереп калыр», – дип җавап бирәләр.

Революциядән соң Кармышаков нәселе кайсы кая тарала: кемдер Урта Азиягә, Казакъстанга чыгып китә, кемдер юлда ачылыктан үлеп кала. Себердә Арифә исемле бердәнбер оныгы гына төпләнә. Ул кайчандыр бабасы мәчет төзеткән Яңа Атыял авылында гомер итә. Аның оныклары бүген Төмәндә яши, диделәр.

Милләт, дин хакы өчен дип, Нигъмәтулла хажи төзеткән корылмаларның барысы да 1917 елда советлар кулына күчә. Китапханәдә тупланган китапларның бер өлеше яндырыла. Мәчеттә төрле елларда колхоз идарәсе, сөт заводы, пионерлар сарае, музыка мәктәбе эшли. 1989 елда ул ниһаят мөселманнар кулына кире кайтарыла. Бу эшнә Бөек Ватан сугышы ветераны Мирхәт абый Әминов башлап йөри. Бүген мәчет тирәсендәгә барлык биналар да диарлек сакланып калган. Бу комплекс хәзер Нигъмәтулла хажи исемен йөртә. Шушында ук себер татарлары тарихына һәм мәдәниятенә багышланган Төмән өлкәсендәгә бердәнбер музей урнашкан. Сүз уңаеннан, музейда экскурсияне безгә Түбән Тауда районы Ахман авылы кызы Халидә Садыкова үткәрдә. Аның да нәсел тамырлары Татарстанга – Кайбыч районы Мөрәле авылына барып тоташа.

Ямбайның Ак мәчете янына барып төшүгә тетрәнү кичердек: мәчет ишегалдында мулла Мансур әл-Борындыкыйга багышланган стенд каршы алды. Кайбыч районының Борындык авылын дөньяга таныткан нәсел! Юлдашыбыз Рәмис Хәялиев Мансур хәзрәтнең мәдрәсә тотуы, дәреслекләр язуы турында сөйләде. Сәфәрәбез юкка гына Ямбай мәчете аша узмаган – чорлар аша күренекле якташыбыз белән очрашуга булган икән...

Кызганыч, Ямбай инде күптән катнаш авылга әйләнгән, биредә руслар, чеченнар, немецлар яши. Әмма авылының төп халкы бүген дә – татарлар.

Төмәннең атаклы татар мәктәбе

Шулкадәр юл узып килеп, без бу мәктәпне күрмичә китә алмый идек! Кырынкул бистәсендә урнашкан 52 нче мәктәп – Төмән шәһәренең бердәнбер этно-мәдәни компонентлы мәктәбе. Аларга Татарстан Мәгариф һәм фән министрлыгы жибәргән татарча китаплар һәм уку әсбапларын да тапшырасыбыз бар. Аннан безне монда тагын очрашулар көтә.

Бусагадан узуга, яшь гармунчылар каршы алды. Себер татарларының горурлыгы, атаклы гармунчы Жәгъфәр Касыймов укучылары! (Жәгъфәр ага турында аз гына соңрак сөйләрмен.)

Бу яңа бинага күчүләренә биш ел гына икән әле. Директор Алевтина Зинәтулловна Манкаева безне мәктәп белән таныштыра.

– Революциядән соң Кырынкул мәчетен мәктәп итеп үзгәртәләр. Без моңарчы менә шунда, 1887 елда салын-

ган иске бинада укыттык. 100 квадрат метр гына иде ул. Укучыларыбыз да 300 генә иде. Барыбыз да татарча сөйләшә, бәйрәмнәрне дә бары тик татарча гына уздыра идек. Озак көттек бу бинаны. Күчүгә, мәктәбезгә 2 меңгә якын укучы өстәлде... Проект буенча исә ул 360 урынга гына исәпләнгән. 13 милләт баласы белем ала хәзер бездә. Татарлар – сизгә йөзгә якын. Сыйныф саен – 40 бала. Иртәнге сәгать сизгәдә дәресләр башлана, кичке сизгәдә тәмамлана. Тыгыз, диючеләр бар. «Якында гына яңа мәктәп салынды, теләсәгез күчегез», – дип карыйбыз. «Кумасагыз китмибез», – диләр.

Татар теле һәм әдәбияты сәгәтләрен саклап калганнар – атнага ике тапкыр керә икән. Татар теле укытучылары да житәрлек, ди житәкче. (Бу урында аз гына читкә китәм әле. Алевтина Зинәтулловна сүз арасында: «Ике исемем бар, миңа Әлифә дип тә дөшәләр», – диде. Аңардан шул тарихны сорадым. «Әнием рус иде, Алевтина дип миңа исемне ул кушкан, – дип сөйләде. – Ә безне, алты баланы үстерүче кеше Йөзлекәй әбиебез булды. Әни иртәдән кичкә кадәр эштә иде, ул юкта әби дә өйдә үз эшен эшләгән – безне татарчага өйрәткән. Миңа гел Әлифә дип дөшә иде. «Әлифә – Әлифбага охшаган, син укытучы булырсың», – дия иде... Әни без сөйләгәнне аңлый иде, тик үзе татарча сөйләшә алмады. Әмма мөселман зиратында жирләнде. Бу аның үз теләге булды. «40 елдан артык бергә яшәдек, әтигез янына ятам», – диде...)

Белем, таяныч, тарих, ана теле, фигыль, жөмлә, хикәя, уңыш, ышаныч, киләчәк, истәлек... Мәктәп диварларына язылган шушы татар сүзләре дөньядагы иң матур сүзләр булып тоела! Татарстаннан ераккарак киткән саен, туган телнең дә кадере арта. Татар теле һәм әдәбияты кабинетына узабыз. Безне татар теле укытучысы, филология фәннәре кандидаты Халидә Халидулла кызы Кирамова каршы ала.

– Татар теле һәм әдәбияты дәресләре генә түгел, төрле түгәрәкләр, чаралар да шушында үтә, – дип сөйли

■ Халидә Кирамова: – Казаныбыз үткәрә торган олимпиадаларга да барабыз. Укучыларыбызга Тукай, Жәлил, Галимжан Ибраһимов телен сөңдерергә тырышабыз.

ул. – «Татарча диктант» акциясенә дә биредә кушылабыз. Укучыларыбыз бик кызыксынып класстан тыш чараларда катнаша.

Туган телебезнең язмышы кайда да жиңел түгел бугай. «Дәрәскә 40 бала керсә, аның дүрт-бише генә татарча аңлый, калганның «исәнмесез» сүзен өйрәтүдән башлыйбыз», – ди Халидә ханым. Укучыларны үзләре төбәгендә ижат итүче язучылар, шагыйрьләр белән таныштыруга зур игътибар бирәләр икән. Шундый шагыйрәләрнең берсе – Гөлнур апа Хәйруллина мәктәпкә безнең белән очрашуга да килгән иде.

«Мин дә сезнеке...»

«Әлифба маңаралары», «Урман мәктәбе»... Гөлнур апа Хәйруллина күбрәк балалар өчен яза. Гомер буге мәктәптә укыткан татар теле укытучысы өчен, әлбәттә, балалар дөньясы якынрак. Ә очрашуга юкка гына килмәгән Гөлнур апа – ул да безнең якташыбыз!

– Минем әти-әниләрәм Иске Чәчкаб һәм Кошман авылларыннан. Тик нәсел башларын эзләргә соңга калынды шул... Югыйсә кемнәр икәннән бик беләсе килә. Өммегөлсем әбиләр Киндерлегә 1921 елны килгән. Сәлахетдин бабайны мулла итеп Эске авылына җибәрәләр – алар шунда төпләнеп кала. Әби кызларны укыткан. Дус кызымның әнисе – алар себер татарлары иде – бервакыт миңа: «Рәхмәт яусын Өммегөлсем әбиңә, ул безне намаз укырга, ураза тотарга өйрәтте», – дигән иде.

Тубыл педагогика училищесын тәмамлагач, өч ел үзбегнең Эскедә эшләдем, аннан мине укытырга Урманбаш (Ахман) авылына җибәрделәр. Ахманны сезнең ишеткәнегез бардыр. 1914 елда булчак шагыйрь Хәсән Туфан Ахман авылына, монда килеп урнашкан абыйлары янына килә һәм алар белән бергә бакыр колчеданы руднигында эшли. Шагыйрьнең беренче мәхәббәте дә Ахманда бөреләнгән дип әйтәләр. Әмма безнең авылда ул озак яшәми, шул елның көзгә туганнары аны Уфага «Галия» мәдрәсәсенә укырга җибәрә.

Мин Ахман мәктәбгә 38 ел укыттым. Руслашу сәләте барган елларда да, балалар белән бәйрәм үткәргәндә гел татарча шигырьләр сөйли идек. Казаннан газета-журналлар килеп торды. Аннан үзем дә яза башладым, башта авторы мин икәннән әйтмәдем. Өлкәбездә «Яңарыш» газетасы чыга башлагач, ул минем кебек каләм тибрәтүчеләрне үзе янына туплады. Ижадым ачылып китте. Китапларымны Резеда Вәлиева, Нәҗибә Сафина кебек шагыйрәләрдән хәер-фатыйха алгач кына чыгардым...

88 яшьлек Гөлнур апа белән кочаклашып күрешәбез, аннан да ныграк кочаклашып сабуулашабыз. Күзгә күренмәс ниндидер җепләр безне бер-беребезгә бәйләгән: югыйсә беренче тапкыр күргән кеше шулай якын тоелмас иде бит.

Жәгъфәр ага

Жәгъфәр ага безне кат-кат шаккаттырды. Башта ул Киндерле урта мәктәбгә, туган телне саклау мәсьәләләренә багышланган түгәрәк өстәл тәмам-

■ Гөлнур апа Хәйруллина һәр яңа чыккан китабын Төмәннең 52 нче мәктәбгә дә бүләк итә икән. «Класстан тыш чараларда яратып укыйбыз», – диләр.

ланганда килеп керде. Гармун күтәрәп! Шунда ук кулындагы гармуны телгә килде: «Әссәламегаләйкәм», «Мин яратам сине, Татарстан!» җырлары бер-берсен алыштырды һәм татарның гимны – «Туган тел» белән тәмамланды. Аннан Киндерле клубы сәхнәсенә ул җитәкләгән «Пышны» ансамбле егетләре чыкты. Өздерделәр гармуннарда! Үзләре уйнаган көйләргә аяк тыпырдатулары тагын! (Читәк төбәгә махсус пластинка куялар икән. Чын «чечетка»!) Икенче көнне без аны Төмәннең 52 нче мәктәбгә очраттык: Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, 73 яшьлек Жәгъфәр Касыймов мондагы балалар ансамбленең дә җитәкчесе икән!

– Минем әбием – мишәр кызы, Татарстанның Яңа Чишмә районы Чаллыбаш авылыннан, картатәм – себер татары. Тугыз буынга кадәр нәсел тамырымны беләм. Гомер буге җыр-моңга, әдәбият-сәнгатькә га-шыйк булдым. Без һәрвакыт «Азат хатын»ны яздырып алдык. Рәхмәт журналга, ул мине Фәйрүзә Мөслимова, аннан аның абыйсы Ринат Мөслимов белән таныштырды. Шулай итеп аның бер шигыренә җырым туды... Казан дип хыялланып яшәдем. Бу хыялымны кече кызым тормышка ашырды менә – узган ел үзе теләп Арча педагогика көллиятенә укырга керде. «Касыймова, син шәһәр мәктәбгә тәмамлагансың, рус бүлегенә керәсеңдер инде?» – дип сораннар. «Әтием, татар бүлегенә керәм, дип әйттем», – ди...

Аның соңгы җөмләсе барыбызның да күңелендә зур бер өмет уятты.

Казан–Төмән–Казан.

РЕДАКЦИЯДАН: бу сәфәрне оештыруга ярдәм иткәннәре өчен Кайбыч районы башлыгы Альберт Илгизәр улы Рәхмәтуллинга, Төмән өлкәсе милли-мәдәни автономиясе рәисе Ринат Хәмзә улы Насыйровка рәхмәтебезне белдерәбез.

ӘЛЛӘ ЙОЛДЫЗ,

Кар да кар

Мин сине сагынган шәһәрдә
Кар да кар. Һәм сары фонарьлар.
Иртә дә, кичен дә, сүнмичә,
Бер гомер буюмы... янарлар?!

Син мине сагынган шәһәрдә
Сәгатьләр, диясәң, шашынды:
Яшибез, белмичә тәүлекнең
Азагы идеме... башымы...

Сүзләрең... сүзләрем... эфирда –
Карларның йөрәген ярырлык,
Пышылдап әйтсәк тә... Житсен тик
Калган бу гомергә сабырлык.

Кар да кар. Һәм сары
фонарьлар... –
«Тасмадан» узган һәр хәбәрдә.
Син мине сагынган шәһәрдә.
Мин сине сагынган шәһәрдә.

* * *

Синең өчен генә, минем өчен
Яңа карлар, бала карлар ява.
...Бу ярату мәңгә үтмәс төсле...
Сайлаганга безне... рәхмәт аңа!
Бер тәүлектә гүя бер дәверне
Яшибездер сыман... яшидер дә...
Бу сөйләшү мәңгә бетмәс төсле...
Сөйләшәбез юкса дәшми генә!
Яңа карлар, бала карлар ява...
Ак корабтай, ак диңгездә йөзгән,
Ак дәрвиштәй, жир мазасын өзгән,
Бу – Мәңгелек узып бара бездән.

Рүзәл МӨХӘММӘТШИН
Кышкы җыр

Ак болытлар йөзә көнбатышка.
Һәм кемнедер көтә урамнар.
Шәһәрәмә минем ак кыш килде,
Аның белән карлы-бураннар.
Җыр үзгәрде, кошларының моңын
Алыштыра жилнең сызлавы.
Ә урамда әле ак кар ява,
Ә урамда каты бозлавык.
Һәм радио сөйли: иртәгәсен
Җылытырга тиеш, дип.

Луиза ЯНСУАР

Тик хак – Ак кар ява,
жемелди ал кояш,
Һәм һәрвакыт шулай булачак.
Мин үлчәүдә яшим бу фасылда
Һәм озатам көз-яз арасын.
Алга карап, әмма сайламыйча
Кай юллардан күпме барасын.
Мин сукмактан атлыйм,
сулышымны
Өреп бияләйсез йодрыкка.
Ак кар ява... әйтелмәгән сүз күк,
Җырланмаган җыр күк –
ап-ак кар...

Илмира ГЫЙМАЕВА

Кышкы табигать сере

Табигать бүген саташкан,
Күк жир белән тоташкан.
Кавышкан ике аклык,
Сибәләр серле пакылек.

Жил йөри яучы булып,
Очар карларны куып.
Ә карлар ялындыра,
Жирдә дәрт кабындыра.

Төшәр-төшмәс очалар,
Агачларга посалар.
Жирнең битен үбәләр дә
Кабат күкне кочалар.

Жир көтә сабыр гына
Карның кайнар кулларын.
Эңжә кар бөртекләренең
Мөхәббәттән тулганын.

Сихри тамаша күреп,
Жил-яучы тынып кала.
Шул мизгелдә жил-бахыр
Аклыкны куенына ала.

Мөхәббәт ләззәтеннән
Карлар жемелдәшәләр,
Табигатькә аклык, пакылек,
Яктылык өләшәләр.

Табигать бүген адашкан,
Мөхәббәттән саташкан.
Ничә көннәр туктамый,
Аклык ява тоташтан.

Эльмира ЖӘЛИЛОВА

Яшьлек бураннары

Дөнья ямьләп ява ап-ак карлар,
Сагыш булып жанга сарыла.
Күңел бураннары тынмый һаман –
Яшьлек урамнарын сагына.

Без идек бит сөю таңын көтеп,
Ай нурына чумып коенган.
Син булганга янда, син булганга,
Кар салкыны ялкын тоелган.

Төн сүрелеп таңнар яктырганчы,
Кулларымда тоеп кулларын,
Тик бер урар идем синең белән
Мөхәббәтнең карлы урамын!

Балачак йолдызы

Туган якта ак кыш,
Кайттым кебек ялгыш
Балачагым калган буранга.
Энә безнең өйдән,
Чаналарын сөйрәп,
Нәни бер кыз чыккан урамга.

Тышта буран дулый,
Кыз ялынып сорый,
Бик уйныйсы килә, күрәсең:
«Әтием, бер йолдыз
Алып бирче күктән –
Уйнап туйгач, кире эләрсең...»

Шунда әти – син дә,
Елак кызың – мин дә,
Тордык олак, күккә карашып...
...Туган якта буран,
Ә мин, юләр сыман,
Балачакта йөрмә адашып...

Алинә ХИСАМИЕВА

Буран җыры

Ак бураннан нурсыз тәрәзәмә
Мең яктылык үрмәләгән төсле,
Шәүләләре сурәт булып йөзә,
Кышкы кичләр гәҗәп серле!
Хисле!

Иярергә теләп әрсез жилгә,
Галәм буйлап очам, канат кагып,

ӘЛЛӘ КАР ТӨШӘ...

Мин суларга кыймыйм,
синле дөңьям
Яшьлегемә дәшәр төсле, танып.

Бу тыйгысыз хисләр зилзиләсә
Һич жәлләми кайнар утка сала,
Ләззәт тулы сагынуым, саркып,
Үткәннәрнең ишекларен кага.

Тынгы тапмас күңел бу халәттә
Кыл иләктән хисләремне или.
Үзем түгел, сихри төнем бүген
Адашырга, яратырга тели.

Сагынулы яшьлек эзләреннән
Күп йөрелде, истәлекләр кочып.
Язлар җиткәч югаласын белми,
Кар бөртеге бии... Бии очып.

Жанлангандай булды
синле чагым,
Тибрәндереп күңелләрнең кылын.
Сабырландым үзем, буран гына
Суза бүген үзәк өзгеч җырын.

Булат ИБРАҺИМ
* * *

Ап-ак кар юрганнарыннан
Уралып куйды юллар.
Ал әле үз кочагыңа,
Әй гыйнвар, карлы гыйнвар.

Зәмһәрир суык көннәрәң
Чеметә битләремне.
Мин сиңа гашыйк булдым, кыш,
Син шуны беләсеңме?

ТӘНЗИЛӘ
* * *

Әниемнең мамык шәле кебек
Агачлар да ак шәл ябынган.
Сокланмыйча үтү мөмкинме соң
Бәскә тулган агач яныннан.

Кыш аеның гажәп бу сурәтен
Һәркайсыбыз, күрәм, сагынган.
Туйган иде безләр, күзләр туйган
Көзгә охшаш кышның «назыннан».

Хискә чума минем хыялый жан
Гүзәллекнең хәтта азыннан.
Күпме илһам алып, белмим, күңел
Ак чәчәкләр тулган азыннан...

Рифат СӘЛАХ

Кыш

Акбүз атын җигеп, буран килә,
Юл күмелә керсез төсләргә.
Җиләкләрнең чәчәк аткан чагы
Тынгы бирми, кереп төшләргә.

Тәрәзәгә язган рәсемнәрнең
Мөөллифе кайсы фәрештә?
Үтә күренмәле болытлардан
Әллә йолдыз, әллә кар төшә?

Каеннарда сарган бәсләрнең дә
Җылытасы килә үзләрен.
Җанны өшәтерлек суык тыны –
Өшемәсен генә хисләрен.

Акбүз атын җигеп буран килә,
Җылытырга берәз кыш тынын.
Шул атларга менеп атлан да син,
Якты дөңья буйлап оч, җырым!

Беренче кар

Алсу гөлчәчәккә энҗе кунган,
Яфракларга сәйлән сибелгән.
Килеп баруыңмы, Карсылукай,
Бөтен җиргә күчкән синең ямь.

Сары каеннарда аклык иңгән,
Чыршылары мәрҗән кигәннәр.
Карсылукай, әллә сине күреп
Башын иеп тора имәннәр.

Кояш нурларына чулпы тагып,
Ал тәңкәләр җиргә сибелә.
Карсылукай, бигрәк назлы үзең –
Пар аккошлар кунган иңең.

Бөтен дөңья тынып калган сыман,
Рәхәтлеккә гүя күмелгән.
Гүзәллегең җанны әсир итә,
Хисләр ява җиргә... күңелдән.

Лилия ВӘЛИШИНА

Йокла, җиһан!

Инде суык, кунды ак бәс.
Төште мамык – көмеш әдрәс.
Тына урам. Килде чал кыш.
Йокла, җиһан! Ямьледер кыш.

Тышта буран ыргый ярысып:
Ургый, тузгый, жирне басып.
Җиһан... талган. Күрә ул төш.
Йоклый балам. Ява ак төш.

Гөлчәчәк САДРЕТДИНОВА

Сихри мизгел

Көздән калган янар чәчәкләрнең
Керфекенә карлар сарыла.
Пакьләндереп бөтен тирә-якны
Җиргә мамык юрган ябыла.

Нәзек билле җилләр ара-тирә
Шаярышып таган атына.
Фәрештәләр имин кышлар юрап
Дога кыла күкләр катында.

Каурый-каурый болытлардан гүя
Энҗе-мәрҗән җиргә коела.
Әкияти гүзәл бу мизгелләр
Мәңге бетмәс кебек тоела.

Алсинә СӘЛАХОВА

Кышкы шигырь

Кышлары бигрәк матур!
Кары ак, йомшак кына...
Иреннәремә кагыла
Яратып һәм сак кына.

Атлыйбыз икәү бергә,
Салкыны берни түгел!
Иреннәр елмаеп туймый,
Мәхәббәт тулы күңел.

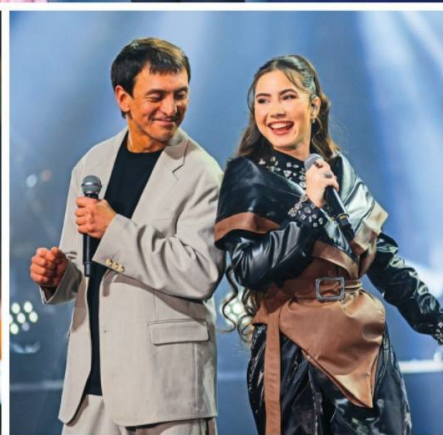
Кышлар да көнләшәдер
Бәхетләр тулып ташса...
Кешегә берни кирәкми
Үз мәхәббәтен тапса.

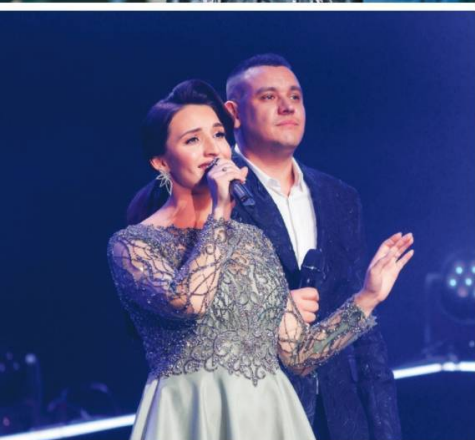
КЕМГӘ ЖЫР, КЕМГӘ «ТУСОВКА»

Марат Яруллин Эльмира Нәгыймовага өйләнмәгән. Элвин Грей яңа зур низаг чыгармаган. Салават Фәтхетдинов намазга басмаган. Вадим Захаров 400 граммга ябыккан. Илсәя Бәдретдинова 787 нче концертын куйганнан соң кияүгә чыгарга жыена. Ришат Төхвәтуллинга «Башкортстанның халык артисты» исеме бирелгән. Мирзаяновларның икенче балалары туган... Быел татар эстрадасында булган яки булмый калган яңалыklar шушылар. 26 нчы тапкыр узучы «Татар җыры» фестиваленең алып баручылары концерт башында ук боларны тамашачыларга җиткереп куйды. Шаяртып, әлбәттә. Гомумән, быел юморга да, моңга да, җырга да бай булды «Татар җыры». Эксклюзив номерлары белән дә шаккаттырды.

Инде традициягә кәргәнчә, «Татар җыры» фестиваленең быелгысы да «Казан Экспо»да Илһам Шакиров исемендәге концертлар залында узды. 2020 елдан бирле ишетелә торган: «Казаннан еран», «Барып җитәргә читен» дигән сүзләр дә тынды, ахрысы. Ни өчен тынды, дим, чөнки 3000 урынлы залда бер генә буш урын да юк иде. Кыйммәт дип тормаганнар (билет бәяләре биш меңнән башлана, диделәр), әллә кайлардан бирле килгәннәр. Концерт башланганчы, халык «Татар җыры-26» дип язылган һәм галәмәт зур алтын барс сыны ясалган баннер каршысында фотога төшеп мәш килде. Күрәсеп, балалары алып килгәндер, арада «көмеш буын» вәкилләре дә күп иде. 2025 елда үзләренең Алтын туйларын бәйрәм иткән Сания һәм Жәгъфәр Хәбибуллиннар Сарытау шәһәреннән үк килгән. «Җырсыз тора алмыйм, үзем дә гармунда уйныйм», – ди Жәгъфәр абый. Чувашиянең Урманай авылында гомер итүче 70 яшьлек Рушания апаның да «Татар җыры»на беренче генә килүе түгел. «Быелгысы белән унынчы тапкыр килүбездер инде. Бер елны да калдырганыбыз юк», – ди ул, бер ягындагы кызына, икенче ягындагы оныгына ымлап. «Татар җыры» аларның өч буынын берләштергән шулай. Лениногорск районы Мөзмин-Каратай авылыннан 86 яшьлек Феликс абый Шәймөхәммәтовка билетны туган көненә кызы бүләк иткән. Татар җырын бик яратучы Феликс абыйның 12 гыйнварда гомер бәйрәме икән.

Тамашачылар белән аралашып, танышып йөргән арада, концертны башлап та җибәргәннәр. Бу зал турында төрле фикер ишетелгәли. «Ниндидер салкынлык, җансызлык тоела анда», – дип әйтүчеләр дә бар. Чынлап та, без яраткан татар театры залларындагыча йомшаклык, миллилек бик сизелми шул биредә. Соңыннан музыка тавышының да артык каты яңгырап, концерт азагына таба теңкәгә тия башлавы аңлашылды.

«Татар җыры» фестивале элеккеге елларда артистларның күлмәк күрсәтү майданы да иде бит әле ул. Берсеннән-берсе мәзәгрәк (аны безгә стильле дип аңлатырга тырыш-

Фото: «Барс Медиа» компаниялар төркеме

тылар), жетерек күлмәкләре белән хәйран калдыра иде алар. Концерттагы чыгышлар турында да онытып, артистларның киём-салымнарын тикшерә идек. Быел алай тикшерерлек киёмнәр булмады, дисәм... Иркәнең кыска кара итәген, ян-яклап аскан чылбырларын, кара күзлеген тикшерсәк кенә. Аннары Сәйдә Мөхәммәтжанованың да күлмәк өстеннән биленә таккан күн альяпкычы (мин аның нәрсә икәннән аңлап бетерә алмадым) сәеррәк күренде. Ә менә аларның Рөстәм Әсәдуллин белән дуэт итеп башкарган «Бәхет төнә» жыры бик ошады. Безнең яшьлек жыры да бит әле ул! Рөстәмнең хәрәкәтләре үзе бер тавышсыз кино сыман. Алып баручылар соңыннан аңлатып үтте: «Просто аның өч баласы бар, нервлары какшаган», – диделәр. Беренче бүлектә чыгыш ясаганнарда, мөгаен, аклы-каралы дресс-код игълан иткәннәрдер – һәрберсенен киёме шушы гаммада булды. Икенче бүлектә генә төсле күлмәкләр күренгәләде.

Биш сәгатькә якын барган концертта барлыгы 40 лап җырчы чыгыш ясады. «Алтын барс» сыннарының кемнәргә бирелүен санап торсаң, озакка китәр, алар арасында, гадәттәгечә, Салават, Айдар Галимов (26 нчы «Барс»ын алды), Данир Сабиров, Иркә, Әнвәр Нурғалиев, Идрис Газиев, Рөстәм Әсәдуллин, Эльмира Кәлимуллина, Сәйдә Мөхәммәтжанова, Филүс Каһиров, Алсу һәм Азат Фазлыевлар һәм башкалар, һәм башкалар бар иде. Ә менә быел иң беренче «Алтын барс»ларын алучыларның исемнәрен әйтеп үтми ярамас. Рәпер Нурминский, Шәрапҗан (Рамил Шәрапов), Ләйлә Галиева, Татьяна Ефремова, Алинә Кәримова һәм Алия Төхвәтуллиналарны беренче «барс»лары белән котлыйбыз!

Концертны быел да традицион трио – Гөлнәз Сәфәрова, Айрат Ильясов һәм Рамил Шәрәфиев алып бардылар. Гөлнәзның бу фестивалдә эшләү тәҗрибәсе зур – «Татар жыры»н инде 21 нче ел рәттән алып баруы. Сценарий авторы да – ул.

Концерттан соң аның белән тиз генә әңгәмә корып, быелгы «Татар жыры»ның яңалыклары турында сөйләшеп алдык.

– Һәр елны бу фестивалгә яңалык кертергә, масштабын зурайттырга тырышабыз. Ул сүздә генә калмый. Быел заманча яңгыраштагы этнофольклорны өстәдек. Татар халык җырлары да яңгырады. Аннары көчле тавышлы җырчыларны тупладык, – дип, фикерләре белән уртаклашты Гөлнәз. – Без бит халыкка матур җырларны ишеттерергә, тамашачыны югары зәвыкка ияләштерергә тиеш. Игътибар иткән булсагыз, «Татар жыры» фестивалә һәр елны дирижерлар, музыкантлар, тере энергия белән уза. Быел моңа аеруча басым ясадык, сәхнәгә бик күп музыкаль төркемнәр чыкты, төрле уен кораллары моңы яңгырады.

Нинди яңалыклармы? Быел менә Дәниф Шәрәфетдиновның улы Динар Шәрәфетдинов чыгыш ясады. (Әтисенең Хәния Фәрхи белән башкарган «Ышан бары йөрәк авазына» жырын йөрәкләргә үтәрлек итеп башкарды. Афәрин! – Авт.) Ул Муса Җәлил исемендәге опера-балет театрының солисты. Сценарийга аны да керту идеясе башка шалт кына килә торган әйбер түгел бит. Аның турында белергә, аны иштергә кирәк башта. Без ба-

рыбыз да бик күп йөрибез, эзләнәбез. «Барс Медиа»ның җитәкчесе Камил Гәрәев опера һәм балет театрында бер премьераны калдырмый, һәрбер спектакльне күзәтә. Уңышлы, татар халкын күтәрә торган номерларга игътибар итәбез. Әлбәттә, бер дә попсасыз гына да булмый. Радиодан көн саен тыңлана торган, хит булып киткән җырларны да халык ярата. Без җырларны һәркемнең зәвыгына туры килерлек итеп сайларга тырышабыз. Артистларны сайлау гына түгел, аларның чыгышларын үзара матур итеп бәйләргә дә кирәк. Без ул программаны ярты ел төзибез, һәрбер җырны тыңлап, бу җырчыдан соң бу җырчы барып микән, дип уйлап... Контрастлар ясарга яратабыз. Халык «вау!» дип уйлап куйсын. Быел, әйтик, Идрис Газиев һәм опера-балет театры җырчылары, консерватория студентлары чыгыш ясады да (ә алар үзе бер зәвык, аларның тавышлары, сәхнәдә үз-үзләрен тотышлары исkitкеч!), шуннан соң Элвин Грей чыкты. Менә бу контраст! Әле генә бу җырчы җырлаган иде, хәзер монысы дип, тамашачы чагыштырып утырсын өчен, уйлансын өчен кирәк ул.

Без «Татар жыры» турында сөйләргә тиеш. Ләкин: «Татар жыры» безнең күңелләрдә», – дигән сүзләр генә булмасын ул. Ничек керә «Татар жыры» күңелгә, ни өчен керә, ничек тәэсир итә? Минем максатым – менә шуны тартып чыгару һәм кешегә сөңдереп кайтарып жиберү. 5 сәгать буена матур сүзләр генә сөйләп торсаң, тамашачыга кызык булмый. Шуңа күрә шаярулар да кертәп жиберәбез. Быел да юмор аркылы, минем әле анда сатира да кереп китә, җырлый белмәгән җырчылардан көлеп, тамашачыга аны матур итеп төреп бирә алдык. Ә яхшыларын күтәрдек.

Инде быелгы Гала-концертның иң эксклюзив номерын да әйтеп китик. XX гасыр башында шәһәрдә яшәүче татарлар яратып тыңлаган җырлар иде алар. Бу җырдан өзелкәләре Россиянең атказанган, Татарстанның халык артисты Идрис Газиев, опера театры артистлары һәм консерватория студентлары башкарды. Грампластинкаларга язылган бу җырларның тарихын, аларны кем башкарганын Идрис Газиев архивлардан барлаган. Хәтта чит ил архивларында да булырга туры килгән. Укучыларыбыз да ул борынгы җырларның исемнәрен беләп торсын әле: «Әйләнә кояш», «Әйе шул», «Лимонад», «Кызлар», «Пар ат» дигән халык җырлары иде алар. Идрис Газиев өстендәге костюм да шул чор җырчылары кигән костюм өлгесә белән тегелгән. Әйе, «Татар жыры»нда без белмәгән, игътибарга алмаган детальләр шактый икән шул.

2025 елда арабыздан киткән Резеда Шәрәфиеваны иске алулары да ошады. Залда аның әнисе дә утыра, диделәр. Яраткан җырчыбыз репертуарыннан өзелкәләре Эльмира Кәлимуллина, Алинә Кәримова, Алия Төхвәтуллина һәм Зөлфирә Мирзаянова башкарды.

Тавышмактар, шаярулар, оркестр, тере тавыш, яраткан артистлар белән узса да, килешсездер, 5 сәгатьлек концерт барыбер озынрак. Ахырга таба тамашачының түземе төкәнү дә шуның белән бәйле. Янәшәдә утырган ханым: «Кайчан бетәр икән?» – дип, колагыма бер генә пышылдамады. Киләчәктә монысын да истә тотсалар иде.

Лилия ГӘРӘЕВА

2026 ел илебездә «Россия халыклары бердәмлеге елы» дип игълан ителде. Шул уңайдан «Сөембикә» журналы «Проза / әдәби күпер» проектын башлап җибәрә һәм илебездә яшәп иҗат итүче төрле милләт язучыларының хикәяләре аша әлеге халыкларның дөньясын – яшәшен, уй-кичерешләрен, тормыш кыйммәтләрен, холкын җиткерә. Гыйнвар санын исә ут күршеләребез иҗатыннан башлыйбыз. Игътибарыгызга Башкортстанның күренекле язучысы Миләүшә КАҺАРМАНОВАНЫң «Кысыр» хикәясен тәкъдим итәбез.

Миләүшә
КАҺАРМАНОВА

КЫСЫР

(Хикәя)

кысыр

Сания кисәү агачы белән мич юшкәсен ябарга дип үрелгәндә генә телефон шалтырады. «Балам!» Тәки юшкәгә җитә алмый калган чуен кисәү агачы кадерсезгә әверелеп, мич ырма-вында ятып калды, хужабикәсә хәленнән килгән елдамлык белән идән паласларына абына-сөртенә телефонга йөгөрдә. Аннан, бер як колагын яулык астыннан чыгарып трубкага терәде дә, шалтыратуларын гына көтеп утырган кешедәй, татлы тавыш белән сузып җибәрде:

– Әллә-еү-ү...

Чыбыкның теге очында челтерәтеп көлеп җибәрделәр. Җитмешне ваклаган әнисенең телефоннан тавышын үзгәртеп, сәхнәгә чыгып баскан артист кебек сөйләшүен кызык күрә кызы. Әнисенә нәрсә, кызының шыркылдаганын тыңлап, кинәнен тик тора.

– Йә, көл әйдә, көл, гөнаһларым бетәр... Әниң шулай белгәч тә шәп әле.

Теге як көлеп туйды, ахрысы, сөйләшергә булды:

– Әни, саумы!

– Сау гынамы, балам, сау гынамы? Әйбәт әле без, Аллага шөкер.

– Нишләп утырасың?

– Менә, мич беткәнен көтәм әле, минем, ни, җимерелеп барган эшем бармы. Үзегез ни хәлдә, балам? Кияү нишли? – Кызы былтыр тормышка чыккан иде.

– Нишләсен – эшли, һи-һи-һи! Киявеңә ни булсын.

– Булмасын шул, булмасын, имин-сау эшләп йөрсен, ир кеше ни.

– Кара, әй, «кияү дә кияү», баласының хәлен сорамый да...

– Ай-һай, сиңа ни булды? – Бу якның тавышы сагая төште.

– Булмады... – теге якның ниндидер сер чишәргә теле кычытып торугы баштан ук сизелә иде инде. – Бер кызык әйтимме?

Бу як сабырсызланып китте:

– Ай Алла, хәзергенең кызыгы да куркыта бит әле. Йә, әйт, йөрәкне кузгатып, ни...

– Әни-и, мин авырлы...

Әни кеше берәз телсез калып торды, аннан шаулап кайнап китте:

– А-ай, балам, сөенчәсенә – уң колагың! Ничек әйбәт булган! Менә, төнгә каршы нинди яхшы хәбәр ишетәм. А-ай, әттөгенәсе! Менә сиңа! Кияү ни, ди?

– Үл белми пока, сиңа гына әйтәм, башкаларга эндәшми тор, яме.

– Йә. Балниска бардыңмы соң?

– Бардым-бардым, йөз төрле анализлар тапшырдым – все нормально.

– Берәр нәрсә ашыйсың килмиме? – Әнисенең болай да нечкә күңеле йомшарып, тавышы нәзегәеп китте.

– Йә, ела инде хәзер. Каз ите ашыйсым килә что-то.

– Алып киткәнең бетте дәмени?
– Юк, мондыйны түгел, какланганын. Быелгыларга тоз сеңеп өлгермәгән әле, тәме юк.

– Ай Алла, күрше-тирәдән сорапшытмасам...
– Кит, шулай итеп соранып йөрмәсәң инде, булгач ашармын. Әйдә, үзеңнең хәлеңне сөйлә...

Ана белән кыз күңелләре булганчы, трубкалары төтәп китә язганчы сөйләште. Сорашырлык хәбәрләр сорашылып, сөйләсе сөйләнелеп беткәч, кат-кат хушлаштылар.

«Балам... авырлымын, диме...» Сания төнгә каршы килеп төшкән сөенечле хәбәр шауқымыннан арына алмады. Әле үзалдына кеткелдәп көлеп жибәрде, әле төпкә баткан күз кабакларын бер ачып, бер йомып, саран ғына яшь бөртекләрен сыгып чыгарды: «Баламны, картлык юанычымны минем, йә инде...»

Аннан, капылт нидер исенә төшөп, ашыга-ашыга сандык суыткычын актарырга тотынды. Шаकылдап туңган ап-ак төнле симез-симез казлар, йомгак-йомгак майлар идәнгә тезелеп китте. «Әһә... Бар сыман иде шул...» Суыткычына төшөп китәрдәй булып актарынган әби эзләгән сөйрәп чыгарды. Анысы куш йодрыктай ғына ит кисеге булып чыкты. Былтырдан калган какланган казның бер генә бот өлеше.

Бу табыштан, мичен томалап, татлы хыяллар белән йокларга ятарга йөргән Саниянең нияте кисәк үзгәрде. «Баламның... ашыйсы килгәч... булган итне, ни – аппарыйм». Уйланды да – хәл дә ителде. Юлга кияргә киёмнәр әзерләнде, акча тейнәлдә, күчтәнәчкә китәсе азык-төлек суыткычның бер почмагына күчеп ятты. «Күршеләренә төнгә кереп йөрмәс, иртәнчәк афтауызга чыкканда эндәшер. Миченә ягып, эт-песиен ашатып торсалар, ике-өч көндә урап та кайтыр, Алла бирса...»

Икенче көнне баштанаяк кәртинкә кебек киенеп, купшыланып алган Сания әби автобуста шөһәргә жылдерә иде инде. Алгы утыргычларда аяк астындагы жылыткычтан өргән жылы һавага оеп китеп утырса да, кызының «авырлымын» дигәннен күңел төпкеленнән ирексездән калкып чыккан хатирәләрен сүтте.

...Сания Афзалны 17 яшеннән яратты. Солдаттан кайтып төшкән егетне туган-тумачасы, дус-ише өйдән өйгә йөртеп кунак итә иде. Яшыкелт-соры гимнастерка, галифе чалбар, ялтырап торган кирза итеккәр кигән буйчан егетне урамнан гармун тартып үтүчеләр арасынан карашлары белән генә әллә кайдан аерып алды да күздән югалганчы күзәттә. Шул бер күрдән татлы хыяллар, йокысыз төннәр алып килүче газәплә мәхәббәт уты кабынды кыз йөрәгендә.

Сылу гәүдәле, алсу битле, һәрвакыт көлеп торган кысыграк соргылт күзле, уймак кына кабарынкы иренле илгәзәк кыз булып үсеп житкән иде ул. Афзал да аңлады аны һәм ахирәтләре аша кичке уеннарға чакыртты, сәбәп тапкан булып бозау фермасына килеп чыккалады, савымчыларның астыртын елмаюына игътибар итмәстән, Саниягә ярдәмләшкән булды, кызык хәбәрләр сөйләп көлдәрдә. Әнисе генә өнәп житмәдә аларның дуслыгын: «Шау кызлар арасында сәт өстендәгә каймак кебек үскән егеттән фәтүа булырмы икән, кызым», – ди-

яр иде. Ә Сания ул вакытта Афзалның үзен генә түгел, аның апаларын да, әти-әнисен дә, хәтта ул яшәгән өйне, урамны, ул йөргән юлларны да ярата һәм сөйгәннен бер генә дә сүз тидерәсе килми иде. Әнисенә дә: «Ул әйбәт, әни», – дия иде. Әнисе генә: «Әйбәттер дә ул...» – дип үз алдына сөйләнгән булыр да пошынып калыр иде.

Бер ел тирәсе дуслашып йөргәч, алтын яфрактар шыбырдап жир өстен ябып, торналар иңрәп хушлашкан мәлдә туй үткәрделәр. Тәүте ел, яңа өйләнешкән яшьләргә хас булганча, гаилә тормышына, ир белән хатын булып яшәргә өйрәнүгә багышланды. Сания, төп йортка төшкән килең буларак, таңнан торып кайнана йортындагы мал-туарны карады, аннан фермасына йөгерде. Афзал колхозда тракторчы. Әлбәттә, эше житәрлек, әмма буш вакытлары да юк түгел. Тора-бара Сания шуңа игътибар итте: ире йорт-кура тирәсендәгә мәшәкәтләргә бөтенләй кысылмый булып чыкты. Мал-туар карау да, киртә-кура чистарту, су алып килү, мунча ягу, бакча утырту, бәрәңгә күмү, алу кебек эшләр тулысынча хатын-кыз жылкәсендә иде бу өйдә. Ир кеше бары печән әзерләүдә катнаша да (анысында да хатынсыз булмый), утын алып кайта...

Сания кара эшкә күнеккән, әтисез үстеләр бит, монда да сер бирмәскә тырышып, йөргәләр йөрдә. Эштә бозауларының, өйдә кайнаңасы белән иренен күңелләрен күрдә. Нич бетмәс, кимемәс эшкә генә бирешмәс иде дә Сания, кемдә дә шулдыр инде, барынан да бигрәк һаман балага уза алмавы борчыды аны. Бергә яшәүләренә ике еллап узып барганда, бу мәсәлә бер хатынның ғына түгел, кайнаңасын да, әнисен дә, ирен дә борчий иде инде. Ул-бу сүз чыкканда да кайнаңасы «балагыз булса әллә», «оныктар сөйгәндә», «улымның баласын кулга тотып буламы инде», дигәнрәк хәбәрләр ычкындыргалады. Ире дә: «Без бәбәй алып кайтмыйбызмы ул?» – дигән сорауны еш бирде. Ә каенсәңләре табын саен күзгә карап: «Туганыбызга бала кирәк бит», – диюне гадәткә кертте.

Ә бала булмады да булмады. Саниягә «баласыз» мөһерә басылды. Елдан-ел хольксызлана, тотнаксызлана барган ире, эчкән йә талашкан саен, кеше-мазарга карап тормастан: «Кысыр!» – дип кычкырды. Шушы бер сүз белән хатынының авызын ябып, изеп ташлый иде.

Больницага да бармады түгел, барды Сания. Тикшерелде, анализлар тапшырды. «Барысы да нормально бугай, ирегез белән бергә килеп тикшерелгез», – дип кайтардылар. Тегесе бара буламы соң: «Мин нәрсә сиңа, позориться итеп йөрергә. Беләсәң килсә, армиядә миннән бер маржа авырлы булып калды. Күп жанга тисәң, киттем-бардым шунда кире», – дип кенә жибәрде. Бу хәбәрне апасы да: «Әйе, бер кыз «балаң туды», дип хат язып ятты, без күрсәтмәдек», – дип дәлилләде. Бер ятып дәваланып караган иде, ире: «Нинди бетмәс балнис ул, дөньяңны кем карый», – дип ачулангач, кабат йөрмәс булып, ышанычын югалтты.

«Ышаныч югалды» диюгә генә сыеп бетмәс иде Саниянең кичергән хәсрәтләре. Хатыннар кулында бала күргән саен эче өзелде, күкрәкләре чәнечте. Яңа туган

сабылларны кысып-кысып кочаклыйсы, суырып-суырып үбәсе килде. Төшләрөндә бала имезгәнән, тупылдатып сөйгәнән күрөп уяныр да мендәрән кочаклап-кочаклап үксеп елар иде. Шулай үтте яшь чаклары. «Баласыз» тамгасы астында булгач, бернинди ташламага да өмет итмәде, каенсеңләренән дә, кайнаңасының да сугым сую, каз өмәләре, бәрәңге алу, печән чабу кебек иң авыр эшләрөндә йөрдә, күңел бушлығын шуның белән басарга, үзенә пошынырлык вакыт калдырмаска тырышты.

Саниянән 45 яше тулып узган елның азында, көтмәгәндә Афзалы трактор астында калып үлдә. Гаражда ремонт вакытында ирләр эчкән дә, бу исерек килеш домкрат белән тракторын кыек-мыек күтәртеп, астына кереп яткан һәм тегесе ычкыныпмы, сыныпмы китеп, авыр тимер масса ирнән үпкә-бавырларын изгән. Бу вакытта кайнаңасы да юк иде инде. Болай да коты булмаган дөньясында бөтенләй ялгызы утырып калды.

Шулай да кеше рәтеннән мал-туарын, кош-кортын карады, бозауларын да ташламады. Күпләр колхоздан чыгып бетсә дә, кеше арасында йөрүен әллә ни күрөп, эшли бирде. Ире исән чакта аралаша алмаган күршеләре белән якынаеп китте, ачыла төште.

Беркөн эштән кайтып юынып торганда, күрше авылда яшәүче өлкән каенаңасы килеп керде. Сания аптырап китте, Афзалны жырлагәндә, аның үлемендә дә, эчүендә дә, баласыз, бәхетсез булуында да киләннәрән гаепләп, каргап кайтып киткәннән соң аларның бу өйгә аяк басканы юк иде әле. Сания аптырап калса да, көчәнәп елмайган булды, түргә чакырды:

– Үтегез, Мәликә апа...

Каенаңасы, борынын чөеп кенә карап, авыр гәүдәсе белән тап-топ басып, түр якка атлады:

– Үтәм, әнием йортына киләм бит, чит жиргә түгел.

Сания үзе, йомышка килгәндәй уңайсызланып, һаман культюгыч янында таптанды. Мәликә өйнең эчен үткер карашлары белән сөзөп чыкты да, ниһаять, борылып:

– Йә, шәпме? – диде.

– Әйбәт әле, үзегез...

– Сүз сөйләшәргә килдем, тыңла, килен. Энем белән ничек яшәсәгез дә, аз гомер бергә булмадыгыз. Бала тапмасаң да, ташлап китмәде, өстәңнән йөрмәде – кемнең тырышлыгы белән дип уйлыйсың? Мин тыеп тормасам, әллә кайчан теге маржасына шылган булып иде. Озын сүзнең кыскасы шул: бу йорт минем әниңекә, сез үзегез өй салмадыгыз бит. Энем дә, калдырыр балалыгыз да булмагач, нигә берүзеңә иркен өй тотарга? Монда минем уртанчы малайның гаиләсен чыгарыйк.

– Ә... ә... мин кая китим соң?..

– Син безгә күч, мин төпчек малай белән генә бит. Бергә-бергә көн итәрбез әле.

«Әйе» дә, «юк» та димәде Сания. Шулай да үзенә бу йортта көн беткәнән аңлады. «Бергә-бергә» дигәнә дә хезмәтче хәлендә йөрү икәнә көн кебек ачык. Әйтәсен әйтеп бетергәч, ничек килгән булса, шулай чыгып та китте каенаңасы. Хатын авыр уйларга чорналып калды.

Шушы хәлдән соң «Колхоз житәкчесенә барып, берәр почмак сорыйм микән, әллә читкә үк чыгып китәргәме,

мине нәрсә тотар», – дип йөз төрле уй уйлап йөргәндә, яучы килеп төште. Кемнән-кемнән – Ибраһим карттан бит әле. Авылдагы хөрмәтле, абруйлы кешеләрнән берсеннән. Гомер буге тимерче булып эшләде, кулы коеп, теле сөйләп, күзләре көлеп торыр иде. Кешелекле, игелекле, оста, жор сүзле булганы өчен дә яраттылар бу агайны. Ниңә еллар тавыш-тынсыз гына гомер итеп, сизгез баланы бергә үстәрәп аякка бастыргач кына дигәндәй, ике ел элек карчыгы вафат булды. Балалары укымышлы кешеләр, барысы да шөһәрдә, кайсылары бөтенләй еракта да, диләр. Сания төмам каушап калды.

Яучыны җавапсыз борып чыгаруга атна-ун көн тирәсе үткәч, ялгыз хатынның ихатасы тәңгәленә ят машина килеп туктады. Эченнән таныш булмаган хатын төште. Караса – артынан Ибраһим карт та ияргән. «Вәт, юләр... Бу бабай баласын ияртеп апкилде микән, ай Алла...»

Килүчеләр хужабикәне кечелекле сәламләп түргә үтте, хәл-әхвәл, дөнья торышын сорапты. Сания, яшь кыз шикелле уңайсызланып, урындык читенә генә терәлеп утырды да, аптыраган кешедәй әлкә-салкы гына җаваплар биргәләде. Ниһаять, картның кызы төп сүзгә күчте:

– Сания апа, безнең сезгә ни йомыш белән килгән безне беләсездер инде. Сез дә ялгыз, әти дә ялгыз... бергә яшәп китсәгез, ничек әйбәт булып иде. Сезне хөрмәт итеп, төбәп килдек инде...

Сания ни дияргә дә белмәде:

– Уйламаганны... Иргә чыгу ике ятып бер төшкә кергән нәрсә түгел иде...

Хатыннарынның сүзе шушы тәңгәлдә төртелеп калгач, Ибраһим карт үзе дә телгә килде:

– Ни, Сания килен... Сания карендәш, сине үз итеп, ошатып яучылаган идем... Какмам-сукмам, пака үземне дә, мал-туарымны да карыйм әле, алтмыш ике ир кеше өчен артык зур яшь түгел ул... Ни, ихлас чакырам...

Ярты айдан соң шушындый ук сөйләшү тагын бер кабатлангач, Сания «ни булса, шул булып» дип, Ибраһим карт йортына күчте дә чыкты. «Ну, бабай!» – дип бер гүләделәр дә тындылар авылда.

Яңа урында яңача тормыш башланды. Ир тарафынан игътибарга, ихтирамга, назга өйрәнмәгән хатынга башта барысы да сәер тоелды. Беркөн карты малга печән салганда килкән чәчкәләр жыеп керткәч, көлеп жибәрде хәтта. Ә инде туган көненә жылы кофта тотып кайткач, ирексездән күзләренә яшь тыгылды.

Карты хатынының кулына сәнәк-көрәк тоттырмады, сыер савудан тыш, абзар тирәсенә чыгармады, суларын да өлгергән кадәр кертәп биреп, чыгарып түгеп куйды. Авызыннан бер яман сүз чыкмый икән үзенә, еш кына шаяртып, якын-тирәдәгеләрен көлдәреп, күңелләрен күтәрәп жибәрә. «Моның карчыгы нинди бәхетле булган», – дип уйлый иде еш кына Сания картына карап.

Матур гына итеп ярты елдай яшәп ташладылар. Балалары да килгән-киткәндә әтиләренән караулы, таза, пөхтә дөньяда утыруына, апаларының итагатына, ачык булуына сөенеп бетә алмый. Сания дә зур гаилә тормышының кайнап торуына, яшәшенә өйрәнәп китте.

Рәсем: Асыл Әхмәтова

Шыбырдап кар сулары эреп аккан, кыек башларында чыпчыклар чыркылдашкан жылы иртәдә утарда сыер сава иде ул көнне Сания. Күңелә нигәдер язгы көн шикелле үзгәреп, ашкынып торган мәл. Жиленнең соңгысын тарткалагач, бозавын ычкындырыйм дип калкынган иде, капылт күз аллары караңгыланып, аяк буыннары бушап төштә. Ул арада сыеры, сабырсызланып, тулы чиләгенә тибеп, сөтне чайпалдырып жибәрде. «Ай Алла, нәрсә булды бу...» Көчкә калкынган хатын киртә коймасына терәлеп басты, багана төбеннән жепшек карны йомарлап алып, битен, маңгаен сыпырды. Күзе-башы ачыла төшүгә, икенче бәла калкып чыкты – эче өзәлеп, укшытып жибәрде. Тотаһ тәне белән тартышып-көчәненеп, эчеп кенә чыккан ике касә чәен чыгарып салды. «Салкын тимәгәндәр лә, чир микән...» Ярый әле карты ат эчерергә елга буена төшкән, оятка калыр иде. Хатын берәз хәл алгач, бозавын кушты да, калган сөтен тотып өйгә керде.

Ике-өч көннән тагын да шундыйрак хәл чыкмаса, Сания тегесен оныткан да булыр иде. Чәй әзерләп йөргән жиреннән кайнар самавыр белән авып китә язды. Ярый әле карты елдам гына торып, кулыннан самавырын алып өлгерде. Куркуыннан хатыны янында ата каздай бөтерелде:

– Авырып тора идеңме әллә, Сания? Нишләп миңа әйтмәскә? Ят, ятып тор андый вакытта, качып барган эш бармы?

Сания уңайсызланды:

– Куйчәле, өй эчендә авырып утырырга, ни. Эштә йончып йөрсәм, бер хәл (картының киңәшен тотып, эшен дә калдырган иде).

Ибраһим карт башта фельдшерны чакырмакчы иде, аннары хатынын үзе алып барырга булды. Тегесе карышты. Карты өзми дә куймый:

– Бар дигәч – бар, зыяны булмас, – дип тезде, – Факиһә апаң да шулай балниска якин бармады, тыңламады... Алай ярамый, үзеңне карарга кирәк.

Яшь кенә фельдшер кыз моңа кадәр медпунктына аяк басканы булмаган апаны кызыксынып каршы алды. Үзеннән күпкә өлкән Ибраһим бабайга чыгып яшәп ятканын ишетеп белсә дә, бер дә күргәнә юк иде.

Саниянең сөйләгәннәреннән соң берәз уйлангандай торгач, ниндидер карарга килгәндәй, елдам атлап барып шкафыннан калын китап китереп чыгарды да өстәленә салып, кирәкле битне эзләп тапты. Аннан белдекле генә итеп:

– Апа, сезгә ничә яшь әле? – дип сорады.

– Кырык сигез...

– Күремеgez киләме әле?

– Ы-ы... соңгы вакытта килгәнә дә юк шикелле.

Тәк, бер түгел... ике ай буладыр...

– Ну вот, шулайдыр дип уйлаган идем... – кыз нәфис бармагының алсу тырнак очын китап битендәге таблицага төртте.

– Нәрсә инде?

– Сезнең климакс башланган, апа.

– Кли-макс-с...

– Әйе, сезнең яшьләрдәге хатын-кызлар авыруы.

Симптомнарыгыз да шул, күремеgez дә туктаган. Шулай ук баш авырттырга, әйләнергә, костырырга мөмкин, дип язылган менә. Әнә, кайбер апаларда авыррак та үтә әле, ярый сезнеке более-менее.

Сания фельдшерның лекциясен тыңлап, кызын ихлас аңлатуына күнеле булып, эченнән: «Яшь кенә булса да, ничек күп белә», – дип сокланып кайтып китте. Өзек-төзек аңлатып, картын да тынычландырды.

Жиңелчә авыртынып йөрүенә күнегеп тә бара иде инде хатын. Бөркү жәйнең тәүге көннөрөндә, тәрәзә төплөрөндөгә гөллөргә су сибеп йөргән жирдән, капылт иелгән уңайга корсагының өске өлөшөндө генә нәрсәләр су эчөндөгә балык шикелле кыймылдап, дулап китүенә дертлөп, кулындагы чүмечен төшөрөп жиңбөрдө. Үзә «Ах!» итеп чүгөлөп төштө дө куркуыннан учы белән авызын япты. Озак, бик озак утырды Сания шул урынында. Куллары соңгы вакытта калынаеп киткән билен, ката төшкән эчен капшады, миеннән йөз төрлө үй үтте. «Китче! Юктыр-юктыр... булуы мөмкин түгел!.. Әгәр дә чынлап... Юк-юк! Климат дигәнә шушылай буладыр, бәлки... Ә нәрсәсә кыймылдый соң? Әллә икенчә берәр авыру микән? Рак булып куйса? Нишләргә? Кемнән сорарга?»

Кабаттан фельдшер кызга барып тормады – оялды. Картына: «Районга барып, анализ бирергә куштылар», – диде дө юлга чыкты. Тегесе: «Калырга булса, калып күрән, ят дисәләр – ят, кирәк нәрсәне үзем алып барырман», – дип калды.

Үзә нинди врач кирәклеген сиземлөп, хатын-кызлар өелешкән кабинетка чиратка басты Сания. «Минем яштыгеләр монда йөрмиләрдер инде», – дип тартынып кына килсә, монда яше дө, карты да кайнаша. Һәркемдә һөртөрлө сөбөптер, күрсәң. Корсакалары борыннарына жикткән йөклөләр дө, чырайлары сытылып, авырып утырганнар да, моңсыз гына хәбәр сатканнар да байтак.

– Нәрсә борчий? – врач, 30-35 яшьләрдөгә хатын, язып утырган кәгазеннән күзен аермый гына гадәти сорауын бирде.

Ишек төбөндө торганда кат-кат кабатлаганнары жиклгә очтымыни – Сания тотлыкты:

– Борчимый да... күреним, дигән идем...

– Чишенегез, креслога менеп ятыгыз.

Медсестраның сорауларына бутала-бутала жавап биргән арада, хатын креслога үрмөлөдө. Үл арада кулларына ак перчаткаларын тарткалап киөп, ялтыр тимер-томырларын тотып, янына килеп баскан врач үз эшенә кереште:

– Тынычланыгыз... шулай... эчегезне катырмагыз. Эһе... тәк... тә-өк... Катырмагыз эчегезне! Эһе... Бә-эй! Нигә авырлы икәнегезне әйтмисез?!

– ...

– Сездән сорыйм бит... Бу нинди качышлы уйнау?

– ...

Каты карашлы врач авызына су капкандай булган хатыннан жавап ала алмасын аңлады булса кирәк, каттый гына итеп:

– Төшегез, кушеткага ятыгыз. Айгөл, авырлыны учетка ал, анализларга юнәлтмә яз, – дип уңлы-суллы күрсәтмәләр бирде дө тәбәнәк тапчанга күчеп яткан Саниянең эчен тагын авырттырып баскаларга, тоткаларга кереште.

– Ничәнчә авырыгыз?

– ...Беренчә...

Бу юлы врач телсез калды, аптыравы йөзөнә, ышанмавы күзләренә чыкты. Ахырдә кызарынып, хатасын сүз белән төзәтергә ашыкты:

– Ничек инде, бер дө авырга калмаган идегезмени?

– Бер дө.

– Ирегең бармы?

– Булган иде... үлдә... дүрт ел элек...

– И? Что-то мин сезне аңламыйм. Әле нәрсә, дөваланган идегезме?

– Юк ла... икенчә бабайга чыккан идем.

– Ә-ә, вот оно что! Хәзер аңлашыла.

– Н-нәрсәсә аң-лашыла?..

– Икенчә ирегеңдән балага узуыгыз аңлашыла.

Торыгыз, киенегез.

Врач, өстәл артына утырып, язуын дөвам итте. Сания бутала-бутала ашыгып киенеп, өстәл янындагы утыргычка терәлдә. Аның врачтан үз хәле хакында күбрәк сорашасы, беләсә килә иде. Сак кына сүз башлады:

– Беренчә ирем белән егермә жиде ел яшәдек... балабыз булмады...

Врач күзлеген борын өстенә төшөрөп, карашын күтәрде:

– Тикшерелгән идегезме?

– Мин – әйе. Ирем йөрмәдә инде.

– Сөзгә нәрсә дигән иделәр?

– Барысы да әйбөт, дигән булдылар бугай...

– Шулай булгач, – врач тагы да «аңлашыла инде» дигән мәгънәдә инбашын жыерып куйды.

– Аптырыйм шул... Иремнең читтә баласы бар, диделәр.

– Алары хакында белмим, апа, берни дө әйтә алмыйм, әмма факт – сөз түллә һәм әлегә көндә, якынча чама белән, унжиде-унсигез атналык йөк йөртәсөз һәм сөзгә, – врач «сөзгә» дигәнгә аерым басым ясады, – яшегезне исәпкә алып, икеләтә-өчләтә сакланып йөргәң киңәш итәм.

Кайтырга автобусны көтеп тормады Сания.

Автобустагы халыкны күрөп, кемнәрдер белән сөйләшеп торырылык хәле дө, теләгә дө юк иде. Тау аша турыдан жәю атлады. Район үзеген көчкә чыгып, кеше күзеннән читләшкәч тә, кыстап килгән яшьләренә юл куйды. Беркатлы яшлеген дө, бушка үткән чәчкәдәй чакларын да, Афзалның атлаган саен йөзөнә бөреп бар хокукларынан яздырган, чикләгән, баскан, туктаусыз тыпылдаган тамчы шикелле миен чүкеп торган «кысыр»ын, мыскыллауларын, «читтә балам бар», дип күрәләтә алдауларын, «китәм», дип куркытуларын, кимсетүләрен, үзенең тупылдатып бала сөяр чакларында чит балаларга карап өзгәләнүләрен бер-бер артлы хәтерлөп барды, ике битеннән ике су юлы шыбырдап акты да акты... Авылга килеп кергәндә хатынның бит-күзләрен жылы жил сыйпап киптергән, кайнар кояш йөргән назлап эреткөн, хозур табигать тынлыгы жанын тынычландырган, күнеле буп-буш, жип-жиңел һәм... яңа кичерешлөргә шар ачык иде.

Бүләкләр уйнатабыз!

2026 елның беренче яртыеллыгына «Сөембикә» журналына язылып, квитанция күчermәсен редакциягә юллаган абунәчеләребез арасында бәйге оештырабыз.

ЖИҢҮЧЕЛӘРНЕ БҮЛӘКЛӘР КӨТӘ:

«Cozy home»*

кибетләр челтәреннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

*«Коузи Хоум»

«Золотое яблоко»
компаниясеннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

Квитанцияләр
2026 елның
20 гыйнварына кадәр
кабул ителә.

Бүләк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчermәсен редакциягә юлларга кирәк. Квитанция күчermәләрен жибәрүнең берничә юлы бар:
почта аша: 420066,
Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт
редакциянең электрон почтасына:
ssuum@yandex.ru
Сорауларыгыз булса, редакциягә шалтыратыгыз:
8 (843) 222-09-77

«Максидом»

гипермаркетыннан

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

Әлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны www.suuyumbike.ru сайтында укыгыз. Акция 2025 елның 15 ноябреннән 2026 елның 20 февраленә кадәр уздырыла. АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+.
Бүләкләр рәсәмдәге белән тәңгәл килмәскә мөмкин.

Кадрле
«Сөембикә»
редакциясе!

Бу фотода әнием
Шәрифиллина Гәүһәрия
Габделхак кызы. 1969 елның
май аенда төшкән булган.
Аңа ул вакытта 23 яшь.

Һәркемнең үз әнисе турында
бөтен дөньяга белгертәсе киләдер
инде. Мин дә бу хакта күптән
хыялланып йөрдем. Сабырлык,
тырышлык үрнәге булган, опти-
мизмы ташып торган әниемнең
тормыш юлына күз салам да,
үземә гел бер сорау бирәм:
«Кайдан килгән аңа тормышны,
кешеләрне шулкадәр ярату?»

1946 елда Балтач районының
Кенәбаш авылында туган әнием
5 яшендә әнисез кала. Әтисе – ми-
нем Габделхак бабам – аны үзе
генә үстерә. Әни назын аңа әти-
сенен бертуган Гөлсем апасы һәм
әнисе ягыннан Миңсылу әбисе
бирә.

– Истәлеккә бер генә фотосы да
юк. Күзләремне йомып, әниемнең
йөзен, чәчләрен, аның нинди
булуын күз алдыма китерергә
тырыша идем, – дип сөйли әни.
Шул чагында аны кызганудан
күзләремә яшьләр тула.

Үсә төшкәч, әтисе аңа әнисе
Гыйлембануның бик дини булуын
әйтә. Үзе дә кызына кечкенәдән
догалар ятлата.

Әнинең чисталыгына, уңганлы-
гына исем китеп, сине бу эшләр-
нең барысына да кем өйрәтте, дип
сораганым да булды. «Әти өйрәтте.
Белмәгәннен кешедән күрәп өйрән-
дем», – дип җавап бирә иде ул.

Безнең әни үзен бик бәхетлегә
саный. Тормышымда гел яхшы
кешеләр генә очрады, ди.

1964 елны 10 нчы классны
тәмамлагач, Казанга китеп укырга
мөмкинлегә булмый аның. Ул ел-
ларда паспортны һәркемгә дә
бирмиләр бит. Шул вакытта аңа
Кенә мәктәбенең директоры Фаяз
Ибраһимович ярдәм кулы суза.
Мәктәптә яхшы укыган кызны
житәкләп диярлек Арчага алып
барып, Бөрбаш авылына пионер-
вожатый юллагасы ала.

Әнә бу фотога да ул Бөрбашта
эшләп йөргән чагында төшкән
инде. Кара дулкын чәчләре иңбаш-

ларына сибелгән, үзе күбәләктәй
жиңел гәүдәле яшь кызны монда
бик жылы кабул итәләр. Авыл
мәктәпләренең гөрләп торган
чоры. Стена газеталары чыгаралар,
Бөр елгасы буйлап походларга
баралар, концерт-театрлар оеш-
тыралар, Сабантуйлар, Яңа еллар
да яшыләрсез генә була димени?!
1967 елда мәктәп бинасы яңгач,
яңа мәктәп төзүдә дә катнаша
алар. Әни дә бу эшләрнең үзәгендә
кайный.

Фатир хужасы Әсхәпҗамал апа
уңган кызны мактап туя алмый.
Әни кияүгә чыкканчы, жиде ел
әниле-кызлы кебек яши алар.
Ап-ак чәчле, яулыгын бөтен килеш
татарча бәйләгән Әсхәпҗамал апа-
ны мин дә хәтерлим. Әни белән
хәл белешергә барганда ул безне
һәрвакыт мич коймагы белән сый-
лый иде. Кечкенә генә бу өй ми-
нем күңелемдә ап-ак миче, кардай
ак тәрәзә пәрделәре, чигүле ак ка-
рават япмалары, бусагадан өй тү-
ренә кадәр жәелгән тукулган па-
ласы белән истә калган.

Бөрбашта эшләгәндә атна саен
25 чакрым юл узып, әтисе янына
кайтып йөри әни. Анысы да үзенә
күрә бер батырлык булган бит,
чөнки машиналар бик сирәк
йөри, күп араны жәяү узарга туры
килә. «И кызым, бу салкыннарда
атна саен кайтып йөрмәсәң дә
була, – дип каршы алса да,
соңыннан: – Ярый әле кайттың.
Син кайткач, күңелле була», – ди
аңа бабай. Әтисен күрәп, өен
жыештырып, ризыгын пешереп
китүе әнинең үз күңеленә дә
рәхәтлек биргәндер.

1971 елда алар әтием Мансур
белән кавышалар. Житмешенче

шәһәр

Фото: Анна Арахани

яшьләре белән барган кайнана-кайната, әтиңең авыру абыйсы яшәгән кечкенә генә өйгә килең булып төшә әни. Шуң ук елны бергәләшеп зур өй салырга керешәләр. Бер-бер артлы туган балалары, яшьлеге, әтигә булган мәхәббәте, тормышны яратуы көч биргәндер инде аңа. Әле кияүгә чыкканчы ук Казан дәүләт педагогика институтының тарих-филология факультетына укырга кереп, аны да уңышлы тәмамлай. «Әби-бабагың сезне кечкенәдән алып калып карадылар», – ди әни. Үзе дә Хәтирә әбием белән – 17, Идиятулла бабам белән 19 ел яшәп, аларны карап, тәрбияләп соңгы юлга озатты.

Институтны тәмамлагач, 30 елдан артык Бөрбаш урта мәктәбендә татар теле һәм әдәбияты укытты әни. Апам белән мин дә укытучы һөнәрен сайладык. Булачак һөнәребезгә мәхәббәт орлыкларын күңелгә әни салды. Татар әдәбияты дәресләрендә ул тасвирлаган геройларга ияреп, әллә кайларга китә идек. Үскәч, мин дә, әнием кебек, укытучы булам дип, хыял дөньясына чумам.

Үл бүген дә эзләнүчән, белемгә омтылучан. Лаеклы ялга чыккач мәдрәсә тәмамларга да, оныкларың үстерешергә дә өлгерде. Инде дистә елдан артык дини мәжлесләрдә Коръән укып, мөнәжәтләр көйләп, Аллаһының кушканнарын үтәп, тыелганнарыннан тыелып яшәргә тырыша. Әни яшәгән йорттан туганнар, күршеләр, дуслар, әни укыткан укучыларың өзелеп тормый. Үл укучыларың күбесе инде үзләре күптән әби-бабай, тик шулай да яраткан укытучыларының хәлен белергә, бәйрәмнәр белән котларга һәрвакыт вакыт табалар. Әни үзе дә аларның шатлыкларына сөенеп, кайгыларына көнөп яши.

...Әнием янына кайтып барам. Олы юл чатыннан борылгач ук күзем тәрәзәгә төшә. Тәрәзәдә ут бар, әниемнең гөлләре шау чәчәктә! Бу мизгелдә мин иң бәхетле кеше!

Фирдия ЛАТЫЙПОВА.

Кремль янындагы Казансу ярынан жәяү йөрергә яратучылар күп. Монда хәзер жәен дә, кышын да бик матур, жәяүлеләр өчен уңайлы сукмак салынган.

Һәр иртәне юллары бу тирәдән узучылар пәсиен ияртеп һава сулап йөргән бер ханымга игътибар итми калмагандыр. Казанда яшәүче Рита Исламова үл.

13 ел буена яратып тәрбияләгән пәсие кая барса да артыннан калмый аның. Рита апа өчен үл инде күптән гаиләнең бер әгъзасына әйләнгән. «Теле генә юк. Теле булса, көне буена сөйләшер идек», – дип яратып сөйләше иде Рита апа аның турында. Тик, кызганыч, хәзер инде үткән заманда сөйләргә мәжбүр, чөнки яраткан пәсиен күптән түгел генә жир куенына тапшырган. «Бу нинди пәси?» – дип сораучыларга: «Мин – Минзәлә өязеннән герцогиня Альба», – дип шаяртып таныштыра торган була хужасы аның белән. «Бик акыллы иде үл. Беркайчан да өйне пычратмады, гел урамга чыгарга сорады. Кайчагында өйдә бикләнеп калып, ачып чыгарырга кеше булмаса, балкон тәрәзәсеннән – икенче каттан сикереп төшә. Шуннан соң без аңа Парашютистка дигән тагын бер кушамат тактык, – дип искә ала пәсиенә кызык гадәтләрен Рита апа. – Подъезд төбәндә минем кайтканны көтеп утырырга ярата иде. Инде көтеп-көтеп тә, вакытында кайтып житмәсәм, күршебезнең ишеген тырмый. «Сезгә кереп торыйм әле», – дип әйтүе, янәсе. Күршеләрдә берәз кунак булганнан соң өйгә ашыга».

Этләр-пәсиләр хужаларының хәлен алдан сизә, алар өчен кайгыра, диләр бит. Хак сүзләр бу. Рита апа авырып хастаханәгә кергәч, Альба да ашаудан кала. Өч көн буена тамагына бер валчык ризык капмаган пәсине күршеләре көчләп ашатырга мәжбүр була. Рита апа савыгып кайтканнан соңгына Альбаның ризыкка, дөңяга гәме барлыкка килә. «Әшем буенча бер-ике көнгә китеп торырга туры

килсә, бик үпкәли, кайтач берәз «сөйләшми» йөри әле.

Урамга йөрергә чыкса, Альба юлында очраган һәр маэмай белән дуслашмакчы. Зурмы-кечкенәме – аңа эше юк, үл һәрберсә белән дус булырга тиеш. Шулай бер эткә гыйшык төштә бит Альбаның, – дип исе китеп сөйләше Рита апа. – Кара-каршы утырдылар да, берберсенә текәлеп, дөңяларын оныттылар. Этнең хужасы чак кузгатып алып китте. Икенче көнне Альба кабат шуң урынга килеп утырып, озак көтте әле үзенә дустын. Көтеп-көтеп тә күренмәгәч, бик ямансулап кына артымнан кузгалды».

Рита апа шушы көннәрдә үзе дә 85 яшен тутыра. Үз гомерендә күпне күргән, балачаклары авыр сугыш елларына туры килгән аның. Актаныш районы Пучы мәктәбен тәмамлагач, зур үжәтлек һәм тырышлык белән Казан дәүләт университетында белем ала. Озак еллар Казан милли тикшеренү университетының исәпләү техникасы өлкәсендә эшли. Бүген үл балалары өчен хөрмәтле әни, оныклары өчен иң яраткан дәү әни.

Олы яшьтә булса да, аның күңел көрлегенә, гел яхшыны гына уйлавына, алга карап яшәвенә сокланырлык. Әле тагын күп еллар шулай булсын иде.

Алия РӘХИМОВА-СИПОВА.

Чаллы шәһәре.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

ЯШИСЕ КИЛЕП ЯШӘУ

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Бу яшьтәге кешегә бүләк сайлау бик авыр... Рәйсә апаның бөтен нәрсәсә дә бар аның. Бер-ике ел элек туган көне алдыннан: «Сиңа нәрсә алып бирим, кирәк әйберең юкмы?» – дип сорадым. «Биткә һәм кулга берәр крем ал әле», – диде. Кердем кибеткә, эзлим, аннан аңладым: аңа туры килгәннән үзем таба алмаячакмын. «Кызлар, миңа 90+ кирәк», – дим. Моңарчы болай дип аларга берәү дә мөрәжәгать иткәне булмаган, күрәсең...
«Ул яшьтә крем сөртенүче нинди әби ул?» – диләр. Телефоннан фотосурәтен табып күрсәттем. Быел менә: «95+ дигән кремнарыгыз кайсы киштәдә?» – дип шаккаттырыммын инде аларны...
Гөләндәм белән Венера икесе беравыздан: «Без аны бианай итеп кабул итәбез инде», – дип торса да, Рәйсә апа аларның кайнана-лары түгел. Түбән Кенә – Рәйсә апаның туган авылы да түгел, әмма гомеренең көзен аңа шушында үткөрү насып булган. Үз аңында, камил зиһенендә, аяк өстендә килеш 100 (!) яшьлек юбилеен каршылаган көннәре.

Балтач районының Түнтәр авылы кызы Рәйсә апа. Этисе Сәмигулла белән әнисе Фәрхиҗамалның унөч балалы зур гаиләсендә уникаль бала булып дөньяга килгән. Балтач урта мәктәбен 1943 елны тәмамлый ул. Нәрсә эшләргә теләсә, нинди хыялларың бар дип сорап тормыйлар: РОНОга чакырып китерәләр дә кулына укытучы итеп билгеләнүе турында кәгазь тоттырып, Субаш җидееллык мәктәбенә җибәрәләр. «Балакаем, син кем белән килдең соң? Әле бит үзең дә сабый гына!» – дип каршы ала аны

авыл Советы рәисе Мөнәвәрә Вәлиева... Класс җитәкчесе итеп билгеләләр, сыйныфта – 42 бала. Күбесе күчмичә, икенче елга утырып калучылар. Аларга – 15–16, ә Рәйсәгә 17 яшь. Үзенә мәктәпкә юлама язган инспекторның: «Балалар белән уйнап-көлеп сөйләшмәгез, җитди булыгыз», – дигән бердәнбер киңәш иштә тотып, беренче дәресен башлый. «Соңыннан очрашканда: «Рәйсә апа, сез бик таләпчән идегез», – дип күпләре айтте. Таләпчән булырга тырыштым инде... Әмма тавышымны күтәреп кычкырма-

Фәрхиҗамал белән Сәмигулланың ул-кызлары, килең-кияүләре, оныкларының педагогик стажы 500 елга якын!

дым, һәрберсенә исеме белән дәштем. Алар белән бергә жырладым, биедем, шигырь сөйләргә өйрәттем», – ди ул.

Сугышның иң авыр вакыты бу, балалар ач, ялангач, чабаталы... Мәктәпкә килмәсәләр, укытучы аларны өеннән барып ала. Нинди генә эш кушмыйлар укытучыга?!

Фермага төнгә каравылга да чыгалар, уракта да эшлиләр, сөт тә жыялар... Япъ-яшь дип тормыйлар, Рәйсәне комсомол секретаре итеп сайлап куялар. Колхоз артка кала башласа, бюрога аны да чакыралар: елый-елый жавап биргәннәрен әлегәчә хәтерли... Бер-бер артлы сайлау кампанияләре уза. Рәйсә – сайлау кампаниясе секретаре: укытучылар өйдән өйгә йөрөп, халыкка моңарчы бер тапкыр ишетмәгән фамилияләрен ятлаталар... Йөргән атны куарга яхшы, диләр. Мәктәп салкын, шуңа күрә укытучы кызлар, жылырак булып, ишле гаиләгә фатирга керергә тырыша. Шимбә җитсә, авылга кайтырга ашыгалар – өйдән аз булса да ашарга нидер алып киләләр. Җитмәсә, шул көнне педсовет куялар...

Авыр вакытлар, әмма аның яшылгәненең иң матур чагы да бит бу! Балтач мәктәбендә укыганда сәхнәдән төшмәгән, спектакльләрдә катнашкан кыз, шул тәҗрибәсен искә алып, авыл яшьләре, укытучылар, балалар белән клубта концертлар оештыра, спектакльләр куя башлый. Рәйсә – үзе режиссер, үзе төп рольләрен башкаручыларның берсе.

Субаш җидееллык мәктәбе укытучылары Мирхәйдәр Фәйзиниң «Асылъяр» драмасын әзерлиләр. Репетицияләр кичен, суык яки түшәмгә эленгән лампалар яктысында уза. Халык яратып кабул итә! Алкышлардан дәртләнеп киткән «артистлар», Чепья районының күп кенә авылларында гастрольдә булып чыгалар. Сугыш елларының салкын кышы, атлы чана, аңа спектакльдә катнашучы ике бала утырган, калган укытучылар ат артыннан жәяү атлый. Сәхнәдә марлядан тегелгән күлмәкләрдә уйныйлар, ә клуб ягылмаган – су катарлык салкын, халык өс киemenнән туңып утыра...

Кыш уртасында, авыллардан жыйнап, Чепья районы исеменнән 12 кешене Казанга, «Яшь талантлар эзлибезд» дигән конкурстка җибәрәләр. Кем нәрсәгә сәләтле, жюри каршында шуның белән чыгыш ясый. Рәйсә башта Хәй Вахитның «Кире малай» поэмасын сөйли, аннан жыр суза. Баянда аңа атаклы композитор Заһид Хәбибуллин үзе уйный! Башкаларны кайтарып җибәрәләр, ә аны алып калалар. Икенче көнне тагын да зуррак составтагы жюри каршысына чыгып баса. Сәхнәдә уйнаган рольләрен сөйләттереп карыйлар, сораулар бирәләр. Ахырда: «Сенлем, син укытучы түгел, артист булырга тиешсең!» – диләр. Академия театры сәхнәсендә, шушы бәйгенең йомгаклау концертында чыгыш ясаучы бәхетлеләрнең берсе була ул. Радиога чакыралар – аны Фәйзи Йосыпов, Айрат Арсланов, Мәрҗам Арсланова кебек нәфис сүз осталары тыңлый. «Син – сәхнә кешесе, кил, көтәбез!» – дип озаталар.

Канатланып районга кайтып төшә Рәйсә. Әмма РОНО аны... эштән җибәрми. Барысын ташлап, чыгып китә торган чор түгел – канатлар киселә... Казанга китә алмаячагын аңлагач, үзенең бөтен көчен укытучы һөнәренә багышлый.

Ниһаять сугыш та тәмамлана. «Никадәр өмет белән яшәсәк тә, сугыш беткәнгә башта ышанмадык. Аннан тагын да зуррак дәрт белән эшли башладык», – дип искә төшерә ул көннәрен Рәйсә апа.

Сугыштан соң алар мәктәбенә директор булып Зөбәер Юнысов дигән фронтовик егет килә. Танк училищесын тәмамлаган, сигез ел хезмәт иткән, утны-суны кичкән политрук, Дан орденының тулы кавалеры! Озын толымлы, чибәр, яшь Рәйсәгә аның күзә төшүе гажәпмени?! Озак та тормый яшьләр өйләнешәләр. «Кияүгә чыгарга исәбем юк иде әле – 20 яшьтә генә идем бит. Берүгә дә бирмәде... Директор кешегә каршы тора алмаганмындыр инде», – дип елмая Рәйсә апа. Матур яши алар! Икесе дә тырыш. Укытучыларга мал асрарга рөхсәт ителмәгән еллар: Рәйсә белән Зөбәер бакчасында ни генә үсми! Авыл халкын шаккаттырып, тәрәзә рамнарыннан ясалган теплицага кадәр куялар. Иң беренче «Москвич» машинасын Зөбәер сатып ала. Икәү санаторийларга китеп баралар, Сочи, Гагра, Ташкент, Иркутск шәһәрләрен, Байкалны барып күрәләр. «Сәяхәтләр укытучының дөньяга карашын киңәйтә, аңа кешеләр белән очраштыра, – ди Рәйсә апа. – Сугыш чыныктыргандыр безне – авырлык күрмәсәң, җиңеллекнең рәхәтен белмисең».

Ирен бер мәктәптән икенчесенә директор итеп күчәрәп йөртәләр: Субаш, Түнтәр, Чепья, Шеңшеңәр, Пыжмара... Үзе әйтмешли, энә кайда – жеп шунда: аңардан Рәйсә апа да калмый.

– Мәктәпләрдә бик зур үзгәрешләр башланды. Без эшләгән Пыжмара мәктәбе ул чакта урта мәктәп иде инде. Минне укыту-тәрбия эшләре буенча директор урынбасары итеп куйдылар. Арча педучилищесына җибәрәп, үзбездә яшь укытучылар әзерли башладык. Сәнгать исә коллективны берләштерү чарасына әйләнде. Пыжмара мәктәбенә килгәндә 30 яшьтә идем. Инде белемем дә, тәҗрибәм дә җитәрлек. Миңа өстәмә эш йөкләнде – балалар белән концерт-спектакльләр оештырырга кушылды. Авыл яшьләре белән дә эшли башладык. «Галиябану», «Зәңгәр шәл», «Казан сөлгесе», «Шоңкар»ны куйдык. Һәрвакыттагыча, режиссер да, жырлы төп рольләрдә дә үзем... Сатуда бу пьесалар басылган китаплар юк: рольләрен кулдан күчәрәп язабыз. Мин үзем беркайчан суфлер белән уйнамадым, рольләрен ятлый идем – артистларымны да шуңа өйрәттем.

Спектакльләр белән авылларда йөрибезд, билет сатып азрак акча жыйабыз. Аннары шул акчага Казаннан рәссам чакыртып декорация ясатабыз. Авыл уяңды! Көтәләр, тагын нәрсә куясыз, диләр. Балтачның үзәндә, Малмыжда да чыгышлар ясадык. Район данын якларга үзешчәннәрнең смотр конкурсына җибәрделәр – «Казан сөлгесе» белән I дәрәжә дипломга лаек булдык! Кукмарага халык театр-

«Сугыш чыныктыргандыр безне –авырлык күрмәсәң, жиңеллекнең рәхәтен белмисең».

■ Рәйсә апа
ире Зөбәер
белән.

■ Дәртләнеп
эшләгән еллар.

лары бәйгесенә бардык – II дәрәжә диплом алып кайттык. Күренекле режиссер Равил Тумашев, Казан радиосыннан чыгыш ясап, коллективыбызны да, мине дә мактап сөйләде... Ул авыр вакытларда сөнгәт безгә коллективны туларга, авыл кешеләре белән аралашырга ярдәм итте... Пыжмарада 26 ел укыттым – ул минем туган авылыма әйләнде...

Нәкъ менә шул елларда авыл халкы укытучы Рәйсәне «артист» дип атый башлый. Гомумән, үзе укыткан һәр авылда аны укытучы-артист дип беләләр. «Мин – авыл укытучысы. Зур сәхнәләрдә уйный алмавыма, укытучы булып калуыма үкенмим. «Артист» дигән зур исемне миңа халык бирде, шуңа күрә ул икеләтә куандыра, димәк, артист булу теләгем дә чынга ашты. Ул чакта без Чепья районы идек әле, театрлар гастрольгә килсә, берсен дә калдырмыйча карап бара идек. Артистлар арасында танып дөшүчеләр, «качкын кыз», дип, аркамнан сыйпап китүчеләр булды, – ди Рәйсә апа. Аннан елмаеп өсти: – Бер генә үкенечем бар: без эшләгән елларда укытучыларга атказанган исеме бирелмәде. Ә театрда мин ул исемне барыбер алган булып идек».

Түнтәр, Чепья, Шеңшәңәр, хәтта Пыжмара мәктәбенә күчкәч тә математика фәннән укыта әле ул. Шул елларда

Казан укытучылар мәктәбен тәмамлый. Читтән торып Казан дәүләт педагогика институтында белем ала һәм татар теле һәм әдәбиятын укыта башлый. Исемнәр дигәннән, 41 ел хезмәт стажы булган укытучыда мактаулы исемнәр дә житәрлек: РСФСРның халык мәгарифе отличнигы, «Аеруча хезмәт күрсәткән өчен медале», «Хезмәттәге батырлыгы өчен» медале, «Социалистик ярышта жиңүче», «1941–1945 елгы Бөек Ватан сугышындагы фидакарь хезмәте өчен» медале, Бөек Жиңүнәң 40, 50, 60, 70, 80 еллыгы уңае белән бирелгән медальләр, «Хезмәт ветераны» медале... Ижади эшләрче укытучы, оста оештыручы житәкче Рәйсә Сәмигулла кызын 1981 елда: «Ул – укытучыларның укытучысы, районның сәхнә йолдызы булды, мәктәбездә үз эзен калдырып китә», – дип, зурлап лаеклы ялга озаталар. «100 яшькә кадәр яшәү турында уйламадым, ә менә өлкән укытучылар кебек пенсиягә кадәр житсәм икән, дип хыялландым», – ди ул.

Лаеклы ялга чыгуга ире Зөбәер вафат була. Сугыш яралары гаярь ирне шулай иртә алып китә... Алты ел ялгыз яшәгәннән соң ул кабат кияүгә чыга – Малмыжга күченә. Икенче ире Әхәт белән егерме ел бергә гомер итә. Малмыжда да үзен яраттырырга өлгерә: очрашуларга йөри, жырлый. Үзе әйтмешли, ул чакта яшь була бит әле.

Кабат ялгыз калгач, аны бертуганнарының балалары үзләренә ала. Башта – сугыш елларында Балтачта РОНО мөдире булып эшләгән Мәһриҗамал апасының кызы Рәйхана белән кияве Габделнур аны Нократ Аланына алып кайталар. Дүрт бүлмәле фатирларында иң зур, иң якты бүлмәне аңа бирәләр. 2014 елда Рәйхана вафат булгач, Фатыйма апасының (ул да югары белемле укытучы!) кызы Илсәяр Казанга алып китә. Әмма гомер буге авыл жирендә көн иткән кешегә шәһәр ятрак була шул... Ун ел элек, урын өстендә яткан әниләрән жирләрә, Айдар аны үзләренә – Түбән Кенәгә алып кайта: ике катлы зур йортларының беренче катындагы иң зур, иң матур бүлмәне Рәйсә апага бирә. «Йорттан йортка йортмик, бездә генә торсын, дидем. Әтиңең васыяте бу. «Апагыңны зурлап озатыгыз», – дип үзе телләп әйтеп калдырды», – ди ул.

Айдар – Рәйсә апаның төпчек энесе Галинең улы. Кайчандыр Гали Сәмигуллинны Түбән Кенәгә эшкә җибәрәләр. Шушы авылда ул булчак җәмәгәте Әлфинурны (әлбәттә, укытучыны!) очрата. Шушында 25 ел мәктәп директоры булып эшли. Түбән Кенә урта мәктәбендә тирә-юньдәге унбер авылдан килеп белем алалар! Югарыдагы житәкчеләр: «Бу авыл тиздән бетә», – дип, урта мәктәпне Карадуганга күчәргәч тә, Түбән Кенәнең гомерен озынайту өчен, югары урыннарда эшләрче якташлары, авылдашлары ярдәме белән яңа мәктәп салдыра. Унбер еллык мәктәпләре бүген дә гөрләп эшләп ята – кырык өч балага белем бирәләр энә. Мәктәпнең ишекләре ачык булгач, авыл да яши.

Гали ага апасы Рәйсәнең зур горурыгы була. Туганнар аралашып, бер-берсенә кунакка йөрешеп яшилар. «Бездән 45–50 чакрымдагы Пыжмарага – Зөбәер жизни белән Рәйсә апаларга ат белән барган чакларыбызны хәтерлим. Алардан күрәп, без дә теплица ясадык – 1 Май бәйрәменә кыяр ашый идек инде. Рәйсә апа Малмыжга – Әхәт җиз-

нигә кияүгә чыккач, аларга чия жыярга йөрдек. Ике ире дә бик әйбәт булды аның», – дип сөйли Айдар. Ул – гаилә фермасы башлыгы, зур умарталык тота: аның умарталыгынан суырткан балны республикада узучы күп ярминкәләрдә очратырга мөмкин. Мәшәкәтләрә житәрлек... «Рәйсә апаны алып кайткач, безнең кортлар күч аертмый башлады, – дип шаярта ул. – Венера белән мал-туарларны карап керәбез дә, апага иртәнге чәй әзерлибез. Олы кеше-не көйләмичә булмый... Без жынып умарталыкка төшкәндә, кортлар инде аерткан була, шулай итеп күрми калабыз».

Сүзгә Айдарның абыйсы Илдарның хатыны Гөләндәм (ул да укытучы!) дәвам итә:

– Безнең Айдар бик кешелекле, ә киләндәшем Венера – сабыр кеше. Әти белән әнине дә бик әйбәт карады алар. Авыр, дип беркайчан зарланганы юк Венераның. Атна саен Рәйсә апаны мунча кертә. Балалары Алинә белән Азат та аны үз әбиләре кебек күрә.

Берничә ел элек Гөләндәмгә Рәйсә апаны Пыжмара мәктәбенә юбилеена озата барырга туры килгән. «Ул сәхнәгә чыккач, бөтен зал аягүрә басып кул чапты. «Аның дәресләре шулкадәр кызыклы үтә иде – артист бит! – тын да алмый тыңлый идек», – дип сөйләделәр. «Дәрес алып барганын ачык тишегеннән карап торган чаклар бар иде. Театр караган кебек... Аны укучылар шундый ярата иде», – диделәр. Юбилейда аны килеп чаклаучыларның санын да югалттым. Кая гына барсак та, укучылары очрый – салам әйтеп жибәрәләр. Янына хәл белешергә килүчеләр дә бик күп – Айдар белән Венерадан кеше өзелми. Укучылары гына түгел, туганнар да бик күп бит», – ди ул.

Әйе, туганнар күп аларда. Нәсел саллы! Гали ага үз вакытында шәжәрәләрен төзеп калдырган – 1600 нче елларга кадәр бабаларын беләләр. Ә Рәйсә апа бүгенге көндә нәселләренә иң өлкән кешесе! Аның озак яшәү сәре турында сөйләшәбез.

– Моңың сәре гади – аның яшисе килә! Улыбыз Азатның кызы Әмирә туды да: «Менә бит, китеп барган булсам, аны күрмәс идем», – диде. Алар икәү шундый дуслар – кайтып керүгә, Әмирә иң элек «әби», дип, аның янына йөгәрә, бөтен уенчыгын аңа ташый... Рәйсә апаның әле бөтен нәрсәдә гаеми бар: телевизордан «Яңалыклар»ның бер чыгарылышын да калдырмыйча карап бара. Күзәшәктей яхшы күрә – операция ясапты. Берничә газета алдырабыз: жомга килгән газеталарны ул инде дүшәмбегә укып бетерә. Бер хәрефен дә калдырмыйча! Аның өчен махсус кроссвордлар газетасына язылдык. Көтеп кенә тора! Барысын да чишеп бара. Ашарга утырган жирдән дә: «Бер сүз искә төште әле», – дип торып китә кайчак. Хәтерә искичек әйбәт! Укучылары килгәндә, шалтыратканда, аларны гына түгел, әти-әниләренә кадәр хәтерләп сөйли... Хоккей карарга ярата, мунчада чабындырырга куша. Кан басымын үлчәп, язып бара... Чәйне бал белән генә эчә... Ризык сайламый, әмма боткаларны ярата төшә...

Туганнары шулай ди. Инде Рәйсә апаның үзен тыңлыйк.

– Әти безгә гел: «Балалар, сез мулла-ишаннар, мәдрәсәләр белән шаулап торган Түнтәр авылында тудыгыз. Үзем укый алмадым, әмма сезне белемле итәсем килә.

Васыйтем шул: туганнар үзара бер-берегезгә кырын да карамагыз. Нинди эштә эшләсәгез дә, кешеләргә игелек, изгелек кылырга тырышыгыз», – дия иде. Әни – әтидән яшрәк, ул аның күзенә генә карап торды. Әти – һөнәрле кеше, балта остасы иде, чабата да ясады, итек олтаны да салды... Безне күбрәк әни карап үстерде. Кич чыга башласак: «Кычырып көлмәгез, егетләр сезнең күлмәк итәгенә генә кызыксын», – дия иде. Алар сүзеннән чыкмаска тырыштым, шуңа да бу яшыңа кадәр әти-әниңнең хәер-фатыйхасында яшим дип уйлыйм. Аллага шөкер... Элек безгә бу сүзгә әйтергә ярамады, хәзер мин аны рәхәтләнеп авыз тутырып әйтәм.

Мин үземә гел максат куеп яшәдем. Авыр сүзләренә күңеләмә якын алмыйча уздырып жибәрергә тырыштым. Матур киенергә яраттым – шәһәрдә яшәүче туганнарым гел киём-салым жибәрәләр иде.

Балам булмагач, картайгач кем карар, дигән сүзгә күп ишеттем. Шөкер, туганнарым бик әйбәт. Моңа кадәр дә кадердә яшәдем. Әтиләренә сүзен зурлап, мине хөрмәтләп Айдар менә Кенәгә алып кайтты. Ике туган, ике килән тәрбиясендә яшим. Алар мине әниләре урынына күрә. Авыл халкына да рәхмәт, «Галинең апасы» дип жылы каршыладылар...

Элеккеге укучылары хәл белешергә килгәндә гел: «Апа, тавышыгыз һаман да элеккечә!» – дип сокланалар икән. Их, сезгә Рәйсә апа Гәрәеваның төгәл, төзек жөмләр, куелган тавыш белән ничек матур сөйләшүен ишеттерә алмыйм. Аны тыңлаганда күңел ял итә... Балтач халкы белми әйтмәгән – артист инде, артист!

РЕДАКЦИЯДӘН: Рәйсә апаның күпсанлы туганнары – Сәмигуллиннар, Гобәйдуллиннар, Хәсәновлар, Рәхимовлар, Исхаковлар гаиләләре аны күркәм юбилее белән котлый! Рәйсә апада яшәү дәрте сүнмәвен теллиләр!

■ Тормыш ул гел рәхәтлек дигән сүз түгел. Бәхет – бер мизгел генә. Эшләсәм дә, сәхнәдә уйнасам да, күрделәр – шуңа бик канәгать булдым. Укучыларым уңышларга иреште – бу да зур бәхет булып тоелды.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

«НЫРТЫ ЧЕЛТӘР БӘИЛӘМЕН ЯҢАРТТЫМ»

Татарстанның халык һөнәрчелеге остасы, 40 еллык стажга ия педагог Альбина Петровна ОБРЕЗКОВА – талантлы, мөхтәрәм ханым-нарыбызның берсе. 2023 елда ул Өлкәннәр көне кысаларында Казан мэриясе уздырган «Алтынбикә» матурлык һәм зирәклеке бәйгесендә 50 катнашучы арасында беренче урынны яулады. Аның кул осталары бәйгеләрендәге җиңүләре дә хәттин ашкан! Альбина ханым «Татарстанның 100 иң яхшы товарлары һәм хезмәтләре» конкурсы лауреаты да эле!

Альбина Петровна, аңлавымча, сез татар жирендә үсмәсегез дә, биредәге борынгы гамәли сәнгать төрен яңарткансыз...

– Шулай, мин озак еллар дәвамьнда жиякләр ярдәмендә катлаулы челтәрле киём-салымнар бәйлим. Әйе, еракта туып-үстем, Коми Республикасының Палевицы авылында. Сугышка кадәр тарих дәресләрен укыткан кадерле әтием 1942 елда Сталинград янында барган сугышта һәлак булгач, әнием мине берьялгызы үстерде. Сүз уңаеннан, әтиңең өч бертуганы да сугышта башларын салган... Апрельдә туганмын, ә әтием сентябрьдә инде батырларча һәлак тә булган. Ул кызы тууын белеп үлгән. Миңа Ариадна дигән исем кушуларын теләгән икән. Авыл Советына туу турындагы таныклык яздырып алып кайту өчен киткән туганыбыз гына барып житүгә үк бу исемне оныткан, һәм өйгә яңадан кайтып тормыйча, исемемне Альбина дип яздырткан.

Сыктывкар педагогика училищесын тәмамлагач та республиканың Кузьмә авылына юландым. Бер кулымда – мандолина, икенчесендә – чемодан. Безне бит хезмәт, жыр дәресләрен алып барырга да әзерләделәр. Биредәге ханымнар: «Синә монда бик күңелсез булып инде. Менә Казаннан да бер фельдшер килгән иде. Бер ел эшләде. Ялга кайтып китте әле, Казанда эш табачак та, кире монда әйләнәп кайтасы түгел икән», – дип аңлаттылар. Ә фельдшер Юрий Обрезков авылга кире кайтты, таныштык, тиз арада дулаштык. Нәтижәдә, тату гаилә дә корып жибәрдек. Инде менә 63 ел бергә. Юрий өч елын туырганчы эшләде, мин дә мәктәптә ике ел рус теле һәм әдәбияты, жыр дәресләрен алып бардым, мандолинада бик яхшы уйный идем бит. Аннары Казанга кайттык. Юра Казан дәүләт медицина институтының кичке бүлегендә укый башлады. Мин исә, кызыбыз Ирина тугач, кайнамам янына – Саба районының Әбди авылына кайтып, шундагы мәктәптә укыттым. Хәзер бу авыл Питрәч районына карый. Сыктывкар дәүләт педагогика институтында читтән торып югары белем алдым. Улыбыз Николай туды.

Челтәр бәйләменә килүем күптән. Төнъяк территорияләрдә үскән кыз балаларның күбесе челтәр бәйли белә. Берзаман мәктәп программасына «Туган якны өйрәнү» дәресләре өстәлдә, шулчак укучылардан, жирле гамәли сәнгать төрләрен яхшы белсеннәр дип, өйләрендә сакланучы кул эшләнмәләрен алып килүләрен үтендем. Балалар хәйран күп кул эшләнмәләре алып килделәр. Кайнамам Васса Ивановнага да кул эшләнмәләрегез юкмы соң, дип мөрәжәгать иттем, ә ул сандыгыннан ике метр озынлыктагы, тәрәзәләр өстенә буйдан-буйга эленүче челтәр тотылган кашаганы, челтәрле сөлгеләрен, челтәрле мендәр тышлыкларын чыгарды. Шулкадәр дә нәфис матурлыкны күреп хәйран калдым! «Биредә челтәр бәйләүчеләр күп иде, мин дә бәйләштердем. Әбдидә ике «модница»ның берсе мин идем, челтәрле киёмнәр генә киеп йөрдем!» – диде кайнамам. Бар да шуннан башланып китте дә инде. Кызыксынып, челтәр бәйләүчеләргә эзләргә керештем,

ни шатлык, гасырлар аша күчкән үрнәкләрнең берничесенә тап булдым. Сакланып калган челтәрләрнең фотоларын, схемаларын даими туплый бардым.

Тормыш дәвам итте, без инде Казанда яшәдек, ирем гомер буге табиб һөнәрендә булды, ул – Татарстанның атказанган табибы, хәзер лаеклы ялда. Мин исә мәктәптә рус теле һәм әдәбияты укыттым. Лаеклы ялга чыккач та бер дә тик утырасым килмәде. Ломжа урамындагы «Балалар ижаты үзәге»ндә мәктәп укучыларына «Ватанны өйрәнү» дәресләрен алып бардым, жиякләр ярдәмендә челтәрләр бәйләргә өйрәтергә тотындым. Конкурсларда катнаштык. Бервакыт кызлар белән балалар конкурсында жиндек. Оештыручылар: «Челтәр бәйләүче балалар бөтен Казанга бер сез генә, сезне кем белән дә чагышырып булмый, сез жинүчеләр!» – диделәр. Шуннан соң Татарстан Мәдәният министрлыгы минем талантыма игътибар итте. Казан дәүләт мәдәният институтына укытырга чакырдылар. Андагы студентларны 12 ел дәвамьнда нырты челтәр бәйләменә өйрәттем. Татарстанда шушы сәнгать төре бугенча иң беренче булып укыту методикасын төзедем. Бөтенләйгә онытылган нырты челтәр бәйләме бугенча китаплар нәшер иттем, дүрт житди программа яздым, фәнни конференцияләрдә чыгышлар ясадым. Бәйләм схемаларын ижәт иткәндә татар орнаментларын еш кулландым.

Нырты челтәр бәйләме тарихы еракка барып тоташа бит...

– Әйе. Бу төр бәйләм XVIII гасырдан соң киң таралган. Чөнки Петр I 1722 елда Казанга килгән. Ул чак бакыр рудасын бирегә Уралдан ташыганнар, ә патшага бу бер дә ошамаган. Белемле немецны чакыртып, аннан руда эзләттергән, һәм бакыр рудасы Мамадыш өязенә Әбди волосте территориясендә табылган. 1749 елда ук биредә бакыр кою заводын төзеп куйганнар. Заводта хезмәт куярга теләгән руслар гаиләләре белән бирегә күчкән. Әбди, Зур Нырты, Завод Ныртыда яшәүче кызларны, апаларны жиякләр белән челтәр бәйләү кәсәбенә өйрәткәннәр. Тора-бара жирле үзенчәлекле эшләнмәләр илебиз калаларында гына түгел, хәтта чит илләрдә дә сатыла башлаган. Чөнки Завод Ныртыда халык ихтияжын канәгатьләндерү өчен челтәр бәйләү бугенча тулы бер сәнгать-сәнгать мәктәбе ачылган. Гомумән, мондый бәйләм ысулы Голландиядә барлыкка килгән. Андагы кайбер осталарны Россиягә Петр I күчерткән, алар Ново-Девичье монастырендә тәрбияләнүче балаларны бәйләм бәйләргә өйрәткәннәр, XIX гасыр ахырында илнең егермегә якын губернасында меңнәрчә челтәр бәйләүче булган. Бу һөнәрчелек алпавытларга күп табыш китергән. Ләкин еллар узгач, шөгиль онытылган.

Татарстан Милли музей залына куелган нибары өч челтәр мисалы 1930 елларга һәм ТАССРның Балык Бистәсе авылына карый. Аларны «Разнопромысловик» артеле остасы бәйләгән. Шунның белән шул. Ничек уйлыйсыз: ни өчен музейларыбызда челтәрле борынгы кул эшләнмәләре аз санда гына экспозицияләнгән,

янәшәләрендә тарихы тулырак аңлатылган язмалар да беркетелмәгән?

– Минемчә, без үз тарихи сәнгатебез төрләрен зурлап, кадерләп, аларны һәр көн пропагандаларга тиешбез. Әйтик, мине Мәскәүгә, мәгариф өлкәсе буенча белем күтәрү академиясенә юллаганнар иде. Анда да чөлтәр эшләнмәләремне алып бардым. Академиягә кул эшләрен белгән күп осталар жыелган иде. Бер-беребезне үз сәнгать төрләребез белән таныштырдык. Мин дә татар орнаментлы нырты чөлтәр бәйләмә хакында тәфсилләп сөйләдем. Безне тәҗрибәле оста Ирина Урываева укытты, катлаулы чөлтәр бәйләмнәренә төшендерде. Минем эшләнмәләремне ошатты, аларны, истә калдырып өчендер инде, «Казан чөлтәр бәйләмә» дип атады...

Институтта бик сәләтле студентларыгыз булгандыр бит?

– Әйе, студентлар әүвәл каушап калып: «Бу катлаулы бәйләм икән бит», – дип уфтанып алалар иде. Аннары, өйрәнгәч, жаннары нәрсә тели, шуны бәйләделәр: акча янчыклары, жылпәзәләр, брошкалар, муенсалар, алкалар, галстуклар, якалар, аппликацияләр, күлмәкләр, түбәтәйләр, зонтлар, паннолар, баш киёмнәре... Билгеле, бу ысул да пөхтәлек, игътибар, зиһен, максатчанлык таләп итә. Моңа ир-егетләр дә төшенде. Әйтик, бер студентым, Юрий Назаров, үз диплом эшен заманча туй күлмәгендә чөлтәр элементлар дигән темага яклады. Ул кәләш күлмәгә комплекты өчен искиткеч матур башлык, бөркәнчек-пелерина, нәфис кулъяулык бәйләде.

Нырты чөлтәр бәйләү ысулын башкаларга да еш аңлатасызмы?

– Әлбәттә. Эшләнмәләрем Россия, Германия, Франциядә зур күргәзмәләргә куелды. Күп фестивальләрдә, күргәзмәләрдә, мәдәни чараларда теләп катнашам. 2000 елда Казан Сабан туена Владимир Путин килгән иде. Анда без, осталар, бер тирәгәрәк жыелышып утырдык: кемдер бәйләде, кемдер чикте... Халыкны гамәли сәнгать төрләре белән таныштыру иде инде бу. Берзаман безне бик күп фотографлар фотога төшерә башлады. Башымны күтәреп карасам... алдымда Шәймиев белән Путин басып тора. Үтеп барышлы нәкъ минем янга тукталып, эш барышын кызыксынып карап торалар икән. Республикада нырты чөлтәр бәйләү һөнәрчеләге яңартылуы хакында сөйләдем, Президентлар мине дикъкъат белән тыңлады. Янәшәгә берничә чөлтәрле якаларым элеп куелган иде, шулар арасынан аклы-каралысын алдым да Президентыбызга бүләк иттем. «Сезнең кызларыгыз да кул эше белән шөгылләнәме?» – дип тә сорадым әле. Ул: «Әйе. Берсе бәйли», – дип җавап бирде. Гади генә киенгән – ак футболкадан ул шулай күренде... Гомергә истә калырлык очрашу булды ул! Ә бервакыт, Казан дәүләт мәдәният институты юбилеен бәйрәм иткәндә, яныбыздан узып баручы Президентыбыз Минтимер Шәрип улы, мондый зонт ачыла да, ябыла да аламыни, дип кызыксынды. Бәлки, шаярткандыр. Әлегә чөлтәрле зонтны аңа чын күңелдән бүләк иттек. «Хөрмәтле Сәкинә ханымга бездән бүләк булсын!» – дидек.

Сез Салих Сәйдәшев исемендәге мәдәният йортының ветераннар хорында, «Волжанка» ансамблендә дә җырлагансыз икән...

– Шулай. Рус хорында 25 ел җырладым. Соло-чыгышларым да күп булды. Шигырьләр дә язам. Берничә ел дәвамында Казанның 15 нче шәһәр китапханәсендә лаеклы ялдагы ханымнар өчен «Вдохновение» клубы эшчәнлеген алып барам. Барысын да нырты бәйләмәнә төшендердем. Бәйләгәндә дә җырлыйбыз без.

Гомумән, бу сәнгать төре өчен агач җыякләр кирәк инде, чөлтәр схемасына карап, алар берничә дистә яки берничә йөз данә дә була ала. Җыякләрне каен, юкә, чыршы, артыш, өрәңгә яки имән агачыннан ясыялар. Эш өчен пычкы чүбе тутырылган валик-мендәр, аның тотрыклылыгын тәэмин итүче терәгеч, кижә-мамык яки җитен җепләр, башы йомарланган берничә дистә энә дә кирәк һәм, әлбәттә, чөлтәр схемасы сызылган кәгазьләр. Схеманы валикка беркетеп куясың да рәсемдәге нокталарга энәләр кадап чыгасың. Энәләр саны – схеманың төренә карап. Тәҗрибәле осталар өчен алар 200–1000 данә дә кирәк була ала. Булавкаларга җепләрне чорный-чорный, рәсем бәйләнгән саен, булакчаларны да схемдагы башка нокталарга күчерә барасың.

«Сөембикә манарасы» дигән хезмәтегез ничек иҗат ителде?

– Мин бит Казан ыгы-зыгысына тора-бара гына күнектем. Әбием: «Еракка китәсең, сагынырсың. Туган якта бер уч туфрак алып кит», – диде. Кулъяулыкка бер уч туфрак төрдә, кайнаман белән кайнатам йортына килеп җиткәч, аны йорт янына салдым да туфракка аякларым белән бастым. Төнъякта яшәүчеләрнең шундый горәф-гадәте бар, хәтта Михаил Ломоносов та Мәскәүгә үзе белән туган жир туфрагын алып киткән, диләр. Татарстанда татар халкы тарихын өйрәндем. Сөембикә ханбикә язмышы турында да күп укыдым, «Сөембикә манарасы» дигән эшләнмәгә алындым. Авышкан манара янына барып, уемнан ханбикә белән сөйләшеп, аның кичерешләрен күңеләм аша үткәрдәм.

Альбина Петровна, бүген мондый чөлтәр төрләрен яңартучылар бармы?

– Бар. Гомумән, күп кенә калаларыбызда кайчандыр гөрләп эшләгән мануфактуралар тарихын искә алып, шушы ысуллы чөлтәр бәйләмнәрен төбәк брендына әйләндерергә тырышучы җитәкчеләр бар. Бөтенроссия бәйгеләре дә үткәрелә, узган елларда аларда чит ил осталары да катнаша иде. Ә инде Халыкара чөлтәр бәйләмә ассоциацияләре, гомумән дә, гөрләп эшли!

Чөлтәрле киёмнәрегезне киеп урамга чыккач, халык сокланып карыйдыр?

– Минем төрледән-төрле җепләрдән бәйләнгән жилетларым гына да ике дистә... Яулыкларымның, якаларымның исәбе-хисабы юк. Сумкаларым да бар. Комплектларымның үзенчәлекле булуларын теләм. Әлбәттә, урамда йөргәндә, төрле чараларда катнашканда халыкның соклануын тоям, комплиментлар әйтәләр. Оныгым Анастасияне дә бәйләргә өйрәттем. Кул эшен белеп тану – һәрчак мактаулы.

АКЧА ТУЗДЫРЫРГА ӨЙРӘТЕГЕЗ!

Лилия ГӘРӘЕВА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбездә үзөбөз дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Хатын-кызларны акча туздырырга ярата, диләр. Бу хакта халыкта әллә никадәр мазәк йөри. «Хатын-кыз теләсә кайсы миллиардердан миллионер ясыя ала», дигәнә иң популярдыр, мөгаен.

Хатын-кыз затыннан булсам да, акча туздыру бер дө минем хакта түгел ул. Минем янчыкка (ярый-ярый, картага) бер кергән акча анда әйтерсәң лә «кара тишәккә» төшөп чума. Акчаны саклап тоту буенча интернетта курслар сатсам, әллә кайчан баеп бетә идем инде, валлаһи.

Беркөнне ирем белән кибеткә чыгып, аңа киём-салым карыйсы булдык. Мондый вакытта ул мине ничек тә ияртмәскә тырыша, чөнки саранлыгымны яхшы белә. Бу юлы да кызым белән икесе шыпырт кына чыгып таймакчылар иде, белеп алдым да, «койрыкларына» утырдым. «Россиянең беренче экономисты белән кибеткә чыгудан ни мәгънә?!» – дип авыр сулады безнең гаиләнең «самый не экономный» әгъзалары (ирем белән кызымны әйтүем). «Аның каравы, күпме акчаң яңга калачак», – дидем үземне Эльвира Нәбиуллина кебегрәк хис итеп.

Нишләтим, ни хәлләр итим – сакчылык минем канда шул ул. Кечкенәдән акчаны юк-барга туздырмаска, исәпләп кенә тотарга дип өйрәттеләр бит безне. Атна башында әни сөңлем белән икебезгә дә мәктәп ашханәсеннән берәр тәмле әйбер алырга дип иллешәр тиен акча бирә. Эх, нинди генә тәмле әйберләр юк анда: жимешле кекс та бар, чикләвекләр «йөзек» тә, баллы коврижка да... Иң арзаны – сигез тиенлек коржик. Илләне сигезгә бүлсәң, һәр көнне берәр коржик алып була. Әле ике тиене кала да. Менә шулай итеп кечкенәдән «финансовая грамотность»ны үзләштереп үскән кеше мин.

Хәзер әнә акчага җиңелрәк карарга, үзеңнән бернәрсә дә жәлләмәскә кушалар. Мөгаен, дөрес әйтәләрдер. Бу дөньяда ике яшәмибез, тормыш көтәргә иң кирәкле әйберләргә алуан тыш, ара-тирә үз-үзеңгә бүләк ясасаң яхшы инде ул...

Ләкин минем көрәшәп-көрәшәп тә, һич җиңә алмаган бер кимчелегем бар (дөресрәге, кимчелекләрем күп, монысы шуларның берсе). Үземә акча туздыра алмыйм. Бик-бик кирәк булган әйберләрдән тыш, нәрсәдер алырга туры килсә, җиде кат кына уйламыймдыр. Бер әйбергә күзәң төшөп тә, алыммы-юкмы дип икеләнсәң, психологлар бу уй белән бер кич йокларга куша. Әгәр иртән дә уң үзгәрми уянсаң, димәк, алырга кирәк, диләр. Бу сүзләр дә миңа һич кенә дә туры килми. Ул уй белән атна гына түгел, ай буена да яши алам. Ләкин акчамны туздырырга барыбер ашыкмыйм.

Хәзер туган көннәрдә бүләккә акча бирү гадәте бар. Якыннарым да миңа: «Үзеңгә кирәк әйберне алырсың», – дип акча гына бирмәкче. «Акча бирә күрмәгез, – дим

аларга. – Үлгәндә дә үземә бер әйбер дә алмаячакмын, гаиләнең кирәк-ярагына тотып бетерәчәкмен». Премияләр белән дә шул хәл. «Премия бирсәләр, яңа сумка алам», – дидем берсендә. Чынлап та, сумкамны алыштырырга вакыт җиткән, кеше янында йөргәч, берәз затлырак, яңаракны тотып йөрисе килә. Кибетләрдә караштырып йөрдәм-йөрдәм дә, үземнең чын күннән тегелеп, берәз гына кыршыла төшкән сумкамны тотып кире кайтып киттем. Буявын яңартып, менә бу ябылмый башлаган замогын алмаштырсаң, монысы да ярамаслык түгел икән әле. Кырык сумка белән нишлим мин?!

Кибеттән янә буш кул белән әйләнеп кайтканымны күрөп, бер-берсенә мәгънәле генә караштылар да, бер сүз дәшмәде өйдәгеләр.

Менә кызым маладис, ичмасам. Ул яктан бер дә миңа охшамаган. Күзә төшә икән, акчам бетә дип уйлап тормый, ала да кайта. Минем дә шундый буласым килә. Ләкин булмышың андый түгел икән, үзгәрермен димә... «Синең сакчылыкка сокланам», – диләр миңа. «Синдә һәрвакыт әңгәткә бирергә акча була», – дип тә мактаган булалар. Ә минем бу гадәтемне үзгәртәсем килә. Киём сайлаганда акцияләсен түгел, ошаганын аласым килә. Сумкаларым да һәр киёмгә берәр булсын, аяк киёмнәрем дә...

Матур киенергә яраткан, үз-үзен карап кына тора торган бер ханымнан интервью алганда, сүз шул темага кереп китте дә: «Сезнең ничә көзгә пальтогыз бар?» – дип сорап куйдым. Шактый гына уйланды да: «Көзгә пальтом күп түгел икән шул. Унлап кынадыр», – дип шаккаттырды.

Минем икәү алар: берсе – кара, берсе сөт төсендә – бөтен киём белән дә туры килә торган универсаль төстә булсын дип сайлаган идем.

Акчаны туздырырга кирәк, дип өйрәтә белгечләр. Ул гел әйләнештә булырга тиеш, диләр. Үзеңнән акчаны жәлләмәскә өйрәтүче берәр коуч эзләргә булдым әле. Өйрәтсеннәр мине дә акчаны туздырырга. Чын хатын-кыз шундый булырга тиеш ул.

МЯНӘТ СҮЗ ДӨНЬЯСЫ

Жидегән чишмә

Гомәр Бәширов сүзләре
Сара Садыйкова музыкасы

Жидегән чишмәләрдә жиде улак,
Челтер-челтер ага көмеш су.
Көмеш сулар ага, кошлар сайрый,
Шул чакларда бигрәк ямансу.

Жидегән чишмәләргә йөзек салдым,
Жидегән йолдыз күрәп калсын, дип.
Жанкай-жанаш алсын да куансын,
Вәгдәләрем булып калсын, дип.

Жидегән чишмәләргә чиләк куйдым,
Пар чиләгем тизрәк түлсінга.
Без сөябез, жанный, яр булсінга,
Без йөрмибез вакыт узсінга.

Жидегән чишмәләрнең талы бөгелә,
Акрын искән жәйге жылларга.
Сез каласыз инде, без китәбез,
Без китәбез ерак илләргә...

ЧИШМӘЛӘРГӘ ЙӨЗЕК САЛДЫМ...

«Жидегән чишмә» жыры язылуға да тиздән ярты гасыр була икән. Ә ул жыр һаман популяр. Язучы Гомәр Бәшировның «Жидегән чишмә» романы язылуға, шул исемдәге жыр да яңгырый башлады. Сүзләре – Гомәр Бәшировныкы, музыкасын Сара Садыйкова язган. Ә жыр Зөһрә Сәхәбиеваның бәрхет тавышында яңгырап, тамашачыны тәмам әсир итте. Халык жырының язылу тарихы белән кызыксынып, Гомәр агага хатлар юллай, «Жидегән чишмә»не сораулар буенча концертларда яңгыраталар. Жырны яратып кабул итүләре, озак вакытлар телдән төшмичә жырлануы турында язалар, аны шагыйрь түгел, әдип язуы берникадәр гәжәпләндерә дә. Жыр сүзләренә музыка язарга Сара Садыйкованы нәрсә илһамландырды икән дип тә сорыйлар. Жыр турында Зөһрә Сәхәбиеваның да фикерен беләселәре килә. Гомәр ага әлеге сорауларга җавап итеп, 1980 елның гыйнварында «Азат хатын»га мәкалә яза: «Чишмә моңы ничек жыр булды?» дигән язмасында жырының язылу тарихына туктала. Мәкалә журналның май санында урын ала. Гомәр Бәшировның тууына 125 ел тулган көннәрдә кабат шул хатирәләргә әйләнеп кайтабыз

Чыннан да, илле ел буе каләм белән эш итүемә карамастан, минем моңарчы бер генә шигырь яки жыр язып караганым булмады. Моннан соң да жыр язуыма иманым камил түгел. Ижәт эшенең тел белән аңлатып булмастай катлаулы үзенчәлектәре, ниндидер яшерен серләре бар. Шулай да укучыларның үтенечен җавапсыз калдырмас өчен, бу жырның ничек тууы турында язарга булдым.

«Жидегән чишмә» романын язганда бер урынга жыр кертергә кирәк иде. Әсәрнең төп герое Гайнан белән язучы Камил кичен умарталыкта утырганда, егетләр гармун тартып жырлап үтәргә тиешләр. Гайнан язучы абыйга: «Безнең авылда сугышка киткәндә дә, читкә киткәндә дә егетләр Жидегән чишмә белән сабуллашалар. Борынгыдан бирле шулай килә ул», – дип аңлата.

Безнең халыкта чишмәгә багышланган жырлар аз түгел. Әмма алар берсе дә бу урынга «ябышмый», яңа жыр язарга кирәк иде. Минем уемча, бу жырда халыкның чишмәләргә, шулар аша табигатькә булган мөһаббәте халык жырларындагыча гади дә, тирән мәгънәле дә, моңлы да булып яңгырарга тиеш иде. Ничек язарга шундый жырны? Өч-дүрт көн буе Аккош күле урманнарында шул хакта уйланып йөрдем. Баштан бик күп истәлектәр узды. Баулы районының Ак чишмә авылында урманлы тау кырыеннан бәрәп чыккан чишмәләр күз алдына килде. Чылтырап агуларын берничә мәртәбә сокланып тыңлаганым бар. Сабан туенда егетләрнең шул чишмә астыннан жырлап узуларын яңадан ишеткәндәй булдым. Берчак Башкортстанга чыгып, Ык елгасының башланган урынына барган идек. Шунда Шалты авылының сөйкемле егете Газиз Ганиев бик моңлы бер жыр көйләгән иде. Шул искә төште. Малай чагында эшкә барышлы да, су алырга, ат эчерергә төшкәндә дә кышын-жәен чишмә моңын тыңлап үскән кешеләр бит без. Кызларның чишмә улагыннан учлары белән су алып

эчкәндә бармакларындагы көмеш йөзекләре ялтырап китүе күз алдыма килде. Шундый истәлектәр белән күңел тәмам мөлдәрәп тулганнан соң, каяндыр бик тирәннән, хисләр дөньясының иң түрәннән жырның беренче юллары туды. Уйлана, хыяллана торгач, тора-бара бер жыр килеп чыкты. Ләкин мин язганнары сүз генә бит әле! Жыр булып яңгырасын өчен аларны үзләренә лаеклы музыкага да салырга кирәк бит. Музыка язуны үтенеп Сара ханымга мөрәҗҗат иттем дә, баласының беренче тапкыр төпи басуын көткән әти кешедәй, түземсезләнеп һәм дулкынланып сүзләремә музыка язылуын көтә башладым.

– Жырның көе ничек туа дисеңме? – Сара ханымның күзләре очкынланып китте. – Менә, тыңлап кара әле! – Ул акрын гына көйләп күрсәтте. – Бу сүзләр мине аеруча дулкынландырды. Чылтырап аккан чишмә буена үзем барып чыккандай, чишмә улагына салган көмеш йөзектә Жидегән йолдыз шәүләсен күргәндәй булдым. Чәй суы алырга дип, таң белән үк чишмәгә баручы авыл чибәре күз алдыма килде.

Сара ханым пианиносына житез генә борылып, көйнең башын уйнап алды:

– Беләсеңме, мондый көй башта уйландыра бит әле. Көйне язганда, күңелем белән үзем ял иткән Саба районы Жылыш авылына барып кайттым, аның чишмә буйларын күз алдыма китердем, халык көйләрен күңелемнән уздырдым, төрле вариантлар ижәт итеп карадым. Күп уйланганнан соң гына жыр сүзләренә ятышлы авазлар ишетелә башлады. Була көй, була, берәз сабыр ит! – ди.

Тагын бер ай вакыт узды.

Менә бер көнне, Тукай клубында жыелыш башланып алдыннан, Сара ханым житез генә сәхнәгә менеп китте дә рояль янына басып: «Булды көй, Гомәр! Хәзер мин сезгә «Жидегән чишмә» исемле яңа көй уйнап күрсәтәм!» – диде. Онытылып, хәйран калып тыңлады. Сара ханым бу көндә сүзләр белән әйтеп бирә алмаганның да әйт-

кән, жырны тагын да тирәнрәк хисләр белән баепкан иде. Инде жырның сүзләре генә түгел, көе дә булды. Ләкин әле болар гына житми, аңа жырчы үз йөрәк жылысын өстәгәч кенә ул халык күңеленә барып житәчәк.

Күрәсен, «Жидегән чишмә»нең ул яктан да бәхете булгандыр: чөнки ул нәкъ «үз» жырчысына килеп юлыкты. Пермь шәһәрәндәге мәдәният сараенда: «Хәзер «Жидегән чишмә» дигән яңа жыр ишетерсез. Аны яшь жырчы Зөһрә Сәхәбиева башкара!» – дип игълан ителәр. Сәхнәгә алтынсу-коңгырт чәчле яшь артистка чыга. Сара Садыкова фортепьянода уйный башлауга, Зөһрәнең бәрхәттәй йомшак, мөлаем тавышы яңгырый.

– Жыр тәмамлануга, залдагы халык нәрсәгәдер хәйран булгандай, берничә мизгелгә тынып калды, – ди Зөһрә. – Ошатырлармы, юкмы, дип уйлап өлгермәдем, кинәт гөрләтеп кул чабарга тотындылар. Озак алкышлы торгач, жырны кабат жырлады. «Жидегән чишмә» халыкка әнә шулай барып житте. Бу жырның беренче башкаручысы булуым, аның халык күңеленә шулай тирән керүе мине бик куандыра. Ул халыкчан да, заманча да яңгырый. Туган жиребезнең матур табигате дә, халкыбызның күркәм гадәте дә, кыз белән егетнең кайнар мөһаббәте дә – һәммәсе дә бар анда. Жырның көе сүзләренә шулкадәр килешеп тора, аларны һич аерып булмас иде...

Кайберәүләр миңа жырның соңгы юллары аеруча көчле тәэсир итүен әйтә. Элек-электән канга сеңеп калган моңсу авыр сагыш жыр ахырында дингез дулкыннарыдай актарылып килеп чыга да, жаннарны тетрәндереп жибәрә. Зөһрә ул юлларны шулкадәр дулкынландырып жырлый, үзеңне чыннан да бик газиз кешеңнән аерылгандай хис итәсең. Кем белә, бәлки ул миллион еллар агып яткан чишмәләребез моңыдыр? Бәлки, халыкның чишмәләргә булган тирән мөһаббәте әнә шулай жырға күчкөндөр?..

Эльмира ЗАКИРОВА әзерләде.

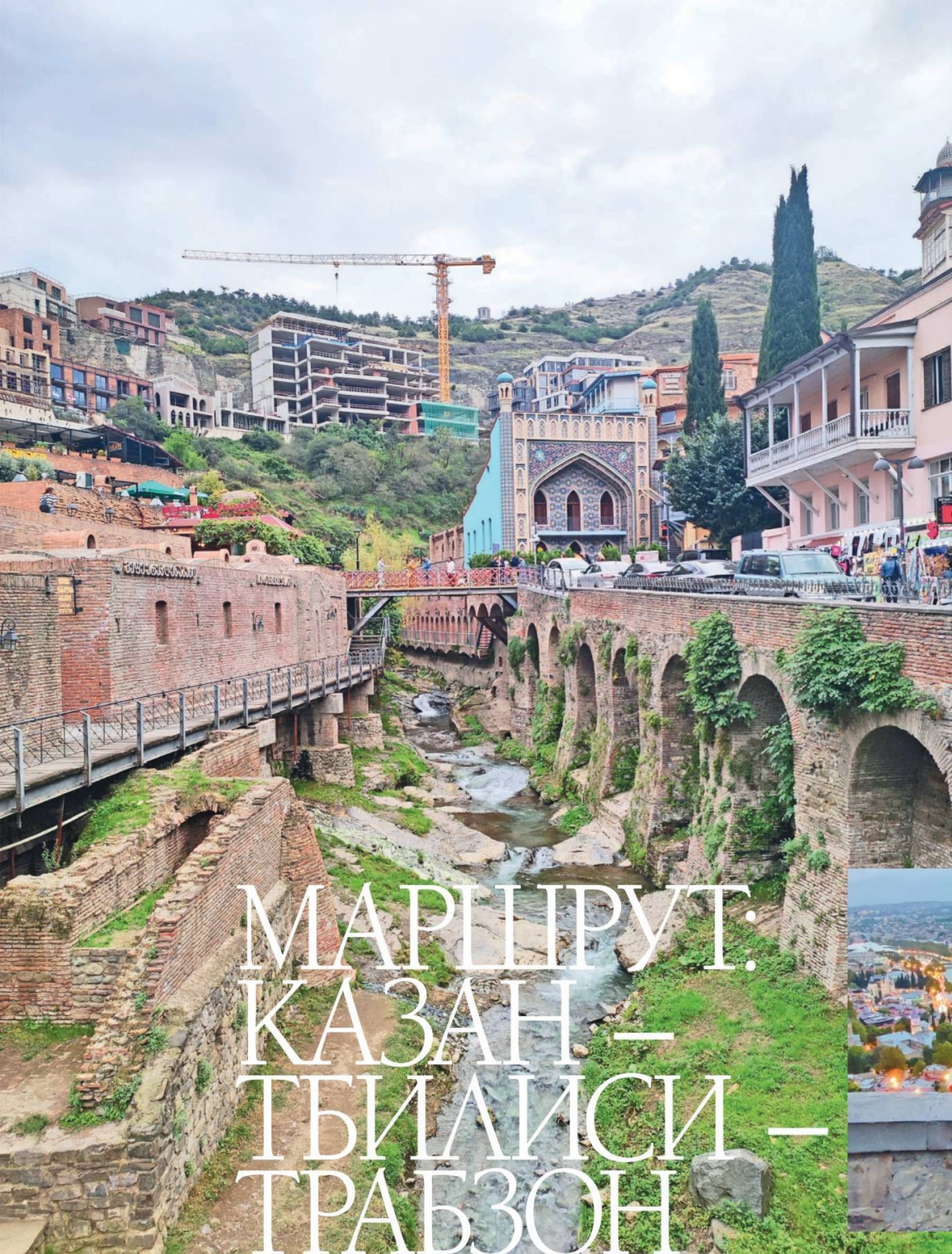

Фото: Алмаз Закиров

Чираттагы яллар сентябрьнең соңгы көннәрендә генә башланды. Кая китәргә, кайда ял итәргә дип ай буге баш ваттык та, самолетта Төркиягә очасы урынга... яңа маршрут уйлап таптык: ерак сәфәргә тәвәккәлләп машинада чыгып киттек. Грузиягә! Һәм, әлбәттә, Төркиягә дә! Ул безгә әллә никадәр сюрпризлар әзерләгән булып чыкты.

Эльмира ЗАКИРОВА

Безне юллар, юллар чакыра...

28 сентябрь, иртәнге 10. Ниһаять! Рюкзакларда жылы свитерлар, курткалар һәм... купальник та. Азык-төлек белән тулы сумкалар. Ике термос тулы кайнар аш. Калган ике термоста кофе, чәй... Плед, кечкенә мендәр... Ноутбук. Загранпаспорт, канистрада запас бензин... Грузиягә бару идеясен мин уйлап таптым бит, мин кызыктырдым. Моннан биш ел элек Батумига самолетта очып барулар сагындырып искә төшә иде. «Ә машинада бару – бөтенләй башка! Күпкә кызыктырак», – диделәр. Мин дә өйдәгеләрне шулай дип ымсындырдым. Анда диңгез, анда таулар, Төркия дә кул сузымында гына, янәсе. Егетләр генә (ирем Илдар белән улыбыз Алмаз) кире уйлый күрмәсен. Жомга соң гына эштән кайттык, шимбә юлга жынып үтте, якшәмбе иртәсендә моңарчы аяк та басып карамаган ерак юлга кузгалдык. «Грузия чигендә тәүлек буге чиратта утыралар», «серпантин юллар хәтәр», дигәннәре куркыта куркытуын. Алай да тәвәккәлләдек.

Казан – Ульяновск – Сызрань – Саратов – Волгоград... Бүгенгә маршрутны шулай күзаллап (алардан соң гел ят шәһәрләр чөнки), шул юлларда йөрөп кайтучылардан: «Волгоградны узгач, арзан бөягә кунакханалар бар», – дигән сүзләрен искә төшереп, машина тәрәзәсеннән көзгә табигатькә, агачларның алтын-сары, кызыл, шәмәхә төстөгә яфракларына сокланып барам. Ульяновскины узуга яңгыр да туктады. Сызраньда гына глушилкалар төмам аптыратты, навигатор юлны дөрес күрсәтмичә, адаштырып бетерде. «Татнефть» бензин заправкалары күренүгә туктыйбыз. Үзәбезнеке бит! Сул яклап зәңгәр Идел озата бара, уң якта – урманнар, авыллар... Казаннан Волгоградка кадәр 1010 километр. Андый гына ераклык куркытмый: кыш көне машинада Мәскәүгә дә бардык бит әле. Караңгыда Волгоград утлары балкып күренде. Юл буе тезелеп отельләр, мотельләр калды... Алмазмы соң инде туктап торучы! Аңа бүген – менә хәзер булсын! Ә минем күзләр йомыла, йомыла...

29 сентябрь, иртәнге 5. Калмыкларның башкаласы Элистада икән-без. Безгә – турыга. Барабыз, барабыз... Дала да дала... Иге-чиге юктыр кебек бу калмык жиренә. Бензин заправкалары да анда-санда гына. 130 чакрымнар узгач, йортлар күренә башлады. Юл күрсәткечкә «Арзгир» дип язылган. Ставрополь краеның шул авылы янында, ниһаять, ялга туктадык. Поход өстәлен буш кырга чыгарып куйдык. Казаннан чыгып киткәнгә тәүлек булганда, керфек тә какмый рульдә барган Алмаз, бер сәгать черем итеп алу да жита, дип, юл мөндәрчегенә башын терәде... Төгәл бер сәгатьтән янә кузгалдык. Навигатор тиздән Будёновскига житәсебезне күрсәтә. Юлда «Моздок», «Беслан» дигән яззулар күзгә чалынып кала... Димәк, Төньяк Осетиядә без. Сүз уңаеннан, без тукталган Арзгирдан Владикавказга 350 километр чамасы гына. И-и, безнең өчен ул берни түгел! Казаннан авылга кайтканда «эх» тә итми узабыз бит әле шуның кадәр араны. Һәм менә шулай һәр барасы жирне,

шәһәрне чакрымнарда карыйбыз да, авылга кайтасы юл километражына күчереп чагыштырабыз...

Биек таулар кочагында, Терек елгасы буенда зур шәһәр күренә. Владикавказ! Төньяк Осетиянең башкаласы. Безгә Верхний Ларска, Россия–Грузия чигенә юл тотасы. Тик... Телефонда элемтә юк, навигатор бөтенләй башка юлдан алып китә... Дөрес эзгә төшкәнче ярты сәгәтләр вакыт югала.

Верхний Ларс. Контроль уздыру пунктына якынлашабыз. Трассада әйләнгәләп йөргәндә запас бензинны тотып бетерүебез яхшы булды: канистрада бензин алып чыгу тыелган. Машина йөртүче чикне аерым уза, пассажирлар – аерым. Россия чик сакчылары тикшерүеннән соң бер өч километр узгач, Грузия контроль пункты башлана. КППда утырчу грузин кызы паспортыма күз салып: «Грузиядә булганыгыз бармы?» – дип сорый. «Бар, – дим, елмаеп. – Мин журналист, ул сәяхәт турында яздым да әле...» «Бераз көтегез», – дип читкә жиберә. Нигә шундук үткәрмәде, дип борчылам. Әллә сәяси язма дип шикләнә ми-кән? Биш минуттан: «Узыгыз», диде. Әмма шул биш минут мәңгелек кебек тоела. Грузия жиренә аяк баскач кына тынычландым. Илдар аңлатты: артык мәгълүмат, эмоцияләр кирәкми икән анда. Чикне чыккан Алмаз «Skoda»сында безне көтә иде инде. «Рубль»ләрне «лари»га алмаштырып, машинага Грузия страховкасы алып, телефонга яңа симка куеп, атаклы Хәрби-Грузин юлыннан сәфәребезне дәвам итәбез. Чикне узуга, Казбек тавына гажәеп манзара ачыла. Серпантин юллар, кыялар, тарлавыклар, үткелләр... Кайчандыр Пушкин, Грибоедов, Лев Толстой, Чехов, Маяковский үткән тарихи юл. Инде күз бәйләнә торган эңгер-меңгердән соң төмам караңгылана. Тбилисига 200 километр чамасы икән ачыклауга, жанланып, тагын чагыштыра башлыйбыз. И-и, Казаннан Алабугага кадәр генә ара бит, янәсе! Сәгатькә 70 километр тизлек белән тау мәгарәләре аша сак кына хәрәкәт итәбез. Юлда каршыңа ат

■ Верхний Ларс.
Мондагы таула-а-ар!
Мәгърур да,
шомлы да,
матур да...
Тау битләренә
кесәлдәй томан
сыланган.
Тау түбәләре
болытларга тоташып,
тагын да серлерәк күренә.
Алда да, артта да
машиналар.
Чакрымнарда
сузылган чират.
Ярый әле фуралар
чираты – аерым.

йә сыер чыгу, сарык-кәжәләр очрау шулай ук гайре табигый хәл түгел. Тар тасмадай юл, элмәкләр ясап, кыялар читеннән өскә күтәрелә, машина таудан болытларга күчә сыман. Тар һәм текә борылмаларда сак булырга кушкан элмә такталар юлның хәтәрлеген кабат искәртә. Караңгыда бормалы юллардан бару тагын да куркыта. Күзләрне чыгырдатып йомам. Өч сәгәттән артык барганнан соң, кичке 9 ларда Тбилиси утлары күренә. Казаннан чыгып киткәнөбезгә 35 сәгать.

Каф тау артында

Тбилиси. Кызы-ы-ык! Монда светофорга да карап тормыйлар, ахрысы, машиналар теләсә ничек чаба! Очраган отельләргә тукталып, кулай бәядәгеләрен сайлап йөри торгач, менә дигән кунакханәгә юлыктык. Үзәктә. Машинабыз – тәрәзә каршында гына. Скверларга алтын яфраклар яткан. Көзгә вак инжирлар, саперави виноградлары, чурчела, кыздырган каштан хуш исләре, күкерт мунчалары пары исенә кушылып, шәһәргә үзенә бер штрих өсти. Тбилиси белән танышуны тарихи үзәктән башладык. Кура елгасы аша салынган дулкын рәвешендәге пыяла күпер иске шәһәр белән яңа шәһәрне тоташтыра. Без марионеткалар театры урнаш-

■ Тбилиси. Елга аша салынган күпердән чыгып, вертикаль винт баскычлардан өскә күтәрелсәң, кыя башындагы төрлө төстәге йорт-верандаларга килеп элэгәсәң, һәм берничә адым атлауга инде без Ботаника бакчасында. Ул йортлар кыяга чак элгеп торадыр, упкынга барып төшәрдер сыман.

■ Батуми. Дубайны хәтерләтүче шәһәр ул. Бөтенләй башка архитектура. Дингез яры буйлап сузылган Батуми бульвары, пальмалар, жырлаучы фонтаннар... Дингез порты... Катерлар, яхталар...

кан сәгәтлө башня янында. Нишләп шулкадәр халык жыелган дисәк, туристлар театр манарасында күрсәтелгән спектакльне тамаша кыла икән. Көн саен көндөз 12 дә һәм кичке 7 дә курчак фәрештә чыгып, кыңгырауларны чыңлата, һәм «Тормыш циклылары» спектакле башлана... Без дә койрыгына элэгәбез. Аннары Ботаника бакчасына күтәреләбез. Каршыда Тбилисидагы бердәнбер Джума мәчете кала. Абанотубани кварталында, Кура елгасының уңъяк ярында, таш корымаларның гөмбәзләре күренә. Болар – күкерт мунчалары. Зәңгәр төстәге Орбелиани мунчасы аеруча матур. Сероводород чыганаclarы булмаса, V гасыр патшасы Вахтангның ауда аткан фазаны чишмәгә килеп төшөп, шунда пешеп чыкмаса, патша бу урында шәһәр салырга алынмас та иде, бәлки. Жир астынан бәрәп чыккан кайнар чишмәләр урынында Тбилисига (тбили – жылы дип төржемә ителә) нигез салынган. Заманында Пушкин да ял иткән биредә, Дюма да күкерт мунчаларында юынган. «...Сероводородлы кайнар су кыяга уеп ясалган ваннага агып төшә. Тифлистагы кебек мунчаларны ни Россиядә, ни Төркиядә күргәнем юк иде әле...» – дип язган Александр Пушкин.

...Сололоки калкулыгына канат юлыннан фуникулёрда күтәрелдек.

Түбәндә – Кура елгасы, төрлө төстәге йортлары, яшел парклары белән Тбилиси жәйрәп ята. Әнә Грузиянең символы булган «Картли Ана» һәйкәле. Хатын-кыз сынының сул кулында – касә, уң кулында – кылыч. Тирән мәгънә салынган аңа: Грузия дусларын шәраб белән каршылый, дошманнарын кылыч көтә. Нарикала крепосте, кечкенә кафелар, сувенир кибетләре... Өстән шәһәрнең матур манзарасы ачыла.

...«Коры күпер» дип йөртөлгән вак-төяк базары – чын мәгънәсендә сувенир лавкасы! Ә Шота Руставели проспектында парламент бинасы янында – көн саен митинг, плакатлы кешеләр... Сайлау алды көннәре...

Арып-талып, грузин кухнясы кафеһына керәбез. Хинкали, имеретин хачапурие... Хинкалины зур пилмән дип ялгышалар. Юка төче камыр, йомшак фарш, кинза кушылган хуш исле шулпа. Грузин ресторанның да беркайчан да ярымфабрикатлар булмый. Нульдән башлап әзерләгәннәрән көтәсәң. Хинкали ашауның да үз тәртипләре бар. Бер читеннән тешләп, башта шулпасын эчәләр.

...Үзәбез тукталган Авлабари районынан Батумига кузгалганда яңгыр сибәли башлады. Әйтерсәң Тбилиси елап озата. Моңсу... Тукта! Монда безнең күңелгә якин тагын бер урын бар икән бит әле! Мимино һәйкәлен күрәп алабыз! Бала-чага-

лар сыман куанып, фотога төшәргә ашыгабыз. Кикабидзе, Мкртчян, Леонов, режиссер Дanelия... Якты фильмны искә төшереп шатланабыз. Һәм шул хис юл буге озата бара.

2 октябрь, Батуми. Тбилисидан Батумига 360 километр. Казаннан Байсардагы капка төбөбезгә кадәрге ара! И-и, безнең өчен дүрт сәгәтлөк юл инде! Гори, Боржоми, Кутаиси юлда кала. Таулар, тоннельләр, тау башындагы авыллар, тау итәгендә жәйрәп яткан болыннар, сусыл үлән утлап йөргән сыер-сарык көтүләре, субтропик урманнар, бамбук ешлыклары... Төрәздәге картиналар алышына бара. Берәздән шуңа зәп-зәңгәр дингез, зәп-зәңгәр һава өстәлә. Кара дингез буендагы Батумига – Аджария башкаласына якынлашабыз. Ачык төрәздән дингез, таулар һавасы бөркеләп керә.

Берничә отелне чагыштырып карап, заманча кунакханәне сайладык. Номерыбызда компьютерда эшләп утыру зонасы, ял зонасы, ашау зонасы... Алтынчы каттагы балконибызга дингез кереп тора кебек: 60 метрдан пляж башлана. Кемнәрдер иртән дингез яры буйлап йөгәргә чыга. Ә аэропорт шундый якын – самолетлар дингезгә төшөп утырмагае дип уйлап куясың.

Октябрь башында +30 градуслы чөллә! Аякларны авырттыра-авырттыра пляждагы чуерташлардан чак

атлап, дулкыннар кочагына ашыгабыз. Хужалыкчыл Алмаз, эре чуерташларга карап, әллә зурракларын мунча ташы итеп алып кайтабызмы, дип көлдерә. Жәй буге кояшта кызган дингез әле нык суынып өлгермәгән. Илдар белән Алмаз, пляжда коткаручылар булмаудан файдаланып, ярдан еракка йөзеп китәләр.

Аджария хачапурие, күккә ашкан биек йортлар, гашыйклар Али белән Нино статуясы, «Алфавит» манарасы, дингез порты, аэропорт янында күшәп йөргән сыерлар, «Орта-Джами» мәчете... Тәртипсез машина йөртүчеләргә өреп кисәтү ясап, көн саен балаларга юлны чыгарга булышкан этне дә биек йорт диварындагы муралдан танийбыз: дөньяны шаулаткан эт – Күпата!.. Менә шулай күңелгә кереп калды Батуми.

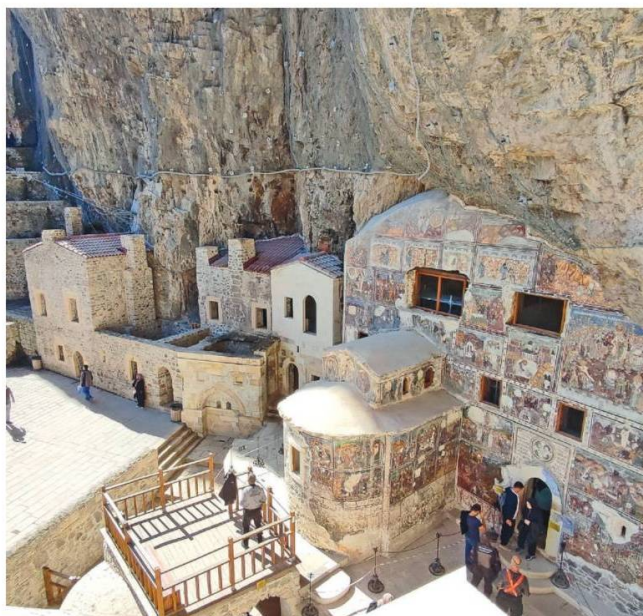
Караденизле Трабзон

5 октябрь, Трабзон. Батумидан Төркияне ярты сәгәтлек юл гына аерып тора: Сарпи поселогына 20 чакрым нибары. Аннары инде Грузия – Төркия чиге. Батумидан Трабзонга 205 чакрым гына! Чиктә контроль үткөрү пунктында халык булмас дип өметләнгән идек тә... Чира-ат! Якшәмбе көнне юлга чыгучылар тагын да күбрәк, ахрысы.

Илдар белән пограничниклар тикшерүен үттек, ниһаять. Озын коридорлар Төркия жиренә алып чыкты. Төркия флагы жылферди, янәшәдә генә мәчет, Кара дингез... Алмазның машинасы гына юк та юк. Тиз генә килеп әйтте: «Өч-дүрт сәгәтсез чыгып булмас, миннән алда егермеләп фура», – ди. Багажникта хәйран әйбер шул: рюкзаклар, сумкалар, поход кирәк-яраклары, әллә ничә термос, азык-төлек пакетлары... Ә бу кадәр багажны рентген аша уздыралар икән. Һәр фураны энә күзеннән тикшереп чыгару өчен шактый вакыт китә... Алай да сәгәт ярымнан безнең Skoda күренде. Жиңел автомобиль чиратсыз узсын, дип, фура шоферлары үзләреннән алда жибәргән икән.

Инде Төркия буйлап жылдерәбез. Кемальпаша, Хопа, Ризе... Алда – Трабзон. Үл инде бөтенләй башка

■ Трабзон. VI гасырда төзелгән христиан монастыре Панагия Сумелага махсус бардык. Машинаны билгеләнгән тукталышта калдырып, маршрут автобусында тагын да югарырак күтәреләбез. 300 метр биеклектәге текә кыяга уеп ясалган, таулар камалышында, мәгарәдәге упкын өстендә бу монастырь. Чып-чын могжиза!

Төркия. Тыныч, жайлы, ыгы-зыгысыз. Төрөкчә сөйләшүләр, азан та-вышлары... Кай ягы беләндер Истанбулны хәтерләтә. Карадениз, Колат-Даг, Узунгөл, Узун Сокак... Бу сүзләргә тиздән без ачасы яңа дөнья сыйган. Шәһәрнең үзәгендәге Мәйдан паркында Төркиянең беренче президенты Ататөрөк Мостафа Кемаль һәйкәле. Узун Сокак жәяүлеләр урамында симет сатып утыручы бабай үзен фотога төшергән өчен (бәлки, төрөкчә сөйләшкәнгәдер?) безне симет белән сыйлый. Юлда китапханәгә сугылабыз. Без – татарлар, Казаннан, дибез, йөзләре яктырып китә...

Карадениз, ягъни Кара дингез Трабзонына кил дә, дингездә йөзмә димени! Тик пляж кайда? Алмаз, яр буенда полиция патруле янында туктап, якынрак пляжга ничек барасын инглизчә сораша. Төрөкчәгә күчеп, кайдан килгәнебезне дә әйтә. Полиция хезмәткәрләре Россиядән икәнебезне белгәч, түп-туры йөзеп китсәгез, Севастопольгә барып чыгасыз, дип көлешәләр, пляжның кайда икәнен аңлаталар.

...Истанбулга – 1055, Анталиягә 1200 километр, дип, Алмаз чакырымнар саний. Бу юлы аларга ук барып булмас – отпуск көннәребез азая. Ә телефоным туган якка күчәрә. Классташлар жибәргән видеода – моңсу жырлап авыл

өстеннән торналар оча. Сөнгә житәрәк торналар төшә торган урын бар, дип язганнар. Өзелеп кайтасым килә башлый, авылымны сагынам.

7 октябрь, иртәнге 10. Сау бул, Трабзон! Алда – Сарпи, Батуми, Тбилиси, төнгә серпантин юллар... Таудан төшкән ташлар юл уртасына яткан, ярый маневр ясап өлгерде Алмаз: таш тәгәрмәчләр уртасында калды. Юкса кыядан упкынга оча идек! Чикне узу, Верхний Ларс... Менә анда инде төнгә 2 дән көндөзгә 11 гәчә «бөке»дә утырырга туры килде. Ә Владикавказдан соң егетләр рольләренә алмашты: Илдар – рульдә, Алмаз – штурман. Ставрополь краеның очсыз-кырыйсыз далалары ялкыта башлады. Бер уен уйлап таптык: юлда очраган машиналарның кайсы нинди регионныкы икәнен тиз генә әйтергә! Гел Ставрополь, Краснодар, Әстерхан, Дагстан, Чечня номерлары гына. Ә инде Волгоградка житәрәк 16 кодлы машинаны күргәч, эчкә жылы йөгерде: үзебезнеке, Татарстанныкы! Казаннан мең чакрымдагы Волгоградны да инде үзебезнеке итеп тоябыз. Саратов, Сызрань, Ульяновскилар артта кала...

10 октябрь төнгә 2. Казан! Без өйдә! Ә машина спидометрында без узган чакрымнар. Автосәяхәт вакытында ике дөүләт чиген үтеп, 5500 километр юл узганбыз.

Лилия БАКИРОВА,
Казан шәһәренең 21 нче
сырхауханәсе табип-
инфекционисты

Гыйнвар, февраль, март айлары – грипп һәм ОРВИның иң актив чоры. ОРВИ – төрле вируслар китереп чыгара торган авырулар төркеме. Салкында туңу организмның вирусларга каршы торуын киметә, иммунитет какшап китә һәм вируслар активлаша башлый. Аны китереп чыгара торган вируслар бик күп: аденовирус, риновирус, респиратор-синцитиаль һәм башкалар... ОРВИ – дөньядагы иң киң таралган авыруларның берсе.

Грипп – шулай ук ОРВИның бер төренә керә, ләкин аерым мөстәкыйль авыру булып карала. Гриппны да аерым бер вируслар китереп чыгара. Безнең якта А һәм В грипплары киң таралган. Бу чир – сәламәтлеккә, кешеләккә җитди куркыныч тудыручы чир булып санала.

Грипп та, ОРВИ да йогышлы. Ләкин грипп аеруча да йогышлы. Уз вакытында һәм дөрес итеп дәваланмаган очракта, грипптан соң бик катлаулы өзлөгүләр булырга мөмкин. Ешрак пневмония күзәтелә, баш мие шешү, миокардит башлану (сирәк очрый, ләкин бик җитди өзлөгү) ихтималы да юк түгел. Грипп нәкъ менә шушы өзлөгүләр булу ихтималы белән куркыныч та.

Грипп вирусы +4 градустан жылы булганда бик тиз үрчи һәм шактый озак – ике-өч атна яши. Температура -10 градустан түбәнрәк төшсә, мизгел эчендә үлә.

ГРИПП ҺӘМ ОРВИ. НИЧЕК АЕРЫРГА?

ГРИПП БЕЛӘН САЛКЫН ТИЮНЕ НИЧЕК АЕРЫРГА?

Грипп бик кискәк башлана. Гадәти ОРВИдан ул шуның белән аерылып тора да. Грипп вакытында температура һәрвакыт югары була: 38,5 тән артып китә.

Баш авырта, мускуллар, буыннар сызлый.

Яктылыкка карап булмый, күзләр авырта.

Борын эче кибә.

Тамак авырта.

Бизгәк тотта.

Ютәл булса да, күп очракта ул коры ютәл.

ОРВИның билгеләре акрынлап арта бара.

Температура артык югары булмаска мөмкин.

Борынга томау төшә. Томау – ОРВИның беренче билгесе.

Ютәл коры да, юеш тә булырга мөмкин.

ГРИПП ҺӘМ ОРВИДАН НИЧЕК ДӘВАЛАНЫРГА?

Дәва билгеләнгәнчә, башта чирнең гриппмы, ОРВИмы икәннән ачыклау мөһим, чөнки алар икесе ике төрле дәвалануны сорый. Билгеләргә карап кына диагноз куелмый. Гриппны ачыклау өчен экспресс-тест алырга кирәк. Дәвалауны, әлбәттә, табип кына билгели ала. ОРВИга каршы билгеләнә торган препаратлар грипп белән авырганда ярдәм итми.

Грипптан дәваланганда, гадәттә, «Осельтамивир», «Занамивир» препаратлары билгеләнә.

«Арбидол», «Виферон», «Гриппферон» – ОРВИны дәвалар өчен кулланыла, раслаулы медицина тарафыннан аларның грипп вирусын җиңәргә булышуы кабул ителмәгән.

Грипп һәм ОРВИ антибиотиклар белән дәваланмый. Антибиотиклар организмда бактерияләр өзлөгүләр башланса гына билгеләнә.

Теләсә кайсы вирус организмда интоксикация барлыкка китерә. Интоксикацияне киметер өчен күбрәк сыеклык – витаминлы чәйләр, компотлар, морслар, су эчәргә кирәк.

БУ МӨНМ

Грипп һәм ОРВИ симптомнары башлануга врачка күренергә кирәк. Һәр поликлиникада фильтр булмый калмый, шунда мөрәҗғәгать итегез. Үзбелдегән белән дәваланырга ярамый. Югары температура булганда табипны өйгә чакыралар. Температура биш көн дәвамында югары торса, бу очракта кичекмәстән табипка күренү таләп ителә.

ПРОФИЛАКТИКА

Иң яхшы кисәтү чарасы – гриппка каршы вакцина ясату. Халык арасында вакцина булышмый, хроник авырулар булган кешеләргә аны кадетырга ярамый дигән миф яши. Бу – ялгыш фикер. Хроник авырулары булган кешенең, гадәттә, иммунитеты болай да начар, грипп аларда җитди өзлөгүләр китереп чыгара. Хроник авырулары булган кешеләргә, өлкән яштәгеләргә, авырлы ханымнар, балаларга, халык белән эшләүчеләргә вакцина ясату бигрәк тә кирәк. Авырлы ханымнар һәм балалар өчен махсус вакцина ясалган. Бердәнбер тыю – йомырка агына һәм вакцинаның башка берәр компонентына аллергия булса гына. Халык күп булган урыннарда барганда битлек кию, кулларны ешрак юу, бүлмәне ешрак җилләтү – грипп һәм ОРВИ белән авырмас өчен иң гади һәм үтемле чаралардан.

Грипп һәм ОРВИ – һәркемнән социаль җаваплылык таләп итә. Вирусның таралуына чик куяр өчен, авырган килеш өйдән чыкмаска кирәк.

Кадерле укучылар!
«Сорау-жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау-жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга юрист
Жәлил МОСТАФИН
җавап бирә.

? Бер туганыбыз армиядән кайткан улын безнең фатирга пропискага кертмәкче. Өйләнсә, ул безнең рөхсәттән башка гына хатынын, баласын да безгә пропискага кертә аламы? Без аны үзөбез теләгән вакытта пропискадан төшерә алырбызмы?

Фатирның барлык хужалары да рөхсәт бирсә, сез аны терки аласыз. Өйләнеп, баласы туса, ул үз баласын сезнең рөхсәттән башка гына да бу фатирда теркәргә хокуклы. Ә менә хатынын теркәү өчен яңадан фатир хужаларының барысының да рөхсәте кирәк. Ләкин туганнарыгызны үз фатирыгызга теркәгәндә бер әйберне истән чыгармагыз: үз теләге белән пропискадан төшүдән баш тартса, моны бары суд аша гына башкарып булачак. Закон буенча, пропискага кергән кеше шушы торакта яшәү хокукына ия булса да, милеккә дәгъва кыла алмый.

? Машинамны саткан идем. Алган кеше «Учеттан үзем төшерәм», – дигәч, ышандым. Берәр айдан штрафлар ява башлады. Машинаны учеттан төшермәгәннәр, бөтенләй башка өлкәгә алып киткәннәр. Машина минем исемдә булгач, штрафларны үземә түләргә туры килде. Бу очракта юл йөрү кагыйдәләрен мин бозмаганны, руль артында башка кеше булганны раслап буламы? Сату-алу килешүе төземәгән идек.

Машинаны сүздә генә сатып, килешү төзелми икән, бу бик зур хата. Ким дигәндә, килешү кулдан гына язып төзелергә тиеш. Ә иң яхшысы – машинаны сату-алу процессын ЮХИДИ бүлегендә башкарып, машинаны шул ук көнне исәптән төшерү. Машина сезнең исемдә булганда, штрафлар да сезгә киләчәк. Кулыгызда сату-алу килешүе булмый торып, руль артында сез булмаганны һәм юл йөрү кагыйдәләрен башка кеше бозганны раславы бик кыен булачак. Судка мөрәҗғәгать итсәгез, анда башка төрле дәлилләрне дә кабул итәргә мөмкиннәр, ләкин барыбер сату-алу килешүен сориячаклар.

? Сак хезмәте өчен ай саен 450 сум түлибез. Без бу ЧОП белән килешү төземәдек, безгә ул хезмәт кирәк тә түгел. Бу килешүне ничек өзәргә?

Сак хезмәте өстәмә хезмәт булып санала һәм аерым билгеләнергә тиеш. Йортта яшәүчеләр бу оешма белән килешүне үзләре төземәсә дә, аны идарә итүче компания төзегән булырга мөмкин. Йорттагы фатир хужаларының 50 проценттан артыгы җыелып (кворум булсын өчен, 50 проценттан артыграк милекченең җыелуы шарт), җыелышта катнашучыларның 50 проценттан артыгы сак хезмәтенән баш тарту өчен тавыш бирсә генә бу килешүне өзеп була. Идарә итүче компаниядән әлеге килешүне сорап алыгыз һәм йорттагы фатир хужаларының гомуми җыелышының протоколын әзерләгез. Анда җыелышның кайчан, кайда узуы, кемнәр катнашуы, кемнең нинди тавыш бирүе күрсәтелгән булырга тиеш. Әгәр идарә итүче компания ул килешүне бирергә теләмәсә, Татарстанның Торак инспекциясенә мөрәҗғәгать итә аласыз.

? Безнең йортта берәү иртәнге сигездән кичке җидегә кадәр бик көчле тавыш белән эшли торган ниндидер мотор кабызып куя. Полициягә дә шалтыратып карадык, бу вакытта тавышлану тыелмый, диделәр. Көн саен мондый мотор тавышы белән яшәп булмый бит, бу кешегә карата нинди чара күрергә икән?

Әйе, сигездән унга кадәр тавышлану тыелмаган. Ләкин бу – үзеңә бирелгән хокуктан явызларча файдалануны белдерми. Торак кодексында йортта яшәүчеләрнең хокуклары бозылуы дигән төшенчә бар. Анда санитар нормалар да билгеләнгән. Санитар нормага тавыш та керә. Фатир хужасы белән сөйләшү нәтиҗә бирмәгәндә, Торак инспекциясенә язарга киңәш итәм. Алар килеп махсус прибор белән тавышны үлчәячәк һәм сез әйткәннәр расланса, бу кешене фатирдан чыгаруны сорап, судка гариза язачак. Кеше үзенең торак хокукларынан явызларча файдаланган очракта, Торак кодексында аны бу хокуктан мәхрүм итү нормасы да каралган.

ДЕСЕРТ АШАУ ЭТИКЕТЫ

Ашау трапезасын тәмамлый торган татлы ризыкларны француз теленнән кәргән «десерт» сүзгә белән атау кабул ителгән. Тәмле әйбер ботка түгел, аны кашыклап ашамыйлар, чәй эчкәндә капкалап куйсаң, шул җитә. Этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА десерт ашау нечкәләргә белән таныштыра.

Десерт табынга ничек бирелә?

Алар өчен савыт-саба төп ризыкларныкына караганда кечерәк була, нәфисрәк итеп бирелә. Десерт биргәнчә табыннан барлык төп ризыклар алына. Әгәр десертка җимешләр һәм сыр тәҗдид ителсә, тәлинкәләргә сул ягына десерт чәнечкеләре һәм пычаклары белән кечкенә тәлинкәләр куела. Пычак саплары – уңга, чәнечкеләренекә сулга каратыла.

Торт

Тортлар табынга, гадәттә, яссы вазаларда яки зур тәлинкәләрдә, алдан кисәкләргә бүлеп чыгарыла. Бары тик туй торты гына искәrmә булып кала – аны, традиция буенча, яшь килең белән кияү бергәләп кисә. Торт кисәкләрен тәлинкәгә махсус кондитер калагы белән салалар. Торт йомшак бисквиттан булса, аны десерт кашыгы яки чәнечкесә белән, очлы ягыннан киң ягына таба ашыйлар.

Джем, кайнатма, бал

Этикет буенча, кайнатма, бал, джем урта савыттан ашалмый, аерым розеткалар кирәк. Урта савыт янында, һичшиксез, чәй кашыгы булырга тиеш. Аның ярдәмендә кунаклар татлы ризыкны розеткаларга сала ала. Тәлинкәдән исә аны ипигә яки печеньега пычак белән ягарга мөмкин.

Эклер һәм круассан

Бу десертларны еш кына кулга тотып ашыйлар. Кызганыч, этикет кагыйдәләре моңа катгый рәвештә каршы килә. Бу, беренчә чиратта, эстетика һәм уңайлыкны күзаллы: эчендәге кремы чыгып, киёмегезне яки ашъяулыкны пычратуы мөмкин. Шуңа күрә эклер һәм кремлы круассаннарны, алдан кечкенә кисәкләргә бүлеп, чәнечкә белән ашарга кирәк. Әгәр круассан эчләнсез булса, аны кул белән сындырырга рөхсәт ителә. Десерт белән бирелгән май яки джемны кисәкләргә тәлинкәгә куелган килеш ягу дөрес.

Печенье

Печенье табынга бирелгәндә, аны урта тәлинкәдән үз тәлинкәгезгә алып салырга кирәк. Ләкин беркайчан да шунда ук ашарга ашыкмагыз. Кечкенә печеньелары – бөтен килеш, зур печеньены сындырып, кисәкләп ашыйлар. Коры печеньены, гадәттә, кул белән кечкенә кисәкләргә сындырып ашыйлар. Әмма бу кагыйдә вафилларга кагылмый, чөнки алар сындырганда уалып бетәчәк. Шуңа күрә вафлины тотып кына ашарга мөмкин. Әгәр печенье йомшак яки майлы булса, аны десерт чәнечкесә яки кашыгы белән алу хәерле.

Виноград

Виноградны табында төшләрә белән ашау кабул ителгән. Әгәр дә төшләрән ашый алмыйсыз икән, мәжлүсләрдә аңа кагылмау хәерле. Төшләрне төкереп утыру адәпсезлек санала. Һич югы, десерт кашыгын кулланырга мөмкин. Виноградның кечкенә тәлгәшен бер кулга алып, икенчесә белән җимешләрне өзеп-өзеп алып ашыйлар.

ГОМУМ КАГЫЙДӘЛӘР

- Пирожный яки кисәкләп киселгән торт вазаларда яисә зур тәлинкәләрдә бирелә. Аларны махсу калак яки кыскач ярдәмендә тәлинкәгезгә алып салыгыз. Әгәр пирожный салфетка өстенә куелган икән, аны салфеткасы белән бергә үз тәлинкәгезгә күчереgez.
- Бисквит камырыннан ясалган торт һәм пирожныйны десерт чәнечкесә яки торт өчен махсус чәнечкә белән ашыйлар. Бу очракта ризыкның ничек бирелүенә һәм нинди приборлар тәҗдид ителүенә карагыз.
- Комлы (песочное) һәм катламлы (слоеное) камырдан ясалган торт һәм пирожныйны десерт өчен булган пычак һәм чәнечкә ярдәмендә ашыйлар.
- Йомшак десертлар, тундырма, мусс, пудинг һәм кисель махсус савытларда (креманкаларда) тәлинкәгә куеп бирелә, аларны кашык белән ашыйлар.

ЭМОЦИЈАЛӘРНЕ НИЧЕК ДӨРЭС БЕЛДЕРЕРГӘ?

«Иң яхшысы – тыныч кына, эмоцияләреңне сиздерми, күрсәтми яшәвең», – дигән фикерләр иштергә туры килә кайчак. Бу – зур ялгыш. Эмоцияләр бик кирәк, алар саулыгыбызны кайгыртырга, мөнәсәбәтләрне җайларга ярдәм итә. Кызганыч, без аларны дөрес күрсәтә һәм кулланырга белмибез. Һәм моның куркыныч икәннән аңлап бетермибез.

Психосоматика. Эмоция – нинди дә булса вакыйгага реакция, һәм ул сүз, гамәл, үз-үзеңне тоту аша күрсәтелергә, яшәп узылырга тиеш. Мәсәлән, дус кызыгыз белән очрашкан саен ул һаман бер үк вакыйганы сөйли. «Моны сөйләгән иде бит инде», дип уйлыйсыз эчтән генә. Бу хәтта ачуыгызны китерә. Шул рәвешле сездә эмоция туа, һәм ул сүз, гамәл аша чыгарга тиеш. Әмма күп вакыт эндәшми калабыз. Ә бу вакытта эмоция нишли? Организмнан чыгарылмаганга күрә органнарда китә һәм аларны «яндыра». Тәнгә чыккан бетчәләрдән алып катлаулы авыруларга кадәр барып җитәргә мөмкин. Тагын бер мисал. Ирегең эштән кайтып керде дә киёмнәрен теләсә ничек салып атты. «Чистый алҗыдым бу хәлдән. Әйтсәң дә, әйтмәсәң дә мәгънә юк», дип уйлап, күңелегезгә авыр булса да, алып куясыз. Ир-ат бу вакытта нинди мәгълүмат ала? «Сүз әйтүче булмады, димәк, алга таба да болай эшләргә ярый». Эндәшмәвегез белән дөрес булмаган мәгълүмат җибәрдегез һәм шуның белән алга таба, сабырлык савыты тулып, низаг өчен җирлек тудырдыгыз. Озак та үтми, күңелегездә җыелып килгән ачулы эмоцияләрегезне чыгарачаксыз. Вакытында әйтелмәгән хисләр бер-береңне кимсетү, кычкыру, елау, хәтта кул күтәрүләргә кадәр китереп җиткерергә мөмкин.

Нишләргә соң? Аралашуда иң элек уңай, позитив эмоцияләрне күрсәтергә тырышырга кирәк. Эмоцияләрне тотып алу һәм алар турында сөйләүнең бер гаебе дә юк. Күбесенчә эмоцияләрне белдерергә өйрәтмәделәр яки тыйдылар.

Әйдәгез әле эмоцияләр белдерүнең мисалларын карыйк. *Мәхәббәт, ошат, соклану.* Ирегеңне мактарга, аның белән сокланарга курыкмагыз. Юк, ул масаеп китми, ә бәлки сезгә карата игътибары арта. Тагын шундый матур сүзләр ишетү өчен төрле сәбәпләр эзли башлый. Шул рәвешле аны яңа матур адымнарда рухландырасыз гына. Позитив эмоцияләрне кызганмагыз – тормышыгызның уңай якка үзгәрүен тоярсыз.

Кызыксыну. Кайвакыт кызыксыну белдерергә кыенсынабыз, шәхси чикләргә бозу кебек тоела ул. Борчылырга кирәк түгел, аның да бит үз теле бар, ошамаса, ул аны белдерә ала. Мәсәлән, ирегеңнең эшендә ниләр булуы белән яки кәефе китеп торганын күрә кызыксынасыгыз килә. Моңың да үз җае бар. «Син нигә кәефсез, эшендә берәр нәрсә булдымы әллә?» – дип, үз фикеребезне «тагып» сорау – кешенең ачуын китерә торган алым. Безгә «мин – хәбәр» аша аңлашырга кирәк. «Кәефең юк сыман, бүләшәсәң килсә, мин тыңларга әзер», дип әйтсәң, күпкә яхшырак булыр.

Ачу. Әлеге эмоция вербаль һәм вербаль булмаган формалар аша белдерелә: тавышта, тембрда, гәүдә тотышында. Ә ул дөрес итеп сүзләр аша җиткерелергә тиеш. Ачуыгызны китергән хәл белән эшләү һәм аңа булган эмоцияне җиткерү дөрес итеп өч адымда алып барыла:

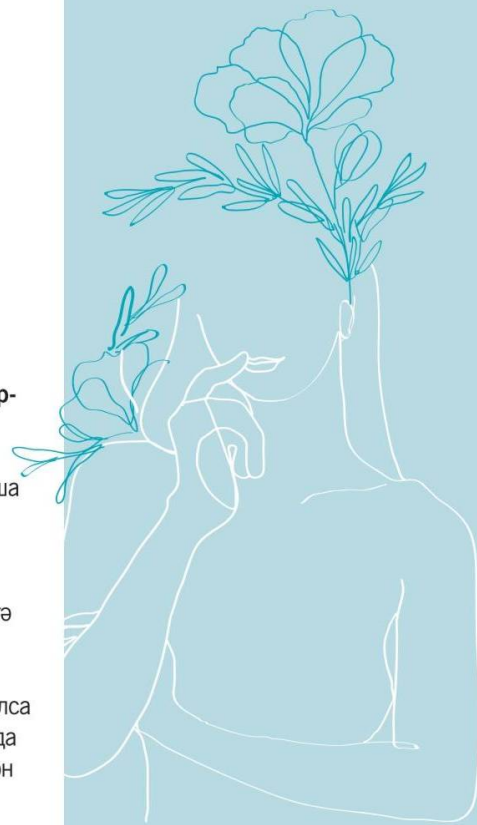
■ Иң элек безгә ошамаган фактлар санала: «Өй буенча чәчелгән киёмнәр ошамый миңа, ачуымны чыгара».

■ Сезнең нинди ихтияҗыгыз бозылуы әйтә: «Миңа мондый тәртипсезлекне күрү рәхәт түгел».

■ Ирегеңдән нәрсә теләвегез төгәл әйтә: «Салган киёмнәреңне, зинһар өчен, тиешле урынына куй!» Кайбер очракларда аның өчен бу ситуациянең начар якка борылу мөмкинлеген дә әйтү файдалы: «Шул әйберләргә җыеп вакыт уздырып, сиңа игътибарым җитми кала».

Оят, дулкынлану, үз-үзеңдә ышанычсызлык. Болар – йогышлы эмоцияләр. Әгәр аудитория каршына чыгып баскач, сәдәфегезне бөтерәсез, тотлыгасыз, кулларыгызны кая куярга белмисез икән, сезгә карап торучыларга да нәкъ шушы эмоцияләр аша оят була башлый. Шуңа күрә тиз генә үзегезне кулга алып, бу мизгелдә кичергән эмоция турында әйтергә киңәш итәм. «Мин шундый дулкынланам. Сез биредә шундый укымышлылар, ярамаган сүз әйтермен дип кыенсынам». Бу сүзләрдән соң сезне барысы да юатырга тотыначак һәм арадагы киеренкелек узачак.

Безнең аңыбызга, тәнебезгә дөрес яшәргә кирәклеге табигатьтән үк салынган. Аны ишетү һәм сүзләр белән җиткерә бөлү генә кирәк. Шушы табигатьтегезгә кайтуыгызны һәм эмоцияләрегезне бөтен матурлыгы аша тоеп яшәп, бәхетле булуыгызны теләм.

Яратып, Илүзә ӘМИНОВА,
психолог-коуч.

Хужабикә » аш-су

Куллама

Быел «Аш-су» сәхифәбездә яңа проект – хезмәтләре жәмәгать туклануы өлкәсенә бәйле кешеләр белән ризыкларны ресторандагыча әзерләчәкбез. Сәхифәбезнең беренче кунагы – Айгөл САТТАРОВА. Белеме буенча инженер-технолог ул. КХТИны тәмамлаганнан соң, хезмәт юлын «Заря» кондитер фабрикасында инженер-химик булып башлый. Соңрак ул ел Туклану департаментында эшли, Халыкара сервис колледжында жиде ел студентларга белем бирә. «Татинтер Ресторантс» жәмгыятендә эшли башлавына әле дүрт кенә ай. «Кайсы өлкәдә эшләсәм дә, эшем житештерелгән ризыкларның, пешерелгән аш-сунуың сыйфатын контрольдә тоту белән бәйле иде. Ризык тәмле дә, файдалы да, матур да булырга тиеш. Үз тәжрибәмне студентларыма да бирергә тырыштым. Хәзер аларны ресторан бизнесында очрату минем өчен бик сөенечле», – ди Айгөл ханым. Тумышы белән Зәй шәһәрәннән ул. Ире Эдуард белән өч бала үстерәләр. Кечкенәдән әби-бабасы янында күчеленә татарлыкны сөндереп үскән Айгөл өчен балаларына да милли гореф-гадәтләребезне өйрәтү бик мөһим. 14 яшьлек олы кызлары Сафия инде өчпочмакны үзе дә пешерә белә икән. Айгөлнең зур хыялы бар – гаилә кыйммәтләре турында китап язарга тели. Бу китапның нигезендә үз гаиләләренең тарихы булачак. Берлинга кадәр барып житкән Бөек Ватан сугышы ветераны Сәүбән бабасы, татар хатын-кыз үрнәге булган Хәдичә әбисенең яшәү рәвеше дә керәчәк анда. «Алар бергә 60 ел гомер иттеләр. Бабамның барыбызга да атап язылган шигырьләр жыентыгы бар. Ул – гаиләбезнең иң кадерле ядкаре. Өченче ел үз эти-әнием дә Алтын туйларын бәйрәм итте», – ди үзе дә 2020 елда «Нечкәбил» конкурсында «Үрнәк гаилә» номинациясе лауреаты Айгөл ханым. Бүген ул безне халкыбызның милли ризыгы булган куллама рецептын нәкъ ресторанның үзәндәгечә итеп әзерләргә өйрәтә.

Кирәк

Дүрт кешелек гаилә өчен:

- 400 г елкы ите;
- уртача зурлыктагы 1 кишер;
- 1 баш суган;
- 400 г токмач камыры;
- 1-2 тармак тимьян;
- 2 тырнак сарымсак;
- өстен бизәр өчен кызыл суган, микро-үлән.

Эш барышы

■ Итне сөягеннән аерып, 30–40 граммлы шакмакларга турыйбыз.

■ Суганны ярым божралап, кишерне юка гына тәгәрмәчләп турыйбыз.

■ Иткә ваклап туралган сарымсак, тимьян яфрагы, тоз салып, катнаштырабыз һәм 30–40 минутка маринадланьрга калдырабыз.

■ Табага аз гына үсемлек мае салып, суганны, кишерне, итне аерым-аерым кыздырабыз. Аннары барысын бергә кушып, ит күмелерлек кенә шулпа яки су өстибез һәм, капкачын каплап, томалап пешерәбез.

■ Токмачка баскан кебек камыр басабыз. Чама белән 150 г он, 1 аш кашыгы сыек май, 2–3 йомырка (зурлыгына карый) кирәк. Тәм өчен, камырда берничә тимьян яфрагы һәм 1 чәй кашыгы куркума өстибез.

■ 20 минутлап ял иткән камырны 1,5–2 мм калынлыгында жәябез. Жәемне 2–3 см киңлегендәге тасмаларга теләбез. Һәр тасманы урталай бүлеп, рулет сыман төрәбез (кыйгачлап яки шакмаклап та кисәргә була).

■ Өзерләнгән рулетларны ит өстенә тезеп, тагын 15–20 минут чамасы пешерәбез. Шулпасы кимесә, кайнар су өстибез.

■ Табынга кулламаны тирән тәлинкәгә салып, өстен кыздырган кишер, кызыл суган божралары һәм микро-үлән белән бизәп чыгарабыз. (Бизәр өчен берничә тәгәрмәч кишерне алып калырга мөмкин.)

Мүк жыләге – Россия суперфуды

Ни өчен биохакерлар мүк жыләгенә игътибар итә башлады

Мүк жыләге – иммунитет өчен витамин ына түгел, ә организмдагы процессларны жайга салучы да.

Анда нәрсәләр бар?

■ проантоцианидиннар (PACs) – бактерияләргә тән тукумасына берегергә комачаулаучы полифеноллар. Менә шуңа күрә дә ул дәрес микрофлораны сакларга ярдәм итә, файдалы бактерияләргә зыян китерми генә жиңелчә антибактериаль агент ролен башкара.

■ антоцианнар – кан тамырларының, тән тиресенең һәм баш миенең калканы. Күзәнәк дәрәжәсендә картаю процессын тоткарлый.

■ органик кислоталар – ашкайнатуны һәм үт бүленеп чыгуны көйли.

■ түбән гликемик индекс – башка жыләкләрдән аермалы буларак, мүк жыләге кандагы шикәр күләмен кисәк арттырып жибәрми.

Мүк жыләгенә хатын-кыз сәламәтлегенә тәэсире

Хатын-кыз организмы төрле ялкынсыну, гормональ тирбәлешләргә үтә дә сизгер. Менә монда мүк жыләге үзлекләрен тулысынча ача.

■ Мүк жыләге бәвел һәм женес органнары системасы өчен файдалы.

■ Тән тиресе – ул аны оксидатив стресстан саклай, ә бу матур тән төсө, тигез һәм шома тире дигән сүз.

■ Күрәм алды синдромы (ПМС) һәм арыганлык – антиоксидантлар организмдагы ялкынсынуны киметә, димәк, ару хисе дә кимрәк.

■ 35+ чоры – кан тамырларын һәм когнитив функцияләренә тонуста тоту бу ышьтә аеруча мөһим.

Без могжизаны экзотикадан эзләргә күнеккән: асаи, годжи, макадан... Ә бит иң көчле биохакинг-продуктларның берсе аяк астыбызда дип әйтерлек – Россиянең сазлыклы урыннарында үсә. Үзе күзгә бәрелеп тормый, үзе әче, үзенең кыйммәте баяләп бетергесез... Аның составы гажәеп!

Яңа өзгәнә, кипкәнә, төөлгәнә яки экстракт – кайсын сайларга?

Нинди максаттан кулланудан тора.

■ Туңдырылган мүк жыләге – өйдә кулланыр өчен уңай. Файдасы – максимум, ә эшкәртелүе – минимум.

■ Киптерелгәнә – бары тик шикәрсез генә. Шикәр кушылса, бу инде суперфуд түгел, десерт була.

■ Төөлгәнә – смузилар һәм эчемлекләргә ясау өчен кулай.

■ Экстракт – нәкъ кирәкле урынга ына тәэсир итә (әйтик, ычык еш күзәтелгәндә), ләкин монысы инде нутрицевтика өлкәсенә карый дип әйтерлек.

Мүк жыләгеннән «тылсымлы су»

Иртән «тылсымлы су» әзерләгез.

1 литр су, 1 стакан мүк жыләге алыгыз (файдалырак булсын өчен, имбир дә куша аласыз) һәм блендер белән издерегез. Эчемлекне сөзеп, 2 аш кашыгы бал һәм 3 аш кашыгы лимон суы өстәгәннән соң, «тылсымлы су» әзер.

Ферментлаштырылган мүк жыләге

Файдалы ризыклар арасында иң популяры – ферментлаштырылган мүк жыләге. Ул мүк жыләгенә табигый баллаткыч (бал яки ширбәт) һәм тәмләткечләр (имбир, дарчин) кушып, әчетеп ясала. Әчегән мүк жыләгеннән әзерләнгән эчемлекләр һәм соуслар пробиотикларга бай.

Ничек әзерләргә

■ Бер стакан мүк жыләген изәбез.

■ 1 литр жылы суга бал яки ширбәт, имбир яисә дарчин (лимон цедрасы белән дә тәмле) кушабыз.

■ Әлеге суны мүк жыләге күмелерлек итеп салып, салкынча урында әчәргә калдырабыз (3–7 көнгә).

■ Әчегәннән соң, эчемлекне сөзеп, шешәләргә тутырабыз һәм суыткычта саклайбыз.

Ни өчен «безнеке» «модаль»дан яхшырак

Мүк жыләге – үзбездә үсә торган продуктның генетикабызга идеаль туры килү үрнәге ул. Безнең организмга ул таныш һәм аның белән инде әллә кайчан «дулашкан». Аны тормышыбызга кертүе кыен түгел, һәм ул чынлап та «эшли».

Камилә ДИМӨХӘММӨТОВА әзерләде.

Биек үкчәне ир-егетләр уйлап тапканын ишеткәннен бар идеме?

Биек үкчә дигәч, иң беренче булып күз алдына нәфис хатын-кыз сыны килеп баса. Ләкин аның тарихы һич кенә дә хатын-кыз туфлиларыннан һәм мода салоннарыннан башланмый.

Биек үкчәле аяк киеме королева Маргарита де Валуа – королева Марго аркасында килеп чыккан дигән легенда яши. Имеш, аның бер аягы икенчесеннән кыскарак булган һәм, бу физик кимчелекне сиздермәс өчен, сарайдагы осталар үкчәсе күтәртелгән аяк киеме уйлап тапкан. Матур легенда булса да, тарихчылар аны мифка саный, чөнки Маргоның мемуарларында да, аның портретларында да, ул чорда яшәгән кешеләрнең истәлекләрендә дә бу хакта бер сүз дә юк.

Ә чын тарихы бөтенләй көтелмәгәнчәрәк. Үкчәле аяк киёмнәре беренче тапкыр X–XII гасырда пәйда була. Һәм аны... шәрык ир-атлары киеп йөри. Ул хәрби максаттан уйлап чыгарыла.

Фарсы ирләре биек үкчәле аяк киёмнән өзәңгедән аяк таеп китмәсен өчен кия.

Европага биек үкчә XVI гасырда гына килеп җитә һәм ир-атларның хахимлеге, җәмгыятьте югары урын биләве символына әверелә. Аристократлар, офицерлар, корольләр бик яратып кия аны. Аяк киёмнән үкчәсе биегрәк булган саен, статус та югарырак санала.

Людовик XIV биек үкчәне аеруча яратуы мәгълүм. Ул кызыл үкчәле аяк киёмнән бары патша сараенда гына кияргә рөхсәт ителә дигән карар да кабул итә хәтта.

Хатын-кызлар биек үкчәле аяк киёмнән соңрак кия башлый. Алар арасында да биек үкчә югары даирәгә кагылышлы булуны белдерә. Тора-бара ир-ат модасы гадиләшә, барлык декоратив элементлар хатын-кызлар гардеробына күчә. Ә XX гасырда, кино һәм без үкчәләр дәверендә, биек үкчә хатын-кызларның затлылык һәм нәфислек образына әверелә.

Бүген хатын-кызларны гына саналган биек үкчәне ир-атлар уйлап тапканын һәм аның килеп чыгышы матурлык белән бәйлә булмавын беләсез инде хәзер.

Кучкар. Яңа мөмкинлекләр ае. Кызыклы тәҗдимиһнәрдән баш тартырга ашыкмагыз, көчегезне сынап карагыз. Идеәләрегезне тормышка ашырырга уңай вакыт. Гомумән, мөһим карарлар кабул иткәндә югары көчләр сезгә үзләре ярдәм итәчәк.

Үзгәртәү. Киләчәкне планлаштыру, алдагы тормышка нигез салу эшләре уңышлы булыр. Перспективалы яңа проектка керешерсез. Авырлыктардан куркып калмагыз, алар вакытлыча гына. Бераз гына сабырлык күрсәтергә туры килер.

Игезәкләр. Моңарчы күрелмәгән сәләтегез ачылып – барысын да авызыгызга гына каратып тотарсыз. Аралашу, яңа мөнәсәбәтләр кору файдалы булачак. Эштә яңалыктар булып, үзегезгә ышаныгыз, инициативаны үз кулыгызга алырга тырышыгыз.

Кысла. Төп таяныр ноктагыз – гаиләгез. Перспективалар артыннан куып, яқыннарыгызны онытып җибәрмәгез. Әлегә карьерада зур үсеш көтелми, булган позицияләрегезне ныгытырга омтылыгыз. Ялгыз Кыслаларның үз насыйбын очрату ихтималы зур.

Арыслан. Уңыш йолдызы кабына торган чор. Лидерлык сыйфатларыгызны тулысынча ачарга мөмкинлек булып. Сезне бәлләрләр. Яраткан кешегез белән мөнәсәбәтләрдә тулы гармония. Алда истәлекле вакыйгалар көтелә. Сезнең энергия башкаларны да рухландырачак.

Сәмбелә. Барысын да алдан планлаштырып куя торган гадәтегез – төп ярдәмчегез. Күңелегезне борчып торган ниндидер бәйлелектән котылырсыз. Эшегезне җайлырак итеп оештыру форсаты килеп чыгар. Күптән күрешмәгән яқынлыгыз белән очрашырсыз.

Бизмән. Тормышыгызда гармония һәм тулы баланс. Эштә компромиссларга барырга туры килер. Команда белән башкара торган эшләр уңыш китерәчәк. Сату-алу, нәрсәндер үзгәртү белән бәйлә зур планнарны тормышка ашыру хәзер отышлы.

Чаян. Энергиягезнең ташып торган мәле. Четерекле мәсьәләләргә җиңел генә хәл итәрсез. Катлаулы проблемаларга алынуудан куркымагыз, барысы да сез теләгәнчә булып. Финанс ягы куандырыр, үзегез теләгән, күптәннән хыялланган әйбәрегезне сатып алырсыз.

Укчы. Сәяхәтләр, яңа белемнәр, яңа тәҗрибәләр ае. Эштә яңа вазыйфага алынырга туры килер. Элеккеге элементларны югалтмагыз, ераграк булганнарын да гел барлап торыгыз, сезгә алар кирәк булачак. Шәхси тормышта гармония. Сәләмәтлегегезгә игътибарны киметмәгез.

Кәҗәмөгез. Күптән уйлап йөргән карарларны тормышка ашырырга вакыт. Озакка сузылган проектларны ниһаять уңышлы тәмамларсыз. Әлегә яңа эшкә тотынмый торыгыз: рухи көчегезне дә, физик көчегезне дә тулыландырып алырга туры килер.

Сукояр. Яңа идеяләр белән яңарсыз. Уңышка ирешү өчен беренче адымны ясаудан куркымагыз. Теләгегез зур булса, ярдәм итүчеләре юлыгызга үзә чыгачак. Аңчалар белән саграк булыгыз, артык чыгымнар ясамый торыгыз, чөнки финансы ягы тотрыксыз.

Балыктар. Эмоцияләрегезне бераз йөгәнләргә туры килер. Бу ай күңелле вакыйгаларга, сюрпризларга һәм очрашуларга бай булырга охшаган. Ижади күтәрәклек тоярысыз, кызыклы идеяләрегезне тормышка ашырырга хәзердән үк керешегез.

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзәрләде.

«Сеембикә» журналы өчен махсус яздырылган әкиятне балагыз белән тыңлый аласыз.

БАЛТАЧНЫН ТАЛАНТЛЫ ИЖАТЧЫСЫ

Рәссам Таһир Ильясов әсәрләрен искә алганда, нигездә, көнкүреш әйберләре фактураларына игътибар ителә, чөнки оста теләсә кайсы ялтыравык, үтә күрәнмәле, шома өслекләренә, пыяла, металл, агачтан ясалган, тукумадан тегелгән әйберләренә бик дөрес итеп сурәтләп, тулы камиллеккә ирешә. Үл пейзаж, портрет жанрларына да мөрәжәгать итә, әмма натюрмортлары аеруча югары дәрәжәдә. Таһир Ильясов – Россия Рәссамнар берлегенә Татарстан бүлгә, Татарстан Рәссамнар берлегә сафында. «Әүвәл без боларны фотолар яисә туган якны өйрәнү музеенда төшерелгән фотосурәтләр дип уйладык. Бигрәк реалистик сәнгать. Сөз бик булдыклы», – дип әйтәләр аның ижатын үз итүчеләр. «Мин бит аларны бары натурага карап кына язам, әйберләренә төгәл чагылышына омтылам, – дип аңлата ул. – Борынгы һәм бүгенге кирәк-яракны еллар буге жыйдым, шулар булышылыгында «Ераклашмаган үткән заман» («Недавнее прошлое») сериямне әле дә дәвам итәм». Рәссам – Казан сынлы сәнгать училищесын, Мәскәүнең Заманча гуманитар академиясендә сынлы сәнгать белеме бакалавриатын уңышлы тәмамлаган. – 1992 елда Балтач районы житәкчеләге музыка мәктәбе каршында сынлы сәнгать бүлеген оештыруны йөкләде. 1992–2015 еллар дәвамында шушы Балтач сәнгать мәктәбендә балаларны рәссамлыкка укыттым. Аңа кадәр әле Арчада да сынлы сәнгать мәктәбен нәкъ миңа ачарга насыйп булган иде, – ди тәҗрибәле мөгаллим. Таһир әфәнденең барлык натюрмортларын тагын менә нәрсә берләштерә: аларда кеше сурәте, кеше образы булмаса да, аның янәшәдә генә икәнлегә, берзга

гына каядыр чыгып киткәнлегә сизелә, ул хезмәт кеше-се әйтерсең тиздән, һичшиксез, әйләнеп керәчәк әле. – Натюрмортларымның берничәсе генә ир-атлар шөгыленә багышланды. Калган барысы да хатын-кыз һөнәрчеләге белән бәйле. Мин, гомумән, хатын-кызларны нык зурлыйм, чөнки үземне дә әнием һәм әбиләрем үстерде. Әтием Ерак Көнчыгышта яшәде, аның белән бары берничә тапкыр гына күрешә алдык, бар тәрбияне әнием Шәмсенәһар, дәү әниләрем Гөлжәүһәр һәм Оркыя бирде. Арча белән Балтач табигате матурлыгын күңеләмә сөңдердем, шөкер, рәссамлыктан читкә тайпылмадым, совет чорында аның хөрмәте чиксез иде. Бу елларда Галимжан Ибраһимов исемдәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының махсус проектына кушылып, бер төркем ижатчылар белән Тукай яшәгән Уралск каласында булдым, Тукай-Кырай, Кушлавчыч, Өчиле, Сасна Пүчинкәсен дә әйләндем. Даһи шагыйребезгә багышлап картиналар язарга ниятлим, аның шигырьләренә салынган рухи көчен, фәлсәфәсен үз итәм: «Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын...»

Таһир Ильясовның хезмәтләре югары бәяләнгән – Татарстан Мәдәният министрлыгының Мактау грамотасына, Россия Мәдәният министрлыгының Мактау грамотасына лаек булган. Күп кенә мәдәни чараларда, шул исәптән, «Зур Идел»нең XI, XII, XIII күргәзмәләрендә катнашкан рәссам ул. Талант иясенең әсәрләре замандашлары күңелен һәрчак яулый бара.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

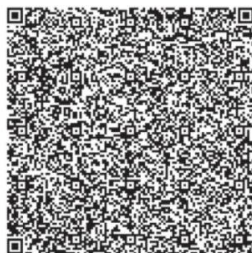
Таһир ИЛҖАСОВ

«СӨЕМБИКӘ» ЖУРНАЛЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

OZON

Реклама. 16+. АО «ТАТМЕДИА». Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834